

*17–18 (57–58)
2013*

Екологія Право Людина

Василюк О., проєктований заказник «Нагольний Кряж»

Демченко Д., степи Антрацитівського району Луганщини

«Льодовиковий період» у заповідній справі (огляд ситуації у заповідній справі в Україні за 2008–2012 рр.)

Автори:

Артов А., Кримська республіканська асоціація «Екологія і Мір»

Балобін С., ЕкГ «Печеніги»

Василюк О., ВГО «Національний екологічний центр України» (НЕЦУ)

Городецька Н., МБО «Екологія–Право–Людина» (ЕПЛ)

Кривохижа М., НПП «Двурічанський»

Мовчан Я., ВГО «Національний екологічний центр України» (НЕЦУ)

Рудик О., Товариство геокологів, м. Сімферополь

Сіренко І., ВГО «Національний екологічний центр України» (НЕЦУ)

Шапаренко С., ЕкГ «Печеніги»/ За заг. ред. **Кравченко О.**, МБО «Екологія–Право–Людина» (ЕПЛ)

Автори вдячні за матеріали і поради:

Г. Проців (Екологічний клуб «Край», м. Бережани), А. Галкіній (МК «Спільні дії», м. Миколаїв), М. Фатіковій (МВ НЕЦУ), М. Корчемлюк (ВЕГО «Мама-86-Яремча»), К. Полянській, О. Єфіменку та О. Соколенку (НЕЦУ, м. Київ), С. Івкові (НЕЦУ, м. Токмак), О. Степаненкові (Екологічно-гуманітарне об'єднання «Зелений світ», м. Чортків), В. Артамонову (НЕЦУ«Гард»), А. Плизі, А. Литвиненкові та Н. Романченко (Дружина охорони природи м. Києва «Зелене майбутнє»)

ЗМІСТ

1. 2008–2010 роки. Прелюдія до «Льодовикового періоду»	8
2. «Льодовиковий період» починається: події 2011 року	14
3. Події 2012 року: «Льодовиковий період»	21
4. Загальний огляд ситуації в галузі заповідної справи	30
5. Стан дотримання природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ.....	49
6. Аналіз роботи Державної екологічної інспекції України	54
7. Стан виконання законодавчих актів у галузі заповідної справи, прийнятих у 2000-х роках	60
Рекомендації	86

Контактна інформація:
МБО «Екологія–Право–Людина»
а/с 316, м. Львів, 79000

Тел.: (032) 243–38–88; (032) 298–58–88
Тел./факс: (032) 225–76–82

Електронна скринька: office@epl.org.ua
Інтернет-сторінка: www.epl.org.ua

Environment People Law Journal № 17–18 (57–58)

A Quarterly Legal Professional Publication

«Environment–People–Law» is an independent, nongovernmental, public interest, environmental law organization providing legal services and education in environmental protection for citizens and NGOs

In this issue:

The authors:

Artov A., Crimean republican association “Ekologiya i Mir”
Balobin S., Environmental NGO Pechenihiy
Horodetska N., International public interest environmental law organization Environment-People-Law (EPL)
Kryvokhyzha M., National natural park “Dvuri-chanskyi”
Movchan I., All-Ukrainian NGO National Environmental Center of Ukraine (NECU)
Rudyk O., Society of geological environmentalists, Simferopol’
Shaparenko S., Environmental NGO Pechenihiy
Sirenko I., All-Ukrainian NGO National Environmental Center of Ukraine (NECU)
Vasyliuk O., All-Ukrainian NGO National Environmental Center of Ukraine (NECU)/ Edited by **Kravchenko O.**, International public interest environmental law organization Environment-People-Law (EPL)

The authors express gratitude for materials and advice to:

Protsiv H. (Environmental club “Krai”, Berezhany), Halkina A. (“Spilni diyi” NGO, Mykolayiv), Fatikova M. (Youth department of NECU), Korchemliuk M. (All-Ukrainian environmental NGO Mama-86), Polianska K., Yefimenko O. and Sokolenko O. (NECU, Kyiv), Ivka S. (NECU, Tokmak), Stepanenko O. (Environmental-humanitarian union Zelenyi svit, Chortkiv), Artamonov V. (NECU Guard), Plyha A., Lytvynenko A. and Romanchenko N. (Squad for environmental protection in Kyiv “Zelene majbutnie”)

1. 2008–2010. Prelude to “Ice age”	8
2. “Ice age” begins: events of 2011.....	14
3. Events of 2012: “Ice age”	21
4. Overview of the situation in the sphere of nature preservation	30
5. Compliance with nature protecting legislation in territories of nature reserves	49
6. Analysis of functioning of State Environmental Inspectorate of Ukraine.....	54
7. The state of implementation of legal acts in the sphere of nature preservation adopted in the 2000s.	60
Recommendations	86

The overview covers two contrastive periods in the development of nature preservation in Ukraine: the first period (2008–2010), which faced the biggest rise in the development of reserved territories and declarations of intentions to integrate nature preservation into all spheres of social and economic life of Ukraine, and the second period (2010–2012) characterized by a severe fall in the sphere of nature preservation. The text includes materials from the report «Public assessment of state environmental policy in Ukraine for the period of 2003–2011, materials of the project «Public control and support for the network of nature reserves in Kyiv region as the main direction of development of the national environmental network of Ukraine» realized by the National Environmental Center of Ukraine and other works of the authors.

© Environment People Law Journal, 17–18 (57–58), 2013
Address of Environment–People–Law

Post office Box 316, L’viv, 79000, Ukraine
Tel. + 38 (032) 243–38–88
Tel./ fax: + 38 (032) 225–76–82

e-mail: office@epl.org.ua
web: www.epl.org.ua

Андрій Артов

Заступник голови Кримської Республіканської Асоціації «Екологія і Мір», голова Центру екологічного здоров'я. В екологічному русі з 1987 року, в 1995–1997 був членом Ради Грінпіс-Україна. В 1995–2011 роках координував виконання 15 природоохоронних проєктів в Криму. Брав участь як експерт в розробці стратегій стійкого розвитку чотирьох районів Автономної Республіки Крим та проведенні СЕО, підготовки аналітичного звіту «Аналіз природоохоронного законодавства в лісовому секторі України і розробка пропозицій з його вдосконалення» та ін. Сфера інтересів: стратегічна екологічна оцінка, стійкий розвиток, стратегічне планування, розвиток екосистем, заповідна справа, охорона біорізноманіття, рідкісних видів.

Сергій Балобін

Випускник Харківського національного університету радіоелектроніки, член Екг «Печеніги» з 2010 року, веде кампанію з моніторингу стану та охорони малих об'єктів ПЗФ Харківської області, контролю діяльності екоінспекції за ними. Сфера зацікавлень: охорона природи, зоопсихологія.

Олексій Василюк

Співробітник Відділу моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології НАН України. З 2001 року — член Національного екологічного центру України, з 2004 — очолює молодіжне відділення НЕЦУ. З березня 2008 — заступник голови НЕЦУ, з 2011 року — член ради НЕЦУ. Співзасновник Дружини охорони природи «Зелене Майбутнє» та благодійного фонду «Київська ландшафтна ініціатива». Співавтор проєкту «www.environment.org.ua», екологічних відеоновин та української екологічної відеотеки в Інтернеті. Автор низки наукових обґрунтувань на створення об'єктів природно-заповідного фонду. Коло інтересів: природно-заповідний фонд, зелені зони в населених пунктах, заплави великих річок, медіа-активізм.

Наталія Городецька

Починала свою діяльність ЕПЛ як волонтер. З 2009 року працює на посаді юрисконсульта ЕПЛ. Відповідальний секретар журналу «Екологія. Право. Людина». Сфера зацікавлень: питання збереження лісів в контексті проблеми зміни клімату, проблема заліснення степів, збереженням ландшафтного та біологічного різноманіття.

Марина Кривохижа

Молодший науковий співробітник національного природного парку «Дворічанський». В Екологічній групі «Печеніги» працює з 2012 року. Сфера діяльності: вивчення та охорона рослинного світу, природно-заповідний фонд. Займається науковою та громадською діяльністю в напрямі охорони природи.

Ярослав Мовчан

Завідувач лабораторії екобезпеки ННЦ «Екобіобезпека» НДЧ НАУ, проф. кафедри екології Інституту екологічної безпеки НАУ, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, доктор біологічних наук, голова НЕЦУ. Брав участь у розробленні проектів нормативно-правових документів. Ініціатор і координатор проектів у сфері довкілля (Карпатський, Дунайський та Причорноморський регіони) та інституційного розвитку. Учасник ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС (1986, 1988, 2002). Сфера наукових інтересів – методологія та теорія біології (зокрема геоботаніки), питань досліджень структурно-функційної організації та еволюції біо- та екосистем, моніторингу і оцінки стану природного довкілля, екологічно-збалансованого розвитку.

Олександр Рудик

Старший викладач кафедри геоєкології Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. У громадському русі з 1993 року. Засновник Товариства геоєкологів, активіст Кримського загону охорони природи та громадський інспектор Рескомприроди АРК (1995–2001), виконавчий директор Асоціації підтримки біологічного та ландшафтного різноманіття Криму – «Гурзуф-97» (з 2004), науковий співробітник Кримського філіалу «Наукового центру з досліджень проблем заповідної справи» Мінприроди України, розробник регіональної схеми екомережі Криму. Інтереси: заповідна справа, екологічна мережа, екологічна політика, регіональний та місцевий збалансований розвиток територій, екосистемні послуги.

Ігор Сіренко

Працює в науковій лабораторії обчислювальних методів у механіці суцільних середовищ факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів: математичне моделювання еколого-біологічних процесів та систем, розробка баз даних для екологічних досліджень. З ВГО «Національний екологічний центр України» співпрацює з моменту створення. Коло громадських інтересів: участь громадськості в охороні біорізноманіття, створенні нових та моніторингу функціонування існуючих територій ПЗФ, екологічна політика.

Сергій Шапаренко

Голова Ради
Екологічної групи
«Печеніги». Випускник
Харківського
національного
університету
ім. В. Н. Каразіна та
Дружини охорони
природи цього вузу
(1992 р.).
В організації — з
1996 року, з часу
її заснування.
Сфера зацікавлень:
практична
природоохорона
та охорона
біорізноманіття.
З 2009 р. —
регіональний
представник в Україні
Міжнародного
благодійного фонду
Blacksmith Institute.

До уваги авторів

Журнал «Екологія. Право. Людина» спрямований на відображення всіх аспектів громадського екологічного руху та стану довкілля в Україні. Його метою є сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи, сприяння розвитку науки та освіти, підвищення рівня поінформованості населення в еколого-правовій сфері. Відповідно, редакція публікує статті, що присвячені еколого-правовій та екологічній проблематиці, актуальним проблемам навколишнього середовища, інформуванню населення з актуальних питань законодавства України. Видання засноване з благодійною метою та для безкоштовного розповсюдження. Редколегія не завжди поділяє думку авторів.

1. Стаття повинна бути обсягом до 21–23 тис. знаків з пробілами (6–8 сторінок А4 формату з відступами: вгорі — 2; внизу — 1; зліва — 3; справа — 1, 3. Шрифт — Arial 11.)
2. Редакція залишає за собою право публікувати авторські матеріали мовою оригіналу. Викладені автором міркування можуть не співпадати з точкою зору редакції.
3. Оформлення статті: прізвище та ім'я автора; наукове звання, якщо є; установа, де була виконана робота; назва статті. Обов'язковим є адреса та контактний телефон.

**Журнал «Екологія. Право. Людина»,
№ 17–18 (57–58), 2013 р.**

Засновник:

Міжнародна благодійна організація
«Екологія-Право-Людина»-

**Свідцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації**
Серія КВ № 14787–3758 Р від 14. 11. 2008 р.

Головний редактор: О. Кравченко

Відповідальний секретар: Н. Городецька

Редколегія: Д. Бонайн, професор
Орегонського університету, І. Войтюк,
к.ю.н., ректор Академії суддів України,
П. Стецюк, к.ю.н., доктор права, Заслужений
юрист України, Є. Алексєєва, Н. Городецька,
Т. Жиравецький, О. Мелень-Забрамна,
А. Самура, М. Панькевич, Г. Хомечко

Переклад: Г. Хомечко

Дизайн: О. Жінчина

Світлини: О. Василюк, Д. Демченко,
Д. Іноземцева

Друк: ТзОВ Компанія «Манускрипт»

Підписано до друку 02.04.2013 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Minion Pro. Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 10,7. Обл.-вид. арк. 8,1.
Друк: ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»

© Журнал «Екологія. Право. Людина»
№ 17–18 (57–58), Львів, 2013

Шановні читачі та дописувачі!

Пропонуємо вам спеціальний випуск нашого журналу, присвячений огляду ситуації у заповідній справі в Україні за 2008–2012 роки, коли відбувся і бурхливий сплеск у розвитку заповідних територій, а за ним розпочався різкий занепад галузі.

Згідно Указу Президента України від 23.05.2005 № 838/2005 «Про заходи щодо дальшого розвитку заповідної справи в Україні», Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 № 2818-VI й інших нормативних документів, розвиток мережі територій природно-заповідного фонду України (надалі — ПЗФ) є одним із основних пріоритетів екополітики держави. Заповідна справа сьогодні є єдиним реально працюючим механізмом охорони природних екосистем, ландшафтів та рідкісних видів з тих, охорона яких передбачена національним законодавством України. Питання охорони територій ПЗФ треба розглядати не лише як державний пріоритет національного рівня, а й як один із пріоритетів європейської інтеграції України. Сьогодні частка ПЗФ складає орієнтовно 7% від площі України, і це далеко від європейських показників (10–15%) та наукових рекомендацій щодо оптимальної кількості природно-заповідних територій.

Однак реальний стан заповідної справи в Україні нині викликає велике занепокоєння, оскільки діяльність у цій сфері суттєво ослабла і не є ефективною. Це призвело до недоліків у системі управління територіями та об'єктами ПЗФ, відвертих зловживань, пов'язаних із землевідведенням й нехтуванням чинним природоохоронним законодавством. Впродовж 1994–2005 рр. в Україні діяла Програма перспективного розвитку заповідної справи («Заповідники»), яка визначила стратегію розвитку галузі у напрямку удосконалення управління, розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі щодо їхнього інституційного забезпечення, а також підвищення їхньої ролі у соціально-економічному розвитку регіонів та держави в цілому. В результаті виконання цієї Програми було створено низку нових і розширено території існуючих об'єктів природно-заповідного фонду, що призвело до збільшення площі ПЗФ більш, ніж у 2 рази. Втім аналогічної програми на наступний період досі не прийнято.

Протягом 2008–2010 років було створено ще понад 30 національних природних парків (надалі — НПП) і природних заповідників (надалі — ПЗ). Практично всі вони на сьогодні утворили власні адміністрації і розпочали роботу, але діяльність більшості з них поки не налагоджена належним чином, оскільки не відбулось процедури землевідведення. Більшість новостворених НПП не мають оформлених актів на право постійного користування земельними ділянками та винесення меж у натуру. Таким чином, реально в Україні цінні території охороняються на значно меншій площі. Створення такої кількості нових установ ПЗФ виявилось складною справою для України, щоб змогти її швидко довести до завершення. Крім того, відчутно негативним моментом залишається те, що більшість новостворених НПП оголошені на менших площах, ніж пропонувалось від початку науковцями. З цієї причини не всі цінні природні території отримали належний охоронний статус.

У 2009–2010 роках в Україні започатковані і активно діють у галузі охорони природно-заповідних територій дві всеукраїнські громадянські кампанії: «Збережемо українські степи!» та «Національним паркам — бути!» (у 2009 році проходила ще кампанія «Дністровська екологічна хвиля»), до яких приєднались десятки громадських організацій та багато науковців-біологів з різних областей.

Протягом 2010–2011 років у розвитку заповідної справи відбувся спад: виявилися деякі вкрай негативні тенденції та відбулись тривожні прецеденти. Нові про-

грамні документи в цій галузі не прийняті, рішення про перспективні заходи переважно не виконані, затверджений перелік перспективних заповідних територій загальнодержавного значення відсутній, цільова бюджетна стаття стосовно фінансування установ ПЗФ у лісовій галузі скасована, відбуваються неодноразові спроби пролобіювати на законодавчому рівні скасування заборони полювання на заповідних територіях. Вперше мали місце скасування національного природного парку та вилучення території ПЗФ загальнодержавного значення для сторонніх потреб, відмови державних органів виконувати укази Президента про створення національних парків, надання заповідних територій в оренду мисливським господарствам, регулярно відбуваються випадки рейдерського захоплення заповідних територій. Багато свідомих працівників і керівників установ ПЗФ зазнають утисків, репресій і навіть збройних нападів. Найбільшим ударом по галузі стало скасування Державної служби заповідної справи, що відбулося у рамках адміністративної реформи¹, чим майже зруйновано систему заповідної справи як такої та суттєво порушено інституційну пам'ять галузі. Через низький рівень фінансового і матеріально-технічного забезпечення погіршується і без того незадовільний стан функціонування установ ПЗФ. Повільними темпами встановлюються межі в природі (на місцевості) територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Викликає питання ситуація із встановленням лімітів на природокористування на територіях ПЗФ, оскільки останні зміни законодавства ліквідували територіальні органи Мінприроди, що мають їх видавати. Наведені факти свідчать, що пріоритетність галузі заповідної справи, проголошена на рівні Верховної Ради України та Президента України, залишається на рівні декларацій (Щорічна доповідь НУО (ЩД НУО) «Громадська оцінка національної екологічної політики» за 2011 рік (включаючи аналіз за період з 2003 року) / під ред. В. Мельничука, О. Кравченко, Т. Малькової. — К.: 2012. — с. 134.).

Сьогодні заповідну справу очікують кардинальні зміни, передбачити наслідки яких поки важко. В світлі земельної реформи і тотального розпаювання земель в Україні кількість територій, придатних для розвитку мережі ПЗФ, які б досі залишались у державній власності, катастрофічно скоротилась. Створення нових територій ПЗФ зустрічає спротив на всіх рівнях погодження. Документація багатьох створених ще у радянському минулому об'єктів ПЗФ втрачена. Врешті, оприлюднення в кінці 2012 року публічної кадастрової карти України показало, що недоторканість багатьох територій ПЗФ давно порушена. Таким чином, ситуація є доволі тривожною і потребує втручання суспільства та органів державної влади. Сьогодні ж, переважна більшість всього, що відбувається в галузі заповідної справи, є ініціативою громадських організацій і свідомих науковців та інерцією виконання обов'язку нечисленними держслужбовцями, вірними присязі.

У цьому огляді фахівці із заповідної справи та члени кількох громадських екологічних, еколого-правових організацій, діяльність яких поширюється водночас і на боротьбу із локальними порушеннями на територіях природно-заповідного фонду, і на сприяння прийняттю принципових державних рішень у галузі заповідної справи, висловлюють своє бачення ситуації, яка складається в цій сфері в Україні.

¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні», № 5456-І від 16.10.12.

1. 2008–2010 роки.

Прелюдія до «Льодовикового періоду»

Огляд охоплює два контрастні періоди у розвитку галузі заповідної справи в Україні. Перший період (2008–2010), коли відбувся найбільший сплеск у розвитку заповідних територій та декларацій про наміри інтегрувати заповідну галузь у всі сфери соціального та економічного життя України, та другий період (2010–2012), коли відбувся різкий занепад галузі, що прийшов на зміну попередньому періоду. У тексті частково використані матеріали, підготовлені авторами при формуванні тексту доповіді «Громадська оцінка національної екологічної політики» за 2011 рік (включаючи аналіз за період з 2003 року), матеріали проекту «Громадський контроль та підтримка мережі природно-заповідного фонду в Київській області як основного напрямку розвитку національної екологічної мережі України», виконаного Національним екологічним центром України та інші напрацювання авторів.

Почнемо з невеличкого історичного екскурсу. За останні півтора десятиліття можна умовно виділити три періоди активності в сфері заповідної справи та збереження біорозмаїття:

- початок 90-х, коли були прийняті Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991) та «Про природно-заповідний фонд» (1992), перші Укази Президента про створення об'єктів ПЗФ, інституалізація біосферних заповідників (1993), перша державна екопрограма України «Заповідники» (1994)¹;
- кінець 90-х і перші роки нового століття, коли насіння, посіяне 5–10 років назад, дало проростки у вигляді ратифікацій конвенцій², успішного виконання перших міжнародних проектів в Карпатах і дельті Дунаю³, створення Державної служби заповідної справи, визнання одним з пріоритетів державної екополітики збереження біорозмаїття та заповідну справу (1998 р.)⁴, схвалено Закон України про рослинний світ (1999), відбулося значне збільшення площі ПЗФ;
- перше десятиліття нового тисячоліття, коли були схвалені Верховною Радою України державні програми — формування екомережі (2000-й рік)⁵, в якій передбачалося створення нових 40 НПП, та щодо довкілля Чорного моря (2001)⁶, було завершено формування правової бази в сфері (розроблено нову редакцію закону про тваринний світ (2001), нормативно-правові документи щодо рослинного світу, насамперед, положення про Зелену книгу⁷, Закон України про Червону книгу (2002), «з'явилася»

«Карпатська конвенція»,⁸ було схвалено Закон про екологічну мережу України (2004) та започатковано створення місцевих та регіональних екомереж і її Зведеної схеми, відбулося стрімке розширення мережі об'єктів ПЗФ, в тому числі морських (заказник «Філофорове поле», 2008) тощо⁹. Своєрідним апофеозом цього періоду стало оголошення 33 нових НПП¹⁰.

У той же час почали наростати ознаки «льодовиковості» в сфері. Слід зазначити, що перші передвісники «льодовикового періоду» мали місце і раніше. До прикладу, в 1998 році на мисі Казантип, на базі заповідного урочища, був створений Казантипський природний заповідник, однак, центральна частина мису, де збереглися унікальні степові ділянки, і яка входила до заповідного урочища, до заповідника не ввійшла задля подальшого видобування на ній корисних копалин та розпайовання земель. При створенні НПП «Сколівські Бескиди» мали місце втрати цінних букових заказників шляхом їхнього виведення із заповідної зони в процесі зонування новоствореного НПП. В 2000 р. була прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Про фінансове забезпечення завершення будівництва Ташлицької ГАЕС», за якою, в тому числі, передбачалося і спорудження Олександрівського водосховища, яке в 2006 році затопило частину регіонального ландшафтного парку «Гранітно-Степове Побужжя» (зараз — НПП «Бузький Гард»). В 2002 р. за рішенням Ради Міністрів АР Крим 78 м берегової зони ПЗ «Мис Март'ян» були віддані під забудівлю котеджами. У 2004 році на гирлі Бистре в абсолютно заповідній зоні Дунайського біосферного заповідника почалося спорудження каналу «Дунай — Чорне море». В 2004 році було розпайовано значну частину природних угідь

регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса» на узбережжі Чорного моря та Ягорлицької затоки. В 2007 році за протидію дерібану земель, які мали ввійти в Нижньодніпровський НПП, проти голови Старозбур'ївської сільської ради Віктора Маруняка була сфальсифікована кримінальна справа. Перелічене суперечило чинному законодавству, ігнорувало природну цінність ділянок та здійснювалося усупереч численним протестам громадськості. В подальшому таке відношення до територій ПЗФ стане звичайним для української влади.

У 2005–2010 роках відбулась чергова спроба зробити заповідну справу державним пріоритетом й інтегрувати її в усі сфери суспільного життя, зробити так, щоб кожен з нас відчув, що ми живемо в країні, в якій дійсно є заповідники і національні природні парки. Згадаємо найважливіші державні рішення того часу.

Першим у цьому короткому «ренесансі» заповідної справи став Указ Президента України від 23 травня 2005 року № 838/2005 «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні». Вперше в історії України цей документ прямим текстом каже, що треба «визнати розвиток природно-заповідної справи на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави одним з найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України».

Наступну подію довелось наближати аж 3 роки. 12 травня 2008 року відбулись слухання у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи на тему «Природно-заповідний фонд України: стан та перспективи розвитку». На слуханнях були присутні численні представники громадськості, працівники національних парків і заповідників і, навіть, В. Маруняк — голова Старозбур'ївської сільської ради, репресований місцевою владою за сприяння створенню Національного природного парку «Нижньодніпровський». Слухання пройшли під головуванням заступника голови Комітету, экс-міністра Івана Зайця. Важливо пригадати, що слухання пройшли в атмосфері, коли чиновників питали прямо, чому вони допустили той чи інший «гріх». Втім аналіз стану виконання рекомендацій комітетських слухань, викладений далі, показує, що більшість з них до цього часу не виконані.

Актуальності заповідній справі додав ініційований Миколою Томенком конкурс «7 природних чудес України». На інтернет-сторінці конкур-

су «7 природних чудес України» зазначається: «Переконаний, що унікальний природний світ України є тією сферою, яка може стати успішною візитівкою нашої держави». Втім багато унікальних природних об'єктів, визначених конкурсом як 100 об'єктів-претендентів на звання «7 природних чудес України», вже давно є об'єктами уваги громадськості. Та, на жаль, це відбувається не тільки через їхню виключну природну та естетичну цінність, а ще й тому, що багатьом з цих об'єктів загрожує небезпека знищення вже найближчим часом. Так, небезпека знищення нависла над кожним п'ятим із 100 об'єктів-претендентів та над кожним третім із 21 обраного найцікавішого об'єкта-претендента.

На своїй прес-конференції 21 липня 2008 року громадські організації «Національний екологічний центр України» і «Київська ландшафтна ініціатива» запропонували Миколі Томенку переорієнтувати конкурс у Всеукраїнську кампанію з порятунку природних чудес України.

Після цього випадку відома лише одна публічна спроба популяризації ПЗФ. У 2012 році корпорація «Webmoney.ua» у форматі соціальної відповідальності провела конкурс щодо збору коштів для підтримання служб охорони національних парків. Переможцем у конкурсі став Карпатський біосферний заповідник. Разом з тим, конкурс дав поштовх для проведення у наступному, 2013 році, благодійної акції створення онлайн-фотобанку ПЗФ на базі «Вікіпедії».

У 2009 р., згідно ч. 4 ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», Верховна Рада АРК встановила додаткову категорію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в Автономній Республіці Крим — ландшафтно-рекреаційний парк (постанова ВР АРК від 18.11.2009 р. № 1456–5/09). Ландшафтно-рекреаційний парк (надалі — ЛРП) є природоохоронною рекреаційним об'єктом місцевого значення, який створюється на незначній за площею території з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення. Зонування та режим використання території ЛРП схожий з іншим заповідним об'єктом — регіональним ландшафтним парком, але рекреаційна функція більш виражена. Перший ландшафтно-рекреаційний парк «Урочище Кізіл-Коба» (на базі пам'ятки природи загальнодержавного значення «Печера Кізіл-Коба») був створений в 2011 р.¹¹ на площі 102 га. В 2012 р. в парку була створена спеціальна адміністрація та розробляється проєкт організації території. Час покаже, наскільки корисним стане нововведення. Як і все нове, вико-

ристання такої категорії ПЗФ потребує наукового обґрунтування критеріїв створення та функціонування, виконання природоохоронних вимог та особливої уваги з боку державних контролюючих органів і громадськості. З цієї точки зору корисним було би впровадження інституту наглядових або піклувальних рад, до складу яких мали б увійти представники контролюючих закладів, місцевої влади та громади, екологічних НУО.

Згодом певний перелік перспективних національних парків був закріплений в тексті Указу Президента від 27 серпня 2008 року № 774/2008 «Про невідкладні заходи щодо розширення мережі національних природних парків», хоча далеко не всі декларовані в Указі НПП створені. Важливо відмітити, що процес створення НПП, які не були створені до цього часу, переживає суттєву протидію зацікавлених суб'єктів бізнес-сфери або осіб, що мають приватні земельні інтереси. Наприклад, створення НПП «Нижньодніпровський» призвело до прямих репресій проти кількох голів сільських рад, які виступали проти дерибану земель, які мали ввійти до НПП — вже згаданого голови Старозбур'ївської сільради В. Маруняка, голів Володимирівської сільради В. Дригваля, Хорлівської — Л. Лади, Малокопанівської — І. Гаркуши та Львівської — В. Баніна. Тиск на цих людей триває і досі. Аналогічно відчувається потужний тиск і на керівництво деяких вже існуючих НПП. Наприклад, НПП «Нижньодністровський», Карпатський, Хотинський НПП та ін.

Наступною ініціативою, за результатами переосмислення рішень комітетських слухань, став Указ Президента України від 1. 12. 2008 № 1129/2008 «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів». Указ називає 22 конкретні території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, які необхідно створити або площу яких слід розширити. В перші місяці після появи Указу територіальні органи Мінприроди активно форсували погодження перспективних НПП із землекористувачами та збирали необхідну документацію. 2 квітня 2009 р. Міністр охорони навколишнього природного середовища України видає Окреме доручення № 240-од, в якому підрозділам міністерства в областях доручається забезпечення проведення робіт з обстеження та заповідання цінних територій, на яких зустрічаються види, занесені до Червоної книги України, а також наголошує, що потрібно прискорити створення національних парків, передбачених грудневим Указом Президента.

У липні 2009 року Віктор Ющенко особисто проводить Всеукраїнську нараду з питань розви-

тку природно-заповідної справи в м. Шацьку Волинської області. На нараді були присутні представники облдержадміністрацій, територіальних органів Мінприроди, заповідників і НПП, громадськості. «Показник «заповідності» територій країн Європи становить 15 %, в той час як в Україні він коливається на рівні 5 %. Найвигідніший бізнес — туризм — є найбільш занедбаним. Сьогодні, на 18-му році української незалежності, скорочуються популяції карпатського ведмеда... А поголів'я зубра скорочено втричі... У нас природоохоронна система працює чи ні?» — озвучує риторичне питання Президент Ющенко під час свого виступу на нараді¹².

За наслідками наради вже 14 серпня 2009 року вийшов Указ Президента України № 611/2009 «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні», який спантеличив всі вищі органи виконавчої влади масою конкретних природоохоронних завдань. Згідно з цим Указом, мало б суттєво покращитись законодавство про ПЗФ, мала бути затверджена загальнодержавна цільова програма розвитку заповідної справи (а, отже, і цільове фінансування ПЗФ); переведено природні масиви, що підпорядковані Міноборони, до складу ПЗФ; існуючі ПЗФ мали б бути включені до земельної документації і оснащені на місцевості охоронними знаками; створені нові території ПЗФ, тощо. Указ передбачає інтеграцію заповідної справив у всі сфери життя суспільства: від медіа і позашкільної освіти до бізнесу та міжнародного співробітництва. Генеральній Прокуратурі України доручалося провести разом із Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України перевірки дотримання законодавства на територіях природно-заповідного фонду і, особливо, в частині захоплення та незаконного надання земель ПЗФ для інших потреб. Указ фактично є взірцем осмисленої і послідовної спроби інтегрувати заповідну справу в життя українського суспільства. Проте, час показав, що переважна більшість завдань, визначених цим Указом, досі залишається не виконаною, незважаючи на те, що в ньому прописані конкретні строки для кожного з пунктів.

Завдяки кампанії Київського еколого-культурного центру, 21. 01. 2010 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Цим законом була введена заборона або обмеження мисливства на території заказників, заборона мисливства в межах зони антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, господарської зони та зони регульованої рекреації національних природних парків та навіть у охоронних зона те-

риторій ПЗФ. Окрім того, даний закон забороняє в ній «будь-яку господарську діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації». Ця безумовно прогресивна природоохоронна міра, на жаль, отримала негативні наслідки для розвитку мережі ПЗФ, оскільки лісгосподарські підприємства та мисливські господарства, що є користувачами, орендарями або власниками всіх лісових земель та більшості інших природних територій в Україні, з часу прийняття цього закону категорично відмовляються погоджувати створення нових територій ПЗФ.

Згодом, в період 2010–2011 рр., деякими народними депутатами подавалося декілька безпардонних законопроектів, які прямим текстом пропонують дозволити і навіть зробити обов'язковим полювання в природно-заповідному фонді і навіть у самій його «свята-святих» — природних заповідниках. Схоже, корені такої ініціативи занурені в давні радянські традиції «царських полювань» партійної верхівки. Варто віддати належне позиції Мінприроди України, профільному комітету Верховної Ради України та Національній академії наук України, завдяки якій жоден з цих законопроектів не став нічим більшим за зухвалу витівку, яку ніхто серйозно не сприймав. Важливу роль у цьому зіграла і громадськість. Саме завдяки масовим кампаніям, зверненням, розголосу в пресі і навіть акціям протесту вдалось переконати всіх (окрім, звісно, ініціаторів «заповідного» мисливства), що дозволити полювання в заповідниках — неприпустимий крок.

Важливо згадати зміни до Закону України «Про природно-заповідний фонд», внесені Законом України від 21.01.2010 № 1826–VI, що покращили ситуацію у природоохоронній галузі. Цим законом внесена низка важливих нововведень, які варто назвати окремо, не зупиняючись на значній кількості технічних поправок. Так, ним була додана стаття 9–1 «Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду».

«Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється в межах ліміту та на підставі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Перелік встановлених цим Законом видів використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядок їх використання визначають-

ся режимом територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, а також на підставі дозволів.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється на підставі дозволів, що видаються органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим та територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим та територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, а також на підставі дозволів.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення (крім корисних копалин) здійснюється на підставі дозволів, що видаються місцевими радами за погодженням з територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення визначається Кабінетом Міністрів України. Видача дозволів на спеціальне використання природних ресурсів здійснюється на безоплатній основі.

Видача дозволів здійснюється на підставі клопотання (заявки) природокористувача, погодженого із власником або постійним користувачем земельної ділянки та заінтересованими органами.

Дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів може бути анульований органом, що його видав, у разі: різкого погіршення стану навколишнього природного середовища внаслідок природокористування, ліквідації підприємства, установи або організації, яка отримала дозвіл; порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду; втрати чи пошкодження дозволу, що не дає можливості визначити зміст дозволу.

Здійснення господарської та іншої діяльності за декларативним принципом заборонено.

Дозвіл видається після затвердження лімітів протягом місяця з моменту подання клопотання. Підставами для відмови у видачі дозволу є відсутність затвердженого в установленому порядку ліміту, порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду. Рішення про відмову у видачі дозволу може бути оскаржено до центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища або до суду.

Прийняття рішення про відмову у видачі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється у місячний строк.

Заява про оскарження рішення про відмову у видачі дозволу подається до центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища протягом строку, що не перевищує десять днів з дня одержання відповідного рішення. Заява розглядається у десятиденний строк. Про результати розгляду заявник повідомляється у письмовій формі».

Така норма законодавства вносить позитивні інструменти, недоступні в природоохоронній галузі раніше. Зокрема, надання дозволу на використання природних ресурсів на землях ПЗФ може здійснюватись лише після погодження лімітів. Централізація погодження лімітів у Мінприроди частково компенсує розпорошення установ ПЗФ між різними органами центральної влади. Також на етапі погодження ліміту можливий вплив громадськості на його погодження. Безумовно, норма є вагомим кроком до подолання корупції у галузі заповідної справи. Однак сьогодні безумовно позитивна стаття закону суперечить положенням лісового, рибного та іншого ресурсного законодавства, що призводить до різного її тлумачення різними центральними відомствами і, в свою чергу, провокує конфлікти на місцях¹³.

Варто відзначити, що даним законом забороняється на територіях природних заповідників ту-

ризм, що є вкрай важливим кроком у подоланні туризму на території природних заповідників Карпатського регіону, а також ПЗ «Мис Март'янь», «Кам'яні Могили» та «Карадазький». І нарешті, останні місяці президентства В. Ющенка увінчалися створенням або розширенням понад 30 національних природних парків і заповідників, що перевищує їх кількість, створену за попередні два десятиліття. Однак, слід зазначити, що на можновладців 2008–2010 рр. не варто дивитися через «рожеві» окуляри. Коли питання торкалося можливості особистого збагачення, вони теж ігнорували діюче законодавство і шукали способи заробити на заповідних землях. Але, якщо заповідна справа не суперечила їхнім приватним інтересам, вони дійсно могли підтримувати її.

Зі зміною керівництва відношення держави до ПЗФ радикально змінилося: нова владна верхівка бачила в заповідній справі лише набридливу перешкоду своїм планам. Як розпорядилась нова влада успадкованими ініціативами в цій сфері? Чого добила на заповідній ниві за 3 роки? Якщо відповідати на це питання коротко: система, створена за 20 років, зруйнована. У заповідній справі настав льодовиковий період.

Потужним знаковим прецедентом стало скасування НПП «Сіверсько-Донецький». Ще 22 липня 2010 року Кременська районна рада Луганської області звернулася до суду з позовом про визнання протиправним та скасування Указу Президента про створення НПП «Сіверсько-Донецький». 20 жовтня 2010 року від Адміністрації Президента України надійшла заява про визнання позову. І це при тому, що розвиток заповідної справи визнано одним із найважливіших державних пріоритетів у текстах указів Президента України від 2005 та 2009 років! До речі, у положенні про Адміністрацію Президента останній не надано право представляти інтереси Президента в суді. Це робить Міністерство юстиції України. До скасування НПП «Сіверсько-Донецький» долучились на правах третьої особи Державний комітет лісового господарства України та НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. М. Г. Висоцького. 21 жовтня 2010 року Вищий адміністративний суд України видав постанову, якою визнано незаконність Указу Президента України від 11 грудня 2009 року № 1040/2009 «Про створення національного природного парку «Сіверсько-Донецький». Це стало першим в історії України прецедентом скасування судом статусу національного парку. Цей перший, безпрецедентний для України випадок дуже чітко ілюструє вагу «заповідних» пріоритетів держави для її керівництва. А заодно є індикатором стану судової системи в державі.

Під час державних урочистостей до Дня працівника заповідної справи, який 2012 року втретє святкувався в Україні, зачитували офіційне вітання Президента України та Прем'єр-міністра. Проте в доповіді про сучасний стан справ не прозвучало жодного слова про досягнення заповідної справи за останній рік. Проекти указів Президента про створення нових заказників пиляться в Адміністрації Президента, залишаючись не підписаними. Втім підписуються укази стосовно вилучення заповідних земель для будівництва. Виконання указів про створення національних парків припинено, а члени президентської родини виступають фронт-персонами автоперегонів через територію заповідників.

- 1 Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні («Заповідники», затверджена Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1994 року № 177/94-ВР).
- 2 Україна стала Стороною таких міжнародних правових угод як: Конвенція про збереження біорізноманіття (з 1993) Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (з 1994 року), Бернська конвенція (Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, з 1996 року), Рамсарська (з 1996 року), Бонська конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин (з 1999 року) та її відповідних угод, які розглядаються як важливі засоби збереження біорізноманіття серед мігруючих видів, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES, з 1999 року); в 1995 році була підписана Всеєвропейська стратегія збереження ландшафтного і біологічного різноманіття
- 3 <http://file.menr.gov.ua/publ/nreport/nd96/ukrvers/ukr/intprog.html>.
- 4 Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (затверджено Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р.)
- 5 Загальнодержавна Програма формування національної екомережі в Україні на 2000–2015 рр. (затверджено Законом України від 21 вересня 2000 року № 1989-III)
- 6 Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів (затверджено Законом України від 22 березня 2001 року п 2333-iii; на 2001–2010 рр.)
- 7 Положення про Зелену книгу України (затверджено постановою КМУ від 29.08.2002 № 1286)
- 8 Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція, ініційована Україною в 2001 році (І. Заєць), підписана в 2003 р., ратифікована в 2004 р.)
- 9 Більшість з документів в цій сфері наводиться в: Правове регулювання заповідної справи в Україні (спеціальне зібрання законодавчих документів)/Упорядн.: Ю. Г. Масікевич,

Я. І. Мовчан, П. М. Цицима — Чернівці: Книги — XXI, 2007. — 816 с.

- 10 Перелік і ситуація із створенням НПП детально розглянута в розділі 7.
- 11 Постанова Верховної Ради АРК № 643–6/11 від 21. 12. 2011 р.
- 12 Між іншим, роком пізніше, в 2010-му довго йшли розмови про наміри Президента України В. Ф. Януковича стосовно проведення аналогічної наради. Дата наради кілька разів переносилась, а згодом і взагалі розмови про неї припинились, хоча з боку Мінприроди для неї вже були підготовлені всі матеріали, включно з новими Указами Президента стосовно оголошення нових заповідних територій.
- 13 Після ліквідації, згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» від 16. 10. 2012 № 5456–17) територіальних органів центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, тобто Мінприроди України, поки не зрозуміло, хто буде видавати відповідні дозволи та ліміти. Крім того, не зовсім зрозуміло, як буде проводитися контроль за виконанням вимог дозволів і лімітів та наступна ануляція дозволів, якщо дозволи видають територіальні органи Мінприроди, яких вже немає, або місцеві ради, а контроль територій та об'єктів ПЗФ здійснюється Держекоінспекцією України 1 раз на рік (а то і на 2–3 роки). Це зводить практично на нуль можливість виявлення інспекторами виявлення «різкого погіршення стану навколишнього природного середовища внаслідок природокористування, ліквідації підприємства, установи або організації, яка отримала дозвіл; порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду».

В останні роки після впровадження процедури отримання лімітів в Мінприроди України для територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення виявилась одна незаконна дія чиновників. Пішли розмови про необхідність проведення додаткової експертизи (узгодження) правильності розрахунків лімітів, що передаються до Мінприроди. Чиновники не можуть самі розрахувати ці ліміти та вимагають це зробити лише в єдиній науковій організації України (при тому, що розробляють ліміти або наукові співробітники заповідників та НПП, або місцеві наукові, академічні заклади). Цим закладом є Державна екологічна академія післядипломної освіти при Мінприроди України, співробітники якої знаходяться в тих же умовах, що і чиновники Міністерства (тобто не мають змоги реально перевірити правильність розрахунків, окрім арифметичних дій). Але вартість цих послуг сягає кілька десятків тисяч гривень, коли вартість розроблення власне лімітів тягне лише на кілька тисяч, або в межах своїх повноважень щорічно розробляється науковими співробітниками заповідних установ. Такі послуги оплачуються і так з невеликого бюджету заповідної установи. Крім того, до лімітів додатково вимагаються експертні висновки на розрахункові лісосіки, санітарно-оздоровчі заходи в лісах, квоти на вилов риби тощо, хоча дані обсяги встановлені в затверджених проектах організації території ПЗО, лісоустрою і т.ін.

2. Льодовиковий період починається: події 2011 року

27-го січня 2011 р. відбулась прес-конференція громадських екологічних організацій, на якій природоохоронці оприлюднили звернення до Президента України з приводу неприпустимості скасування Держслужби заповідної справи. Ситуацію в природно-заповідній галузі назвали «льодовиковим» періодом. Відтоді не було жодної реакції на звернення громадськості, а ефект льодовикового періоду лише примножився. Відчуваючи тривожні тенденції, ще у 2010 році екологічна громадськість об'єдналась у Всеукраїнську громадську кампанію «Національним паркам бути!», за назвою якої в інтернеті легко знайти однойменний веб-сайт www.pryroda.in.ua/zapzf/. Старт кампанії відбувся на Миколаївщині, звідки вперше пролунали тривожні новини відносно національних парків.

«16 квітня 2009 року Миколаївська обласна рада прийняла рішення звернутися до Президента України з проханням скасувати обидва національні парки в області — НПП «Бузький Гард» та «Білобережжя Святослава». Рішення було прийняте, не зважаючи на численні звернення громадських організацій Миколаївщини, інших регіонів і навіть не зважаючи на акції протесту», — зазначила Ольга Криницька¹.

«Як зазначається в Ухвалі Вищого адміністративного суду України від 03.06.2009 р., прийняття рішення про створення національних парків є публічним інтересом усіх громадян України щодо збереження пам'яток. Таким чином, дії Миколаївської обласної ради є дією проти інтересів всіх громадян України», — зауважила Антоніна Галкіна². З цієї причини громадська кампанія відразу розгорнулася всією Україною; і досить скоро стало зрозуміло, що сенсу в цьому значно більше, ніж здавалось відразу.

У квітні 2010 року стало відомо, що на державному рівні готується перегляд указів Президента України про створення національних парків та заповідників у різних областях країни. І мова йшла не лише про Миколаївщину. Ініціатива походила прямо з Кабінету Міністрів України, а саме з доповідної записки, написаної 17.03.2010 року ще одним «українським Геростратом» в галузі заповідної справи п. Тимофєєвим В. Г. до віце-прем'єр Міністра В. Б. Колеснікова. З доповідної записки випливає, що укази Президента про оголошення нових національних парків містять ті чи інші помилки і тому потребують перегляду. Згадані у записці національні парки дивним чином збігаються з переліком тих, за створення

яких точилась найбільш запекла боротьба з бізнесовими структурами, можновладцями різних рівнів та забудовниками. Це наводить на думку про корупційну складову в записці п. Тимофєєва.

Після розголосу інформації про наявність такої службової записки, укази скасовувати не стали, втім і виконувати їх також ніхто не став. Близько двадцяти національних природних парків України практично два роки залишалися на папері. І лише в 2012 році розпочалось створення їхніх адміністрацій. А гроші, передбачені на ці цілі в бюджеті попереднім урядом, знайшли інше застосування. Так, до прикладу, в структурі Держлісагентства, де фінансування установ ПЗФ має відношення до бюджетної статті «охорона лісів в лісовому фонді», кошти, заплановані на потреби розвитку заповідної справи, цілком можуть перекидатись в екстреному порядку на протипожежні заходи та на посадку лісів на місці степових ділянок у степовій зоні, де лісгоспи є дотаційними і не мають достатньо власних коштів.

«Позаминулого року на території закритих мисливських господарств були створені національні природні парки «Залісся», «Білозерський» (Київська область) та «Синьогора» (Івано-Франківська область). Але досі вони існують лише в указах Президента України. Більше того, зараз Державне управління справами починає відкрито заявляти про необхідність скасування цих парків» — зазначає Ганна Вакуленко³. З листів ДУС⁴ стає зрозуміло, що вони, будучи безпосередньо підпорядкованою Президентові України структурою, вважають його укази «недостатньо обґрунтованими» і тому не планують їх виконувати.

11 червня 2010 р. відбулось театралізоване пікетування ДУС, на якому активісти Дружини охорони природи «Зелене майбутнє» поклали до ДУС вінки з назвами нестворених НПП. 11 червня — саме той день, коли резиденції ДУС⁵ мали б завершити реорганізацію в НПП. Учасники акції принесли під стіни ДУСі три похоронні вінки з написами на стрічках «Від ДУСі національному природному парку «Залісся», «Від ДУСі національному природному парку «Білоозерський», «Від ДУСі національному природному парку «Синьогора». Оскільки на заклики пікетуючих жоден представник державної установи не вийшов, екологи подалися разом з журналістами до національного природного парку «Залісся», що знаходиться у Броварському районі Київської області, та вкотре спробували потрапити на його територію. Представник «Залісся» не пустив журналістів з екологами на територію національного парку, та знову порадив отримати дозвіл на відвідування в ДУСі⁶. Згодом, одним з найгучніших скандалів 2011 року, пов'язаних із заповідною справою, став напад директора резиденції «Залісся» на знімальну групу телепередачі «Знак оклику»⁷, яка намагалась довідатись, чому НПП «Залісся» не працює належним чином.

Окремою темою залишаються НПП, створення яких передбачене указами Президента України у майбутньому. Скільки років мине, перш ніж ці парки постануть наяву? Так, одним з передбачених Указом № 1129/2008, є НПП «Дніпровсько-Тетерівський», що також мав бути створений на основі однойменного мисливського господарства. В підтримку створення цього національного парку також проводились громадські акції та писались листи. На початку листопада 2009 року голова Державного комітету лісового господарства України Тимошенко М. М. погодив його створення. Однак, не зважаючи на це, керівництво мисливського господарства та перший заступник Державного комітету лісового господарства України Марчук Ю. М. почали відверто саботувати виконання Указу Президента України та погодження голови комітету, відмовляючись надавати до Мінприроди України погодження на створення національного парку через начебто небезпечне радіаційне забруднення даної території. Втім ця «радіація» не заважає Дніпровсько-Тетерівському ДЛМГ постійно організовувати масштабні полювання та зводити елітні будинки на березі р. Тетерів і в урочищах «Акація» та «Острів».

В інших областях також посилюється спротив створенню національних парків. Так, зокрема, на Херсонщині декілька голів сільських рад постраждали за сприяння створенню національним паркам. Дехто з них ще й досі залишається під слідством або за ґратами. Статті двох-трьохрічної

давності із заголовками типу «За захист земель своєї громади 59-річний сільський голова півроку сидить в СІЗО» і досі актуальні. Судова справа стосовно голови Старозбур'ївської сільради Віктора Маруняка, який зазнав утисків за сприяння створенню НПП «Нижньодніпровський» після 4-річної судової тяганини була закрита лише в серпні 2012 року. Аналогічна ситуація зараз розгортається навколо урочища «Буркути», що знаходиться на території Малокопачівської сільської ради і входить до НПП «Олешківські піски». Сільський голова Гаркуша І. М, який намагається зберегти це урочище як рекреаційний об'єкт для села і НПП, рішенням суду відсторонений від посади і на сьогодні тривають судові засідання. «У той час, коли країни Європи розширюють території національних парків, розцінюючи їх як надбання та гордість нації, влада України інтенсивно їх скасовує. Загалом, середній відсоток заповідних територій у світі становить близько 12 % від загальної площі країни. В Україні заповідано лише 6 % території. Це дуже низький рівень, який є ознакою байдужості керівництва країни до збереження нашого середовища існування», — зазначає Ярослав Мовчан⁸.

Перший прецедент скасування природного заповідника

1 листопада 2010 року Міністерство освіти і науки України видає наказ «Про реорганізацію Природного заповідника «Розточчя», яким скасовує адміністрацію заповідника як юридичну особу. Відповідно до законодавства України, землі заповідника можуть належати лише його адміністрації. Кому вони належать, якщо адміністрація скасована?

Громадські організації (Київський екокультурний центр та ГО «ЕкоПраво-Київ») звернулися з позовом до Окружного адміністративного суду міста Києва. 13 січня 2011 року, постановою № 2а-18357/10/2670 суд постановив позов задовольнити повністю: визнати протиправним та скасувати наказ Міністерства освіти і науки України «Про реорганізацію Природного заповідника «Розточчя» при Національному лісотехнічному університеті України» від 1 листопада 2010 року № 1032. А що ж відбувається з Канівським природним заповідником, залишається таємницею досі. Автори цього дослідження зверталися до керівництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка із запитом про надання копії наказу від 30 травня 2010, яким

начебто скасовано заповідник, проте жодної відповіді не отримали.

Згодом щодо обох заповідників їх адміністраціями розпочаті роботи з перетворення їх на біосферні резервати. Так, вже відбулось створення міжнародного Біосферного резервату «Розточчя», який 29.06.2011 року включено ЮНЕСКО до Світової мережі біосферних заповідників. До біосферного резервату «Розточчя», який займає майже 75 тис. га, ввійшов ПЗ «Розточчя» (площа 2084,5 га), Яворівський НПП (7078,6 га), Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» (19103 га), орнітологічний заказник «Янівські чаплі» (16 га) та заповідне урочище «Немирів» (276 га). Процес створення Канівського біосферного заповідника поки перебуває на ранній стадії організаційних заходів.

Вперше землі ПЗФ загальнодержавного значення офіційно вилучені для сторонніх потреб

Наступною несподіванкою в історії вітчизняної справи стало вилучення ділянки Національного ботанічного саду у Києві для потреб добудови Дарницького залізнично-автомобільного мостового переходу через Дніпро. Президент Віктор Янукович скоротив територію Національного ботанічного саду імені Миколи Гришка в Києві на 0,5 га спеціальним Указом Президента № 773 від 25 липня 2011 року.

«Ботанічний сад є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Вилучити з нього ділянку можна лише пройшовши спеціальну процедуру, передбачену Законом України «Про природно-заповідний фонд». Така процедура передбачає наявність наукового обґрунтування, з якого випливає, що територія втратила ту природну цінність, задля якої її заповідали. Але ботанічний сад не втрачав природної цінності», — зазначено в прес-релізі НЕЦУ від 7 липня 2011 року⁹.

Знищено систему заповідної справи

У ході гучної адміністративної реформи 2010–2011 років природоохоронній справі України нанесено

найважчий удар за всі роки незалежності: після реформи Україна залишилась без Державної служби заповідної справи, яка багато років поспіль опікувалась заповідниками і НПП на державному рівні. Крім того, нове Положення про Мінприроди України¹⁰, затверджене в ході реформи, більше не передбачає територіальних органів міністерства, що відповідали за природно-заповідний фонд на місцях. В Мінприроди, які і в інших міністерствах, провели суттєві скорочення і ось тепер за заповідну справу в Україні відповідає невеликий підрозділ. І це при тому, що заповідний статус торкається нині 6 % держави, а в майбутньому — 10,4 %. Однією з причин цього є зміна тематичної орієнтації самого міністерства, яке до адмінреформи відповідало за «охорону довкілля», а тепер «завідує природними ресурсами». Сумнівно, щоб орієнтований на ресурси орган зміг зберегти заповідну спадщину України. До речі, Україна фактично повторила шлях Росії щодо змін в охороні довкілля, які відбулись там на 5–10 років раніше: і створення «Міністерства природних ресурсів» замість «Мінприроди», і скасування системності з одночасним розвитком комерціалізації в заповідній справі.

«На сьогодні в Україні більше 7600 територій та об'єктів природно-заповідного фонду і лише окремі їх категорії (національні природні парки, природні та біосферні заповідники, зоологічні парки, окремі регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (не більше 200 об'єктів) мають адміністрації. Більше того, ці адміністрації (установи) підпорядковані різним міністерствам та іншим ЦОВВ (Мінприроди, Міносвіти, Держкомлігосп, НАН України, НААН України та іншим). Природно-заповідні об'єкти, що не мають власних адміністрацій, формально перебувають під охороною землекористувачів (лігоспів, сільських рад, райдержадміністрацій тощо), можливості яких щодо забезпечення їх охорони обмежені через відсутність на це коштів та заінтересованості», — зазначено у зверненні НЕЦУ до Президента України¹¹. Зрозуміло, що в таких умовах не обійтись без державного органу, який би централізовано опікувався всіма цими територіями і реалізував би на них єдину державну політику, ґрунтовану на єдиних державних пріоритетах.

27 січня на прес-конференції представниками НЕЦУ було запропоновано створити державний орган, який керуватиме заповідними територіями та вестиме плідну роботу щодо створення нових ПЗ та НПП. Вони звернулись до Президента України і закликали всіх небайдужих українців з проханням про підтримку в інтересах екобезпеки

держави прийняти принципове рішення про створення Державного агентства заповідної справи України як координуючого центрального органу виконавчої влади, відповідального за розширення мережі територій та об'єктів ПЗФ Проте реакція на це звернення не з'явилась. На сьогодні однією з основних цілей розвинутих країн світу є збільшення площ природно-заповідного фонду. Відповідно із індикаторами державної програми формування національної екомережі України, на кінець 2015 року природно-заповідний фонд має становити 10,4% від площі країни. Хто тепер буде подвоювати нині існуючий природно-заповідний фонд України протягом наступних 3 років, реалізуючи Державну програму? На це питання керівництво держави відповіло несподівано, спробувавши ліквідувати власне Програму.

Спроба скасувати Програму формування національної екомережі

Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки була прийнята у 2000 році. Саме цим документом передбачено створення та розширення заповідних територій в Україні. Кабінет Міністрів України планував припинити виконання Програми. Доручення з розроблення законопроекту про припинення її виконання було прописане у пункті 4 постанови Кабміну від 22 червня 2011 року № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових Програм». Внаслідок активної позиції Мінприроди та громадськості на захист єдиної державної цільової екологічної програми, спрямованої на збереження біо— та ландшафтного різноманіття, формування екомережі постановою Кабміну від 22 лютого 2012 року № 114 цей пункт було виключено з постанови № 704.

«Зазначена програма — одна з небагатьох, яка не потребує значних коштів і яка задовільно виконується, про що свідчать водночас і дії та документи закордонних партнерів, і висновки Рахункової палати ВРУ, і має неоціненний в перспективі синергійний ефект, підтримку громадян і міжнародної спільноти. Рішення про припинення виконання цієї інноваційної і дешевої програми, єдиної в Україні в сфері живої природи — це показник рівня уряду і «професійності» працівників Секретаріату КМУ, які нездатні ні зрозуміти сенсу чинних документів, співзвучних з сучасними світовими, ні оцінити свої дії чи їх наслідки.

«Ламати — не будувати». Таке рішення КМУ — це посягання на здоров'я нації, на знищення останніх «островів» природи, руйнування іміджу України як європейської держави», — проголошується у відкритій заяві НЕЦУ від 25 липня 2011 року¹².

Спроба розформування частини Карпатського біосферного заповідника

Удні, коли Україна закінчувала останні приготування до святкування 20 річниці незалежності, 15 серпня 2011 року Рахівська районна рада прийняла звернення до Президента України з проханням відмінити Указ Президента України від 14 січня 2010 року «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника». Відповідно до цього Указу, за наполегливих рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи та ЮНЕСКО, Карпатському біосферному заповіднику передано під охорону залишки пралісів у Черногірському та Свидовецьких масивах Карпат та схили гори Говерла. Знищення заповідника як складової частини українсько-словацько-німецького об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» стане великим ударом по міжнародному іміджу України та ускладнить і до того не просту екологічну та паводкову ситуацію у верхів'ях басейну Тиси. Втім Рахівська районна рада має свої пріоритети, відмінні від пріоритетів світового співтовариства.

Ситуація нагадує спробу скасування НПП «Гуцульщина», процес становлення якого зіштовхнувся зі свідомою протидією місцевої влади, структур Держкомітету лісового господарства та окремих підприємців, зацікавлених в інтенсивній експлуатації природних ресурсів Карпат, у першу чергу — у збільшенні масштабів рубок у гірських лісах. З ініціативи Косівської районної ради 4 березня 2007 року відбувся місцевий референдум, на якому мешканці району, за задумом організаторів, мали б вирішити питання про передачу НПП «Гуцульщина» державних лісів, не зважаючи на те, що за 5 років до дати референдуму Указом Президента земля передана до НПП. Єдиним питанням референдуму було «Чи згодні Ви, щоб Косівська районна рада прийняла рішення (надала висновок) про погодження надання земель лісового фонду 32271 гектар Національному природному парку «Гуцульщина?». Проте референдум виявився «проваленим», адже явка населення склала всього 29,3%. Крім того, було оголошено,

що близько 700 голосів визнано недійсними. В результаті референдум визнано таким, що не відбувся.

Яскравим прикладом також є вже згадуване звернення Миколаївської обласної ради до Президента з вимогою про скасування двох Указів про створення національних природних парків «Бузький Гард» та «Білобережжя Святослава».

Джипи і заповідники

Однією з найяскравіших подій 2011 року в екологічній сфері стала стрімка перемога екологів над джиперами, що на чолі з Віктором Януковичем-молодшим планували раллі-рейд заповідним фондом Полісся (природними заповідниками «Поліський», «Древлянський», та НПП «Шацький», «Прип'ять-Стохід» та низкою заказників). Після блискавичної кампанії природоохоронці домоглися зміни маршруту раллі та винесення проблеми джипінгу на всеукраїнський розголос. В реакцію на це Вінницька область вже прийняла відповідне рішення на прохання екологічних організацій, а Мінприроди України заборонило установам ПЗФ погоджувати на своїй території проведення раллі, перегонів та фестивалів. Втім далі стало зрозуміло, що більшість установ ПЗФ не можуть відмовити у проведенні перегонів президентській родині. Разом з тим, до кампанії проти джипінгу приєдналися 3 НПП Харківщини, на території яких встановлені спеціальні стенди з оголошеннями про заборону джипінгу (НПП Слобожанський, НПП «Двурічанський» та НПП «Гомільшанські ліси»).

Попри згаданий скандальний раллі-рейд «Україна-Трофі», під час якого 200 джиперів на чолі з Януковичем-молодшим змінили маршрут і не поїхали на територію поліських заповідників, бажання заможних екстремалів плюндрувати дику природу ніяк не згасло. І у 2012 році, майже всі відомі джиперські заходи так чи інакше зачіпали території природно-заповідного фонду. Так, на Київщині колосального руйнування зазнав заказник «Васильківські Карпати», де відбулось так зване «Гаплик-трофі». 16 квітня група природоохоронців обстежила територію заказника та виявила табір джиперів, розміщений у самому заказнику. На всій території заказника на схилах і, особливо, в руслі і на заплаві малої річки, що протікає в балці, дуже багато слідів важкопрхідної техніки. Наслідки джипінгу виявлені і в іншому вкрай цінному заказнику Київщини — «Козинський».

25.05.2012 стало відомо, що на території НПП «Олешківські піски» на Херсонщині проходить

2-й етап Кубка України раллі-рейдів. Відео, продемонстроване телеканалом «Інтер», добре показує, як впливають джипи на вразливу природу пісків. Рослинність напівпустель утворює поверх барханів так звану «біологічну плівку» (сукупність злаків, лишайників і мохів, які скріпляють піски). Достатньо пішої групи людей, щоб порушити цю хитку екосистему, не кажучи вже про велику кількість потужного автотранспорту. Про реалії джипінгу в Олешківських пісках стало відомо від свідомих журналістів, запрошених на прес-тур, приурочений до раллі. Розслідування екологів показало, що не лише дирекція НПП «Олешківські піски» дозволила проведення заходу, а і практично всі державні органи області включно з МВС займалися підготовкою заходу на виконання спеціального розпорядження голови облдержадміністрації.

Аналогічно відбулись і перегони «Горгани-Трофі», відносно яких екологи підозрюють, що вони відбувались не лише в межах кількох карпатських заказників, а і в ПЗ «Горгани». На Тернопільщині відбувся власний захід «Бережани-Трофі», що пройшов територією опільських заказників, що плануються до включення в новий НПП. Боротьба екологів із джиперами розгортається навіть у Києві. Так, і у прадавніх лісах Пуща-Водиці відбулось вчасно не виявлене екологами трофі територією заказника «Межигірсько-Пуща-Водицький». В усіх випадках, джипери залишають після себе понівечену природу і зникають непокараними. При цьому заходи весь час активно піаряться в ЗМІ як позитивні і захоплюючі події. При цьому ЗМІ практично ніколи не кажуть, що кожен заїзд джипів на заповідні землі є автоматичним порушенням закону, відповідальність за що передбачена ст. 252 Кримінального кодексу України (що є також певною ознакою культурного і громадянського рівня журналістів). Причиною цього очевидно є байдужість та/або /безсилля Мінприроди та МВС до порушень заповідного режиму та дивний потяг «гонщиків» до заповідних територій.

Прецедент позитивного вирішення земельного та соціального конфліктів за допомогою створення ПЗФ

У прибережній смузі території Феодосійської міськради АРК з існуючих 5 територій ПЗФ в 2005–2010 роках три створено в результаті активізації локальних соціальних конфліктів. Їхньою причиною ставали незаконні

дії з виділення (самозахоплення) земельних ділянок на цінних природних територіях. Це регіональні ландшафтні парки «Тиха бухта», «Лисяча бухта — Ечкідаг» і «Повітроплавний комплекс Узун-Сирт/гора Клементьєва». Причому при створенні заповідних територій на перший план вийшли не власне природні (екологічні), а соціо-культурні функції (цінності) даних територій. Вдалим прикладом нестандартних дій громадськості для збереження соціо-культурних цінностей (здійснення повітроплавальної спортивної діяльності) при створенні заповідного природного об'єкта може бути історія створення в 2010 році РЛП «Повітроплавний комплекс Узун-Сирт/гора Клемент'єва» площею 840 га.

У 2009 р. рішеннями Кіровської РДА було виділено близько 100 ділянок під ведення особистих селянських господарств в західній частині гори Узун-Сирт, безпосередньо в зоні польотів дельтапланів і паропланів і по всьому периметру аеродрому Центру планерного спорту «Коктебель». У грудні 2009 р. була створена ініціативна група «За порятунок Гори Клементьєва» («колиски» вітчизняного літакобудування та авіації), розпочався збір підписів і листів на захист гори, зустрічі з представниками місцевої влади, льотних організацій, льотчиками-космонавтами, ЗМІ. У результаті активних дій спортсменів вже через місяць Рескомітет АРК по земельних ресурсах призупинив видачу держактів на землю на горі Клементьєва, Радою Міністрів АРК скасовані рішення районної влади, за якими акти на право власності на земельні ділянки ще не були видані їхнім власникам. Багато власників написали заяву про відмову від ділянок на горі в обмін на землю в інших місцях. Прокуратура подала позови й апеляції щодо ділянок, на які вже були видані держакти на землю. Але найбільш унікальне є те, що внаслідок гучної інформаційної кампанії, лобювання з боку відомих спортсменів, космонавтів, керівників АНТК ім. О. К. Антонова, Верховна Рада України прийняла спеціальну постанову відносно збереження окремого об'єкту України — «Про заходи щодо збереження території гори Клементьєва (Узун-Сирт) в АРК» (№ 1947-VI від 05.03.2010 р.) з рішенням надати даній території відповідний заповідний статус і призупинити на даній території виділення земель. 22.09.2010 постановою ВР АРК № 1883–5/10 був створений РЛП місцевого значення «Повітроплавний комплекс «Узун-Сирт/гора Клементьєва» площею 840 га з одночасним виділенням 34 га охоронної зони парку — тих земель, на які вже були одержані держакти на землю. Охоронний режим для території охоронної зони чітко забороняє тут будь-яке будівництво.

Слід також відмітити, що усі фінансові витрати на обґрунтування створення РЛП, його проекту

землеустрій та виносу меж в натуру, оформлення інших документів здійснювались за рахунок добровільних пожертв небайдужих до гори громадян України, Росії, Німеччини, США, Ізраїлю та інших країн. З квітня 2010 р. до літа 2011 р. було зібрано близько 175 тис. грн., у списку небайдужих більше 170 осіб (сімей), їхній особистий внесок у порятунок гори складав від 20 до 10 000 гривень.

Спроба незаконного вилучення земель заповідника рішеннями місцевої влади при розробленні генеральних планів міст

Місцеві ради населених пунктів Південного берега Криму погоджують нові межі Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника (надалі — ЯГЛПЗ). На підставі рішення 9-ої сесії Ялтинської міськради 6-го скликання від 13 липня 2011 р. № 35 ТОВ «Кримський інститут екології та проектування» розробив «Схему генерального плану по визначенню меж міста», збільшивши площу міста Ялти до 2100 га. За словами розробника — директора проектного інституту І. Шевчука, запропонована схема генерального плану Ялти дозволить збільшити кількість зелених насаджень в межах міста. З 2100 га, на яких буде розташована Ялта, 1250 га, тобто більше 50 % всієї території міста, будуть відведені під зелені насадження, але не за рахунок створення нових парків та скверів. Як стало відомо пізніше, більше 300 гектарів заповідних земель повинні стати міською територією. Також в документі було запропоновано створення впродовж 20 років нової об'їзної дороги, яка буде проходити через ЯГЛПЗ вище Ялти від Нікити до Гаспри. Однак грошей у міста на це немає, тому доведеться просити з держбюджету.

4 листопада 2011 р. в Ялті відбулися громадські слухання з питання розгляду основного креслення ТЕО Генерального плану міста. Після тригодинного обговорення присутні прийшли до рішення про створення погоджувальної комісії (у складі 55 чоловік), яка продовжить подальший розгляд основного креслення і схеми генплану. Однак діяльність «погоджувальної комісії» залишила більше запитань, ніж відповідей. По суті вона стала лише формальним інструментом дотримання норм затвердження містобудівної документації, яка вимагається за законом, але приймалися рішення в інших кабінетах.

Прокуратура внесла протест на рішення сесії Ялтинської міськради від 30.12.2011 року про затвердження нових меж міста. В офіційному повідомленні природоохоронної прокуратури сказано, що рішення про розширення меж міста Ялта за рахунок земель Ялтинського гірсько-лісового заповідника прийнято врозріз з вимогами Земельного кодексу України, оскільки для зміни цільового при-

значення земель ПЗФ необхідно, як мінімум, згода Верховної Ради України. Міськрада Ялти протест прокуратури задовольнила частково.

За таким же сценарієм тим же інститутом розроблялися й інші генеральні плани селищ Південнобережжя. Щоб не порушувати вимоги ДБН за кількістю зелених насаджень загального користування, яке має припадати на 1 жителя, розробники включали землі ЯГЛПЗ до складу відповідних населених пунктів, іноді навіть виводячи «зайві» незабудовані землі з категорії зелених насаджень. Згідно розпоряджень Президента України, рішення проблем ЯГЛПЗ повинно статися без зменшення площ заповідника. Але розширити ЯГЛПЗ можливо тільки за рахунок земель Бахчисарайського району, змістивши кордони заповідника подалі від узбережжя. Такий проєкт в 2006 році пропонував попередній спікер Верховної Ради АРК Анатолій Гриценко, щоб вивести 800 га зі складу Ялтинського заповідника, оскільки Ялта і селища Південного берегу Криму не мають можливості для реалізації великих інвестиційних проєктів через відсутність вільних земель. Реформування території пропонувалося у форматі створення НПП, територія якого пролягала б уздовж узбережжя від Форосу до Гурзуфу, від узбережжя до північних схилів яйл в районі Великого каньйону Криму (сайт «Гражданин Большой Ялты», <http://www.bigyalta-city.com.ua>).

1 Цитата взята з виступу на прес-конференції «Національним паркам бути!» 28 квітня 2010 року в інформаційному агентстві «Укрінформ», м. Київ.

2 аналогічно

3 Цитата взята з виступу на прес-конференції «Льодовиковий період у заповідниках» 27 січня 2011 року в Оргуському інформаційному центрі, м. Київ.

4 Листом №01-15-1256 від 07.06.2010 Державне управління

справами (ДУС) повідомило НЕЦУ, що «на даний час Укази Президента України від 11.12.2009 №1048 «Про створення національного природного парку «Білозерський» від 11.12.2009 №1049 «Про створення національного природного парку «Залісся» і від 21.12.2009 №1083 «Про створення національного природного парку «Синьогора» перебувають на доопрацюванні у відповідних структурних підрозділах Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України та Мінприроди України». Також, листом від 09.08.2010 №01-15/1928 Державне управління справами повідомило НЕЦУ, що «Указами Президента України від 11.12.2009 №1048, від 11.12.2009 №1049 та від 21.12.2009 №1083 постановлено створити національні природні парки «Синьогора», «Білозерський», «Залісся», Кабінету Міністрів України і Державному управлінню справами у шестимісячний строк вирішити питання щодо реорганізації в установленому порядку державних організацій «Резиденція Синьогора», «Резиденція Залісся» та «Лісове господарство «Білозерське». Укази Президента від 11.12.2009 №1048, від 11.12.2009 №1049 та від 21.12.2009 №1083 видано без достатнього наукового обґрунтування та належного картографічного матеріалу, підтвердженого фахівцями Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та інших державних органів щодо особливої природоохоронної, наукової, історичної, освітньої, естетичної та іншої цінності даних природних комплексів...» «Крім того, на сьогоднішній день місцевими органами самоврядування і територіальними громадами не підтримується створення національних парків».

5 Йдеться про державні організації «Резиденція Залісся», «Лісове господарство Білозерське» та «Резиденція Залісся», що входять до структури Державного управління справами (<http://www.dus.gov.ua/>). У 2010 році всі три підприємства були оголошені відповідними Указами Президента України — національними природними парками

6 http://texty.org.ua/pg/article/zikora/read/23264/Velyka_jekologichna_kontrrevolucija_Ukrajini_pozbavljut_zapovidnykiv_i

7 <http://www.youtube.com/watch?v=WmxA0rag8Vg>, <http://www.youtube.com/watch?v=5ujk7y1GIPI>

8 Цитата взята з виступу на прес-конференції «Льодовиковий період у заповідниках» 27 січня 2011 року в Оргуському інформаційному центрі, м. Київ.

9 <http://necu.org.ua/lyodovykoviy-period-pzf/>

10 www.president.gov.ua/documents/13433.html

11 <http://necu.org.ua/reliz-20100112/>

12 <http://necu.org.ua/zayava-skasuvannya-ekomerezh/>

3. Події 2012 року: «Льодовиковий період»

Нова фаза здійснення реформи державного управління в Україні почалася з прийняття Указу Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади».

Завершення адміністративної реформи

Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» був розроблений і прийнятий, начебто, з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, усунення дублювання їхніх повноважень, забезпечення скорочення чисельності управлінського апарату і витрат на його утримання, підвищення ефективності державного управління. Значна кількість міністерств і держінституцій різного рівня і підпорядкування були укрупнені або реорганізовані. Указом передбачено, що міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ), які створюються шляхом реорганізації інших ЦОВВ, є правонаступниками органів, які реорганізуються. Основна частина нових положень про діяльність ЦОВВ у сфері ОНПС була прийнята в квітні 2011 р. відповідними указами Президента України. При цьому деякі ЦОВВ, що мають безпосереднє або близьке відношення до ОНПС, були виведені зі сфери впливу Мінприроди України. До прикладу, Держлісагентство (раніше — Держкомлісгосп), Державна гідрометеорологічна служба України (раніше — Держкомгідромет), Держземагентство (раніше — Держкомзем) та ін. Деякі з важливих для ОНПС ЦОВВ були ліквідовані, як, наприклад, Держслужба заповідної справи, а деякі ЦОВВ, наприклад, Держгідрометслужба України — все ще знаходяться в процесі реформування та перебувають в пригніченому стані.

Відмова лісників фінансувати заповідні території

Однією із особливостей української заповідної системи є підпорядкування заповідників і НПП різним відомствам суспільним інститутам/органам влади. Міністерству екології та природ-

них ресурсів України належить лише частина з них, а інші підпорядковуються Держлісагентству, Національній та Національній аграрній академіям, ДУСі, Київському національному університету ім. Т. Г. Шевченка тощо. Слід зазначити, що, з одного боку, для ефективного управління цими установами, здавалося б, є логічним підпорядкувати їх єдиному органу. В середовищі експертів у заповідній справі країни за роки незалежності постійно точаться дискусії щодо об'єднання таких установ або під дахом Мінприроди або під дахом спеціально створеного для цього агентства. З іншого боку, в даний час в умовах тотальної корупції, підпорядкування установ ПЗФ різним інституціям створює між ними певну конкуренцію, яка стримує корумпованість в галузі. Крім цього, завдяки особливостям певних міністерств, відповідні переваги мають і підпорядковані ним установи ПЗФ. Наприклад, установи, підпорядковані Мінприроди, традиційно працюють системніше, вони мають кращу службу охорони та детальніше впорядкування земельних питань, а заповідники академій та Київського університету — ліпший рівень наукових досліджень. На відміну, наприклад, від Мінприроди, Держлісагентства та ДУСі, в академічній системі на посаду директорів призначаються особи із біологічною освітою, що, в результаті, робить фаховим управління цими установами. В інших інституціях з середини нульових років поширилася практика призначати керівниками дилетантів, далеких від заповідної справи, що лише збільшує порушення в очолюваних ними установах. На жаль, від підпорядкування установ ПЗФ Держлісагентству та ДУСі ніяких переваг в їхньому управлінні не спостерігається. Більш того, факти свідчать, що до «своїх» установ ПЗФ ці інституції відносяться як до рядових лісгоспів чи мисливських господарств, ігноруючи їхню особливу природну цінність та закріплені законодавством завдання.

На початку року екологічні організації дізнались, що Державним бюджетом України на 2012 рік не передбачені кошти для утримання територій ПЗФ, підпорядкованих Держлісагентству. Готуючи бюджет на 2012-й рік, урядом (і ВРУ) відповідний вище код програмної класифікації видатків

1901080 на фінансування заповідних територій Держлісагентства з Державного бюджету було виключено. В Додатку 3 до Закону «Про Державний бюджет на 2012 рік» зазначений тільки код програмної класифікації видатків та кредитування 1901060 — «ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів у лісовому фонді». Тобто, лісові установи ПЗФ тепер мають фінансуватися на загальних підставах із такими господарськими суб'єктами як держлісгоспи.

На прес-конференції в Інформаційному агентстві «РІА-новости» голова Держлісагентства Віктор Сівець підтвердив це, заявивши, що фінансувати заповідні території повинне Мінприроди, а не Держлісагентство. Обурені цією заявою, сотні окремих громадян та громадські екологічні організації висловили свою підтримку позиції Мінприроди та, щоб зберегти національний статус заповідних територій Держлісагентства, закликали уряд прискорити їхнє перепідпорядкування в управління Мінприроди. Мінприроди України, в підтримку цих звернень звернулося до Міністра аграрної політики та продовольства МВ. Присяжнюка з проханням невідкладно завершити передачу національних парків і заповідників, підпорядкованих Держлісагентству, у відання Мінприроди: «Мінприроди як центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, стурбоване ситуацією, що склалася з управлінням установами природно-заповідного фонду, які знаходяться у підпорядкуванні Державного агентства лісових ресурсів. Всього у підпорядкуванні Держлісагентства знаходиться 6 природних заповідників та 5 національних природних парків загальною площею 218,7 тис гектарів, в яких працює близько тисячі кваліфікованих спеціалістів» — йшлося в цій заяві, — «Зі своєї сторони Міністерство екології та природних ресурсів готове забезпечити у 2012 та наступних роках фінансування та організацію роботи цих природних заповідників та національних природних парків»¹. Окрім того, Мінприроди звернулося до Міністра аграрної політики та продовольства з проханням надати інформацію щодо заяви В. М. Сівця на прес-конференції 24 січня 2012 р. Після цього, коли стало зрозуміло, що передача національних парків від лісагентства до Мінприроди практично неминуха, В.Сівець пішов на відступ. «В 2011 році фінансування збереження природно-заповідного фонду з державного бюджету склало 35973,2 тис. грн. та 14981,7 тис. грн. власних надходжень. В цьому році на фінансування заходів по збереженню об'єктів природно-заповідного фонду загалом буде виділено 58660,8 тис. грн.» — наголосив Віктор Сівець в заяві на сайті Держлісагентства².

Після публічних виступів громадськості, КМУ видав новий документ, яким фінансування установ

природно-заповідного фонду дійсно було передбачене³.

Льодовиковий період в заповідній справі триває

Попри баталії навколо фінансування заповідних територій Держлісагентства, держава не спромоглась забезпечити функціонування і тих заповідних територій, що підпорядковані Мінприроди України. Вже понад рік в Мінприроди розроблено, погоджено із заінтересованими міністерствами та іншими центральними органами державної влади проекти указів Президента України, якими це фінансування передбачалося. Це такі проекти: «Про підпорядкування природних заповідників Міністерству екології та природних ресурсів», «Про підпорядкування природних заповідників та національних природних парків Міністерству екології та природних ресурсів України». Проте досі ніхто так і не зібрався затвердити ці вкрай важливі документи.

«Ситуація, яку ми розглядаємо, вкотре демонструє, що наявність у структурі Держлісагентства об'єктів ПЗФ вищого рівня є прямою загрозою національній безпеці держави та державним пріоритетам України в галузі охорони навколишнього природного середовища. Окрім цього, така ситуація може призвести до скорочення штату працівників об'єктів ПЗФ», — зазначив Антон Влащенко, начальник Відділу науки і моніторингу Національного природного парку «Гомільшанські ліси»⁴. «Все ще актуальним залишається питання створення централізованого органу, який би опікувався всіма заповідними територіями і реалізував би єдину державну політику», — додає голова Молодіжного відділення Національного екологічного центру України Марія Фатікова⁵.

Заказник «Пірнівський» — перший публічно знищений заказник в Україні

У квітні 2012 року невідомі розпочали вирубати і огороджувати територію заказника «Пірнівський», що у Вишгородському районі на Київщині. Саме на цих деревах розміщена колонія чепель, задля збереження якої в минулому і

був створений заказник. Екологічні організації звернулись до Державної екологічної інспекції України, Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України. У відповідь на звернення Прокуратура Київської області проінформувала, що буде оперативно розбиратися у ситуації, однак цього не сталося. Тим часом до кінця року решта заказника була вирубана, а на місці колонії чапель — зведені котеджі. І жоден чиновник, або навіть будівельник не отримав покарання. Роботи не зупинялись ні на один день. Тоді житель Пірново О.Г. Чеботарьов звернувся до суду, прагнучи відновити справедливість в справі заказника. Проте відразу стало зрозуміло, що війну він оголосив не абстрактним забудовникам, а своїм сусідам. Власниками земельних ділянок у заказнику виявились жителі самого села, які ще не встигли перепродати їх столичним «олігархам». Розслідування О.Г. Чеботарьова показало, що заказник, згідно сучасних документів, знаходиться зовсім не там, де був раніше. При винесенні у натуру його меж, обрис заказника провели у новому місці, не цікавому забудовникам, а славнозвісному колонію чапель віддали під будівництво котеджів. Документи із справжніми межами заказника знищили і сьогодні від них збереглися лише копії у архівах громадських організацій.

Тривожні повідомлення лунають і з інших заказників Київщини. Так, через заказники «Дзвінківський», «Гощів» та «Кілов-Рудяків» проектується будівництво нової кільцевої дороги навколо Києва. Аналогічна до справи заказника «Пірнівський» ситуація розгортається і на Дніпропетровщині, де відбулась підміна місця розташування заказника «Інгuleцький степ». На місці заказника, що є одним з місць найбільшої концентрації червонокнижних видів на Дніпропетровщині, розпочались роботи з розроблення гранітного кар'єру. Для жителів сусіднього села Недайвода ця діяльність несе небезпеку через радіоактивність гранітів. Недайводівці вийшли у степ і лягли під бульдозери. Протягом 2 років триває судова тяганина і фізичне блокування робіт, проте жодних принципових зрушень досі не відбулось. Нове положення про заказник говорить, що знаходиться він зовсім не там, де його звикли бачити селяни і біологи.

Нове віяння — тихе вилучення земель зі складу заповідників

Протягом дев'яностих-двохтисячних років місцеві ради, користуючись відсутністю належним чином оформлених меж Ялтинського гірсько-лісового

природного заповідника (ЯГЛПЗ), прийняли кілька десятків рішень про виділення земельних ділянок на території ЯГЛПЗ. Сімферопольською міжрайонною природоохоронною прокуратурою на користь держави, в особі ЯГЛПЗ, подавалися позови до Господарського суду АРК про визнання недійсним рішень міської та селищних рад Великої Ялти в частині надання земельної ділянки, або державного акту на право користування землею та звільнення земельної ділянки. Багато рішень місцевої влади було відмінено. Зовсім зухвалим став випадок самозахоплення території 13 кварталу Алупкінського лісництва ЯГЛПЗ, що був виявлений ще у 2002 році. Біля джерела «Хаста-Баш» збудовано базу відпочинку спочатку на площі 3 га, потім площа зросла до 10 га. Не зважаючи на звернення адміністрації ЯГЛПЗ та громадськості, правоохоронні органи не могли встановити власників будівництва, а будівельні роботи продовжувалися. Прокуратурою АР Крим за вказаним фактом було подано позов до господарського суду АР Крим на ТОВ «Зоряне небо» (фірма «відомого» російського бізнесмена Максима Курочкіна) в інтересах Ради Міністрів АР Крим. А в жовтні 2012 р. стає відомо, що Рада Міністрів АРК має намір укласти договір купівлі-продажу з ТОВ «Зоряне небо» на ділянку в 10 га під курортно-туристичним комплексом. Підставою стало клопотання фірми, котра побажала придбати у власність землю під своєю нерухомістю. В уряді АРК порахували, що чотири кримінальні справи, порушені в 2005–2007 роках за протиправне вилучення заповідної землі, за підробку рішень Ради Міністрів АРК — не привід для відмови фірмі покійного Курочкіна приватизувати ділянку. 27. 11. 2012 р. Рада міністрів АРК затвердила експертну оцінку ділянки в 9,9033 га, розташованого за межами населених пунктів Кореїзької селищної ради Ялти, на якому знаходиться курортно-туристичний комплекс «Зоряне небо». Представляючи проект, голова Рескомзему автономії Олександр Чабанов зазначив, що ділянка віддана фірмі в оренду на 50 років, і в даний час на ній знаходяться нежитлові будівлі комплексу на правах приватної власності. Для викупу ділянки під об'єктом уряд Криму повинний затвердити експертну оцінку. «Ця робота має позитивну рецензію, висновок державної експертизи та всі документи відповідають законодавству», — запевнив Чабанов.

Розпорядженням Ради Міністрів АРК вартість ділянки затверджена в сумі 9517071 грн. Одна сотка протиправно вилученої заповідної землі обійдеться в 10 тис. грн. Але в документі про заповідні землі, відшкодування збитків заповіднику — нічого! За словами голови Ради Міністрів АРК А. Могильова, колишні кримінальні справи

про незаконність виділення ТОВ «Зоряне небо» ділянки із земель Ялтинського заповідника не є підставою для відмови у приватизації. «Якщо в рамках якоїсь кримінальної справи буде накладено заборону на проведення будь-яких дій, або арешт на майно, тоді розгляд цього питання буде відкладено до рішення по якихось кримінальних справах, — запевнив Могильов. — На даний момент в органах державної влади немає жодних документів, які забороняють виконувати заяву юрособи на приватизацію або отримання в оренду земельної ділянки. У даному випадку мова йде про приватизацію. Ніякої заборони на приватизацію цієї землі немає». (Детальніше див. за посиланням: <http://www.nr2.ru/crimea/414037.html>)

Цей приклад ілюструє тенденцію постійних спроб «легалізації» незаконно виділених та захоплених під будівництво південнобережних земель Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника та нових «обрізаних» заповідника. Такі дії організуються державною владою; перша «могутня» спроба була в 2004 році, коли Президент України Леонід Кучма видав Указ про нові межі заповідника, «обрізавши» його на 346 га⁶.

Для обґрунтування цих дій серед громадськості, постійно просувається думка, що заповідник не має чітких меж та їх необхідно встановити. При цьому приховується факт, що межі заповідника були встановлені в ході лісовпорядкування 1988 року в повній відповідності з діючою на тот момент законодавчо-нормативною базою⁷, згідно з матеріалами цього лісовпорядкування площа заповідника складає 14523 га.

В момент створення заповідника в 1973 році в його склад увійшли земельні ділянки державного лісового фонду, на яких вже були розташовані господарські об'єкти — кар'єри, складські зони, об'єкти водопостачання; сьогодні їх існування на заповідних землях суперечить сучасному природоохоронному законодавству. Адже необхідність виключення з складу заповідника цих земельних ділянок, що фактично не мають відношення до заповідної справи, «інтегрується» в необхідність вилучення ВСІХ земельних ділянок, на яких вже розташовані будь-які об'єкти. Для цього і пропонується змінити південнобережні межі заповідника — щоб легалізувати десятки незаконних захоплень заповідних земель, що були здійснені вже після 1992 року — прийняття Закону України «Про природно-заповідний фонд».

В 2006 році Кримським філіалом державного підприємства «Науковий центр досліджень по проблемам заповідної справи» було виконано роботу «Наукове обґрунтування уточнення меж та площі Ялтинського гірсько-лісового природного запо-

відника» [1]. В рамках цієї роботи було детально обстежено 52 ділянки та вони чітко розділені на дві групи — на ті, на яких вже до створення заповідника існували господарські об'єкти, та ті, які були незаконно захоплені. Ділянки першої групи було запропоновано вилучити з складу заповідника, а ділянки другої — зберігти в складі заповідника та забезпечити на них заповідний режим (інакше — звільнити ділянки за допомогою суду).

Але ці ґрунтовні пропозиції виконані не були, а спроби змінити межі таким чином, щоб його південна межа «обійшла» всі нелегальні самозахоплення — продовжувались. Ці дії набули «системності» в 2012 році. В вересні 2012 року Уряд України виділив Раді Міністрів АР Криму субвенцію в розмірі 1,787 грн. «для здійснення невідкладного природоохоронного заходу із розроблення матеріалів до проекту зміни меж та розширення території Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника»⁸.

Розширення (що повинно заспокоїти громадськість) планується на північних межах заповідника (Бахчисарайський район АР Крим), а «урізання» до 800 га — на південних межах⁹. Забезпечити наукове обґрунтування поручено Таврійському національному університету. Роботи тривають ...

Нове віяння — легальне вилучення земель зі складу заказників

Втім більш тривожна новина, ніж будь-яке порушення або загарбання землі на території окремого заказника, пролунала зі стін Київської обласної ради. Йдеться про рішення Київської обласної ради від 21.06.2012 № 365–19–VI «Про оголошення нововиявлених територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення Київської області та про деякі питання об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення», що, на нашу думку, прийняте з грубим порушенням вимог та норм чинного законодавства. Пункт 2 Рішення говорить «Внести зміни у Додаток до рішення Київської обласної ради від 20.11.2003 № 133–10–XXIV «Про нововиявлені території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення у Київській області», шляхом зміни у колонці 3 пункту 5 цифри 85,0 на 84,0918». Звертаючись до згаданого рішення, бачимо, що цим пунктом відбувається скорочення площі лісового заказника «Ворзельський» на 0,9082 га. Зважаючи на те, що заказник створений на землях лісового фонду, помилки в обрахунку його меж

у 2003 році не могло бути, тим більше майже на 1 га. Таким чином, йдеться про вилучення ділянки зі складу об'єкту ПЗФ.

Відповідно до ст. 54 ЗУ «Про природно-заповідний фонд України», зміна меж, категорії та скасування статусу територій та об'єктів природно-заповідного фонду проводиться відповідно до статей 51–53 цього Закону за погодженням з центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища на підставі відповідного експертного висновку. Наскільки нам відомо, жодні експертні висновки щодо вказаного заказника в Мінприроди України не погоджувались.

Пункт 3 Рішення говорить «Внести зміни у Додаток до рішення Київської обласної ради від 27. 10. 2005 № 310–26-IV «Про нововиявлені території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення у Київській області», шляхом зміни у колонці 3 пункту 1 цифри 13,0 на 9,0373. Цим рішенням вилучається 3,9627 га земельної ділянки заказника «Урочище Кірикове», який створено у відповідності до чинного законодавства, щодо якого розроблено проект землеустрою і площа його також була відомою ще з часу його створення. Аналогічно до порушення в п. 2 вказаного рішення, тут також прийняте рішення про вилучення майже 4 га території зі складу природно-заповідного фонду. За наявною у нас неофіційною інформацією, вилученню 4 га зі складу заказника «Урочище Кірикове», передувала низка рішень Лісниківської сільської ради Києво-Святошинського району про надання громадянам у приватну власність ділянок, що тепер вилучаються зі складу заказника. Наукове обґрунтування і погодження його в Мінприроди України відсутні. Відтак, йдеться про протиправне вилучення земельних ділянок зі складу територій ПЗФ.

Пункт 4 рішення говорить «Привести у відповідність до фактичного стану пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Ставищанський» та «Сулимівський», що були утворені згідно з рішенням виконавчого комітету Київської обласної ради депутатів трудящих від 28. 02. 1972 № 118, в частині встановлення площі відповідних об'єктів природно-заповідного фонду 11,0547 га та 15,3 га відповідно». Звертаючись до згаданого рішення 28. 02. 1972 № 118, бачимо, що площа парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Ставищанський» складає 14 га, а «Сулимівського» — 17,4 га. Відповідно, вказаним рішенням Київської обласної ради від 21. 06. 2012 № 365–19-VI зі складу Ставищанського парку вилучено 2,9453 га а з Сулимівського — 2,1 га. Наукового обґрунтування і погодження зменшення меж цих об'єктів в Міністерстві екології та природних ресурсів України відсутні. Відтак, йдеться

про протиправне вилучення земельних ділянок зі складу територій природно-заповідного фонду.

Стосовно всіх об'єктів ПЗФ, площі яких обмежуються цим рішенням Київської обласної ради, протягом останніх років були розроблені Положення про них, затверджені Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Київській області, розроблені та погоджені із користувачами земельних ділянок Положення про згадані території ПЗФ. Доказом цьому твердженню є і саме вказане рішення, у п. 5.1 якого Державному управлінню охорони навколишнього природного середовища у Київській області у тримісячний термін рекомендується «внести відповідні зміни до положень про ландшафтний заказник місцевого значення «Урочище Кірикове» та лісовий заказник місцевого значення «Ворзельський».

Особливо небезпечним є інший підпункт п.5.1 вказаного рішення, а саме рекомендація Державному управлінню охорони навколишнього природного середовища у Київській області «вжити заходів щодо установаження у природі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, визначених пунктами 2, 3, 4 цього рішення». Аналогічне доручення дається і землекористувачам ділянок даних територій ПЗФ, про що сказано окремо у п.п.5.2. вказаного рішення.

Таким чином, пункти 2,3,4 та 5 рішення Київської обласної ради від 21. 06. 2012 № 365–19-VI «Про оголошення нововиявлених територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення Київської області та про деякі питання об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення» прийняті з грубим порушенням процедури, передбаченої у ст. 54 ЗУ «Про природно-заповідний фонд України». Наслідком реалізації цих пунктів вказаного рішення стане вилучення, тобто втрата зі складу природно-заповідного фонду 9,9162 га територій¹⁰.

Гомільшанські ліси — від найкращого національного природного парку до найскандальнішого

Головним об'єктом тривоги природоохоронців Харківщини у 2012 році стало призначення на посаду директора національного природного парку «Гомільшанські ліси» І.О. Сиверіна. Саме цей національний парк не так давно був нагороджений відзнакою польських природоохорон-

ців¹¹ як найбільш європейський і прогресивний в Україні. Адже лише тут спільними зусиллями наукового відділу та экс-директора О. Мотляха, вдалось зупинити рубки і організувати охорону біорізноманіття так як це робиться у цивілізованих європейських країнах.

Проте ще з 2010 року почались потуги окремих осіб зі скасування його статусу. При чому головними звинуваченнями в адресу дирекції парку називались саме заборони рубок та робота відділу охорони, що не дозволяє на території НПП браконьєрство. На чолі протестів фігурував саме І. Сіверін, якого нині за рекомендацією керівництва Зміївського району призначили директором цього ж національного парку. Вже під час представлення нового директора прозвучало, що тепер на парк чекають рубки, розчистка лісу і будівництва. І. О. Сіверіна навіть викликали до Мінприроди, де він зустрівся з громадськістю, яка виступала за звільнення його з посади. Перша ж науково-технічна рада НПП, скликана у новому складі, погодила рубки у найцінніших ділянках національного парку. Серед 26 членів НТР лише троє є опозиціонерами споживацького ставлення до території НПП і протистоять рубкам. Всі інші члени НТР своїми голосами слухняно підтримували знищення природи. Після масштабної громадської кампанії Мінприроди відмовило у погодженні затверджених НТР проекту лімітів, тобто не дозволило почати рубки в НПП. Під час засідання НТР І. О. Сіверін декламував свої історичні перли або пропозиції здавати червонокнижну черемшу «оптом на базар». Протягом року І. О. Сіверін став образом лісника-винищувача природи, портрети якого протягом року з'явилися на різноманітних акціях, присвячених політиці Держлісагентства в заповідній справі, боротьбі з рубками.

Біличанський ліс — нова сторінка боротьби за Голосіївський НПП

2012 рік для Голосіївського НПП є свого роду роком символічним — 5 років від створення, 20 років боротьби за створення і 40 років ідеї створення НПП. Рік почався з нападу на Михайла Михалка, голову Спілки «Порятунок Голосієва», що займається охороною Голосіївського лісу з 1972 року. Після виступів М. Михалка проти незаконної забудови в урочищі «Гайок», невідомі напали на 72-річного активіста і нанесли йому удар кастетом.

Протягом останніх років активісти Дружини охорони природи м. Києва неодноразово наголошували, що в НПП Голосіївський ведуться незаконні рубки. Поки затримувався процес передачі земель від ЛПП «Конча-Заспа» до НПП, лісники вирубали старі дерева і продавали на дрова прямо на вулиці, на проспекті Науки. Проте в 2012 році ситуація припинилась, оскільки керівникові підприємства за погодження незаконних рубок могла настати юридична відповідальність.

Протягом останніх років головною природоохоронною темою в Києві є конфлікт навколо Біличанського лісу — великого лісового масиву на заході Києва. Селище Коцюбинське, що відноситься адміністративно до Київської області, самостійно затвердило не погоджений ні з ким генеральний план, згідно з яким у склад селища чомусь включається 4500 га територій Біличанського лісу і почало видавати земельні акти на цю територію. Попри неодноразові заяви керівництва столиці та численні судові позови активістів і навіть прокуратури, процес не змінив пагубного вектора. Президент Янукович публічно обіцяв журналістці Ірині Федорів врятувати Біличанський ліс. Проблема викликала чималий резонанс, апофеозом якого стало руйнування групою невідомих будівельного майданчика та підпал трактора 21. 03. 2012 р Ще у 2011 році на прохання КМДА співробітники НАН України та активісти НЕЦУ підготували наукове обґрунтування створення на базі Біличанського лісу філіалу національного природного парку «Голосіївський». Розробити проект розширення НПП «Голосіївський» доручив Президент України своїм дорученням від 26. 08. 2011 р. № 1–1/1876. Роботи мали бути виконані до 1 грудня 2011 року. Київська обласна рада та Київська міська ради прийняли рішення про погодження створення такого природно-заповідного об'єкту. Найдовше справу саботував голова Комісії з питань екологічної політики Київради, голова Партії Зелених України Денис Москаль. Втім навіть після прийняття рішень міською та обласною радами Президент не підписав Указу про створення філіалу НПП. Міністр екології та природних ресурсів України Е. Ставицький презентував проект Указу Президента «Про зміну меж Національного природного парку «Голосіївський» на засіданні Кабінету Міністрів України 14. 11. 2012 року, де проект був схвалений. Проте після цього ніхто не подав проект на підпис Президента. Окремо працівниками НАН України та експертами НЕЦУ було підготовлене обґрунтування розширення НПП «Голосіївський» на ті території, на яких він планувався науковцями від початку, але його ніхто не погодив і навіть сама дирекція НПП його відхилила. Для

того, щоб зрозуміти причини такого неоднозначного висновку, згадаймо історію створення національного парку. Процес створення НПП «Голосіївський» бере початок ще з радянських часів (з 1928 р.). Чергову спробу було зроблено в кінці 80-х — на початку 90-х рр. Спочатку планувалось, що НПП поширюватиметься не лише на Київ, а й на Київську область, матиме площу 65 000 гектарів і простягнеться на південь до с. Витачів. У більш далекій перспективі до нього мали увійти Трахтемирівський півострів і Канівський природний заповідник. На той час планували створення й інших потужних природно-заповідних територій національного значення, які мали скласти вздовж Дніпра заповідну мережу «Намісто Дніпрове». 1993 року подане офіційне клопотання про необхідність створення НПП «Голосіївський». Користувачі та власники проєктованих до НПП ділянок на той час дали згоду на входження в нього. Та міська влада не хотіла створення національного парку, адже, будучи заповідною територією загальнодержавного значення, національний парк підпорядковується не місту, а Мінприроди. Тоді, в якості компромісного варіанту, було створено Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Голосіївський», що функційно є аналогом національного природного парку, але є об'єктом місцевого значення і підпорядковується місцевій раді. Площа РЛП склала 11 000 гектарів. Його територія поглинула всі проєктовані до національного природного парку землі, що знаходяться в адміністративних межах Києва. Але РЛП не може замінити НПП. Місцева рада створила — місцева рада і скасує. І дійсно, вже у 1999 році приймається варварське рішення Київської міської ради про реорганізацію парку. З РЛП «Голосіївський» зробили «1 чергу РЛП «Голосіїв». Це значить, не лише зміну назви, а і те, що з 11 тис га парку залишили чомусь всього 5 600 га. Тобто, був цілісний РЛП, а тепер частину його територій оголосили такими, що ввійдуть в нього ж, але пізніше. Таких ситуацій українська заповідна справа не мала ніколи раніше і не має досі. Так, «Голосіїв» втратив унікальні урочища «Конча-Заспа», острів Галерний, сотні гектарів лісів й інші землі. Мову про «другу чергу» РЛП після того вже ніхто не вів. Більше того, на виведених з РЛП землях почалися активні землевідведення і забудови.

Лише 9 березня 2006 року, Київська рада прийняла рішення про погодження створення на землях м. Києва саме НПП «Голосіївський». Рішення про погодження поширилось лише на територію існуючого на цей момент РЛП (та й то — дещо урізану версію). І це все при тому, що у 1994 році рішенням Київської ради № 14 під створення

НПП зарезервовано всі землі на площі 11 тис га. Але на такі «історичні» рішення, піднесена будівельним бумом Київська міська рада зразка 2006 року вже не зважала.

НПП «Голосіївський» був нарешті створений Указом Президента України № 794/2007 від 27 серпня 2007 року. За тривалу історію створення його площа зменшилась з 11 000 га, як планувалось з самого початку, до 4 521,29 га (!!!). Буквально в останній момент зі створюваного НПП виключили і віддали під забудову урочища «Бичок», «Покал», заказник «Острів Жуків» і багато інших цінних природних територій. Ще багато територій встигли забудувати до того, як вони стали заповідними. Враховуючи, що створення НПП переслідує крім чисто природоохоронних завдань і мету забезпечити рекреаційні потреби населення, наявність зони стаціонарної рекреації і господарської зони є практично обов'язковою умовою створення будь-якого НПП. Фактично, після всіх скорочень площі створюваного національного парку, до його складу увійшли лише ті території (близько третини від початкових меж), які перебували у природному стані і не мали жодної забудови (у т. ч. рекреаційної), тобто такі, що мали б увійти до його заповідної зони. Не увійшли курортні об'єкти «Конча-Заспа», територія НУБіП (Національного аграрного університету), його ботанічний сад, Національний експоцентр України, що мали б досконало виконувати функцію зони стаціонарної рекреації. Тепер розроблено проєкт організації території НПП — документ, у складі якого проводитиметься і зонування території. Таким чином, зі складу земель НПП, які мали б бути виключно заповідною зоною, виділені зони стаціонарної рекреації, регульованої рекреації та господарська, які складуть переважуючу частку від загальної площі НПП. Єдиним раціональним виходом з ситуації є негайне розширення території.

Ця історія також дозволила виявити і інші ініціативи партії «Зелених» України, спрямовані на знищення територій ПЗФ (які теж повинні в майбутньому увійти до складу НПП «Голосіївський»). Зокрема, Партія зелених, позиціонуючи себе як політична сила, діяльність якої спрямована на всебічний захист довкілля, звернулася із позовом до Окружного адміністративного суду Києва з вимогою знищення частини ландшафтного заказника місцевого значення «Обухівський», що під Києвом. І, як не дивно, справу виграла¹². Дивіться детальніше на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень¹³.

Заказник «Обухівський» був створений рішенням Київської обласної ради у 2002 році у пів-

денній частині лісового масиву Конча-Заспа та розширений у 2004-му. Саме це рішення, яким заказник розширили у 2004 році, і оскаржували в суді. Також упродовж останніх двох років було ухвалено однакові рішення Козинської селищної та Обухівської районної рад щодо ліквідації заказника «Обухівський», хоч вони не мають юридичних наслідків, бо суперечать Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Втім залишається загадкою, яким чином у цій історії виявилась задіяною Партія Зелених України. У телефонній розмові заступник голови ПЗУ С. Курикін запевнив нас, що жодного позову щодо заказника «Обухівський» партія до суду не подавала, бо це суперечило б її програмним засадам. Але судовий документ, згаданий вище, свідчить про протилежне.

Саботується створення нових заказників загальнодержавного значення

Активісти громадських організацій виявили факт саботажу створення нових заказників загальнодержавного значення працівниками Адміністрації Президента України. Про це вони повідомили у своєму зверненні Президента Януковича в листопаді 2012 року. «Ми, що нижче підписались, повідомляємо Вас про бездіяльність Адміністрації Президента України, яка вже кілька років фактично саботує виконання Вами як Президентом України, Ваших функцій по розширенню об'єктів та територій природно-заповідного фонду України» — говориться у зверненні¹⁴.

Лише Президент України має повноваження створювати своїми Указами нові природно-заповідні території загальнодержавного значення. Активісти громадських організацій і науковці, які долучались до підготовки матеріалів створення нових територій природно-заповідного фонду, добре знають, що протягом останніх трьох років були підготовлені укази Президента про створення 11 заказників та 5 пам'яток природи загальнодержавного значення. Ці укази погоджено із центральними органами виконавчої влади та організаціями, схвалено на засіданнях уряду та подано на розгляд Адміністрації Президента України. Проте на стіл Президента вони так і не потрапили. «-Не виключено, що в АПУ працюють люди, які принципово саботують створення заповідних територій, бо самі є мисливцями або власниками незаконних

будинків на заповідних землях, — коментує автор звернення, заступник голови Національного екологічного центру України Олексій Василюк. — Інакше пояснити, чому АПУ так довго не дає на підпис Президенту такі важливі для охорони природи Укази, я не можу».

Це такі проекти указів Президента України:

1. «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» (оголосити заказник «Волощина» та пам'ятки природи «Балка Крейдяний яр», «Печера Опільська», розширити 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва в Тернопільській та Луганській областях) — схвалено на засіданні уряду 02.09.2010 р.

2. «Про оголошення природних територій заказниками загальнодержавного значення» (оголошення заказників «Урочище Терське», «Добрянські гори», «Ельба», «Балка Ковильна» та «Товтровий степ» в Луганській та Тернопільській областях) — схвалено на засіданні уряду 13.04.2011 р.

3. «Про оголошення природних територій та об'єктів заказниками і пам'ятками природи загальнодержавного значення (оголошення заказників «Дельфінієвий схил», «Єлизаветівський степ», «Сафонов», «Калинове-Довге», «Церковний ліс» та 2 пам'ятки природи в Луганській та Івано-Франківській областях)» — схвалено на засіданні уряду 30.11.2011 р.

Однак рік 2012 відмічений створенням довгоочікуваного морського ботанічного заказнику «Мале філофорне поле» в Каркінітській затоці на площі 385 км² (указ «Про оголошення природної акваторії Чорного моря ботанічним заказником загальнодержавного значення «Мале філофорне поле» від 31.08.2012 № 527/2012). Це стало продовженням створення системи морських природоохоронних акваторій в межах України. В 2008 р. указом Президента України оголошено ботанічним заказником загальнодержавного значення «Філофорне поле Зернова» природну акваторію Чорного моря площею 4025 км² (указ від 21.11.2008 року № 1064/2008).

В останні дні 2012 року в інтернеті офіційно оприлюднена карта державного земельного кадастру¹⁵, що відкрило нові можливості для аналізу ситуації у заповідній справі України. Першим враженням природоохоронців стала значна кількість земельних ділянок, наданих на територіях ПЗФ (у м. Києві — значна частина заказника «Межигірсько-Пуща-Водицький», у Київській області — заказників і пам'яток природи «Козинський», «Заплавний», «Копачівський», «Ворзельський», «Урочище Кірикове», «Гора

Козинська», «Щербанівський», «Копачівські схили», «Юрівський», «Мутвицьке», «Урочище Безодня», «Жуків хутір», «Пірнівський», «Хвощ великий», «Васильківські Карпати», «Омелькова гора», дендропарку «Олександрія», заповідних урочищах «Бабка», «Малишки» та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва «Кагарлицький», «Томилівський» і «Г'ятигірський»). Для прикладу, ділянки, надані у ландшафтному заказнику «Гора Козинська», становлять 2/3 його площі.

- 1 <http://www.menr.gov.ua/content/article/10126>
- 2 http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=94160&cat_id=32888
- 3 <http://nesu.org.ua/uryad-vidmovyvsya-vid-skasuvannya-programy-rozvytku-ekomerezhi/>
- 4 Цитата взята з виступу на прес-конференції «Льодовиковий період у заповідниках — 2» 27 січня 2012 року в Організації інформаційного центру, м. Київ.
- 5 Аналогічно
- 6 <http://www.nr2.ru/crimea/414037.html>

- 7 Научное обоснование уточнения границ и площади Ятинского горно-лесного природного заповедника. — Симферополь, 2006
- 8 http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245547313&cat_id=244274160 с
- 9 http://cripo.com.ua/?sect_id=2&aid=143807
- 10 Див. також: Василюк О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М. Природно-заповідний фонд Київської області. — К.: НЕЦУ, 2012. — 338 с.
- 11 Шапаренко С.. В День Байбака Гомольшанские Леса получили польский диплом. — [Електронний ресурс]. — доступ до ресурсу: <http://pechenegy.org.ua/ru/node/506>
- 12 <http://kiev.pravda.com.ua/columns/505ada4351dc2/>
- 13 Слід згадати також і дії у 2010 році Миколаївського осередку Партії Зелених України щодо національних природних парків «Білобережжя Святослава» та «Бузький Гард», коли партійний осередок фактично провладну позицію облради.
- 14 <http://nesu.org.ua/administratsiya-prezydenta-zavazhayeyanukovychu-ohoronyaty-pryrodu/>
- 15 <http://map.dazru.gov.ua/kadastrova-karta>

4. Загальний огляд ситуації в галузі заповідної справи

Огляд рішень органів державної влади, резолюцій наукових конференцій, а також консультації із співробітниками установ ПЗФ та представниками громадських організацій природоохоронного спрямування дають можливість скласти перелік основних проблем у галузі заповідної справи та класифікувати їх. Згадані випадки проблем і порушень є лише прикладами щодо наведених проблем і не є їх вичерпним переліком.

А. Проблеми в сфері права

У галузі законодавства про природно-заповідний фонд:

1. Недоліки чинного законодавства про ПЗФ

- Поширена практика зменшення територій ПЗФ з порушенням вимог ст. 51–54 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16. 06. 1992 № 2456-ХІІ та вилучення земель ПЗФ для суспільних потреб. Зменшення меж ПЗФ здійснюється без належного наукового обґрунтування про втрату територією певної цінності, яка була причиною заповідання
- Можливість скасування територій ПЗФ в разі втрати ними природної цінності, що провокує осіб, які претендують на володіння землями ПЗФ, умисно псувати їх з метою подальшого виведення зі складу ПЗФ. Прикладом може слугувати скорочення парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Феофанія» у м. Києві, низка випадків підпалів ПЗФ.
- Законодавство недостатньо врегульовує правові умови роботи зоологічних парків, у зв'язку з чим в більшості випадків вони з наукових установ, створених з метою збереження генофонду та відтворення рідкісних видів, перетворюються на розважальні прибуткові заклади. На практиці зоопарки використовують переважно, як розважальні заклади, що не виконують природоохоронних функцій. У випадку з Київським зоопарком поширена практика використання території зоопарку для здачі її в оренду іншими розважальними закладами (атракціони, тощо) та навіть будівництва.
- Всупереч завданням, покладеним на зоопарки, залишається можливість вилучення з природи рідкісних тварин з метою експозиції в зоопарках.
- Існує можливість скасування зарезервованих під заповідання територій. Так, на Дніпропетровщині, з метою отримати ділянки для розроблення гранітів, Дніпропетровською обласною радою була скасована низка територій, зарезервованих для заповідання. Про це прийняте рішення обласної ради. Прикладом є також затоплення у 2004 році Олександрівським водосховищем територій, зарезервованих у 1995 році для розширення РЛП «Гранітно-степове Побужжя». Це відбулось навіть без відміни рішення облради, яке досі дійсне (прийняття поправок до ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» щодо процедури резервування виключило можливість і доцільність застосування цього інструменту (особливо термін «використання за цільовим призначенням» дає масу варіантів тлумачень).
- Відсутність у законодавстві детального врегулювання умов використання територій, зарезервованих під заповідання. Так, низка території ПЗФ, зарезервованих для заповідання у м. Києві або для включення у НПП «Голосіївський» на сьогодні забудована, хоча рішення 1994 року про резервування не скасовано і не змінено. Аналогічно віддано під будову ділянку заплави р. Десна, що з 1994 року зарезервована указом Президента під створення заказника загальнодержавного значення «Крехаївські луки». Зовсім не відбувається створення ПЗФ у м. Севастополі, у т. ч. зарезервованого під заповідання заказника «Караньський» (номінувався на титул «7 природних чудес України») та унікального природного урочища «П'ята балка».
- Відсутність юридично визначених норм контролю відповідальними державними органами за станом зарезервованих для заповідання територій, і відповідальності за бездіяльність щодо їхнього порушення, та відсутність у законодавстві відповідальності за невиконання відповідними державними органами

покладених на них повноважень зі створення об'єктів ПЗФ, території яких зарезервовані під заповідання, а також за невиконання рішень про заповідання зарезервованих територій. Фактично відсутня можливість примусити територіальні природоохоронні органи створювати території ПЗФ, проєктовані згідно з указами Президента України або рішеннями обласних рад.

- Закон України «Про природно заповідний фонд України» не конкретизує жодних вимог щодо співвідношення функційних зон природних заповідників, біосферних заповідників, і, особливо, НПП і РЛП. Таким чином, на власний розсуд розробників проекту організації території НПП або РЛП (або на розсуд замовника цього проекту організації території) цілком може бути розроблена будь-яка довільна конфігурація функційних зон природно-заповідного об'єкту, які матимуть довільне співвідношення. Так, як правило, і відбувається. Як наслідок, господарські зони і зони стаціонарної рекреації, що не мають відношення до потреб охорони природного довкілля, займають більшу частину території природно-заповідного об'єкту, а заповідна зона, яка є основною в його складі, займає меншість території і виділяється за критерієм ускладненості розміщення в її межах рекреаційних об'єктів. Необхідно розробити методики розрахунку співвідношення розмірів зон із домінуванням заповідної зони та обов'язковим включенням до її складу існуючих територій ПЗФ, що входять в НПП, окрім випадків входження в склад НПП існуючого РЛП.
- Процедура створення ПЗФ така, що її легко саботувати на різних рівнях, за що законодавство не передбачає відповідальності. Після відмови землекористувача у погодженні ним створення ПЗФ, відсутні механізми впливу на користувача, в результаті чого звичайний пайщик або орендар, або навіть лісництво, що є частиною держави, за власним бажанням можуть зупинити процес створення території ПЗФ, відмовивши у наданні свого погодження. І це при тому, що, згідно з преамбулою ЗУ «Про Природно-заповідний фонд України», «природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною».
- На прикладі Київщини бачимо, як саботуються створення великих за площею і вкрай важли-

вих ПЗФ (наприклад Богданівська сільська рада Броварського району саботує створення заказників «Болото Видра» та «Богданівські багна»; жодна з районних рад Київської та Чернігівських областей не розглядала питання створення НПП «Подесіння», Миронівська РДА налаштовує сільські ради на саботування створення заказника «Надніпрянський степовий», а Богуславська РДА — на саботування створення заказника «Біївецький»; Національний університет біоресурсів і природокористування (НУБіП) та Боярська лісо-дослідна станція НУБіП саботують створення заказника «Чернечий ліс», а Клавдіївський лісгосп — кількох заказників у межах своєї території. В більшості випадків за саботуванням створення нових територій ПЗФ стоять чийсь земельні інтереси, що добре можна простежити на прикладі масової роздачі земель заплави р. Десна, що плануються для включення у НПП «Подесіння».

- Відсутність юридичного механізму захищеності земель, які зарезервовані під заповідання, що в більшості випадків унеможливує як виконання національних програм, так і реалізацію міжнародних домовленостей щодо збереження біорізноманіття

Попри обмеження, вказані в кказі Президента України № 611/2009 та окремі розпорядження, наприклад, розпорядження голови Київської ОДА, на території запроектованих та досі не створених НПП тривають землевідведення, активне псування земель та природної цінності територій. Яскравим прикладом є надання земель під забудову та створення садових і дачних товариств, гідронамив та сама забудова, що нині розпочаті в заплаві р. Десна, фактично вже після того, як вийшов указ Президента України від 1 грудня 2008 р., яким заплава р. Десна запланована до включення у склад НПП «Подесіння».

13.09.2011 року у Севастополі прийняте рішення міської ради про надання ділянок членам ТОВ «Мармуровий» зі складу земель, зарезервованих під створення заказника загальнодержавного значення «Караньський». У ряді випадків триває цинічне нищення існуючих об'єктів ПЗФ. Так, у м. Києві рішеннями Київської міської ради під забудову роздана територія найбільшого в Києві заказника «Острів Жуків», що знаходиться в заплаві р. Дніпро в зоні Конча-Заспи та становить територію колишнього державного заповідника «Конча-Заспа» (перший заповідник, створений в минулому на території України). Протягом кількох років триває боротьба науковців і громадськості проти нищення цієї унікальної території, яка відіграє значну роль не лише в збереженні

біорізноманіття, підтриманні сезонних міграцій птахів, а й в історії заповідної справи в Україні. Також на території нещодавно створеного НПП «Чарівна гавань» (Чорноморський район АР Крим) ведеться будівництво розважального комплексу «Притулок рибалки».

2. Відсутня державна цільова програма розвитку заповідної справи та перспективного розвитку мережі ПЗФ.

3. Відсутній механізм покарання за невиконання охоронних зобов'язань щодо територій ПЗФ.

4. Законодавство про ПЗФ згадує, що підготовка матеріалів для створення нових територій ПЗФ включає розроблення «проекту». Для територій ПЗФ місцевого значення під таким «проектом» мається на увазі пакет документів у складі клопотання, карти, обґрунтування та погодження землекористувача. Проте, побачивши в законі слово «проект», сільські ради нерідко панічно відмовляються від погодження ПЗФ, припускаючи що це значить, що з бюджету сільської ради слід буде виділяти гроші на розроблення цього «проекту».

У галузі земельного законодавства:

1. Попри наявне доручення профільного комітету Верховної Ради України:

а) не встановлено мораторій на зміну цільового призначення земель природно-заповідного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення, земель водного фонду в межах водоохоронних зон, розширення меж населених пунктів за рахунок включення до них перспективних для заповідання природних територій та існуючих заповідних об'єктів;

б) не розширено перелік особливо цінних земель;

в) не введені заборони вилучення земель природно-заповідного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення.

2. Відсутня конкретна відповідальність за дії, що призводять до втрати особливо цінними землями цінності, а також механізм її застосування, зокрема не встановлені нормативні критерії цінності та критерії оцінки змін.

3. Відсутні детальні вказівки про обмеження господарської діяльності на територіях ПЗФ у земельній документації і в умовах використання земельних ділянок у формі або текстовій частині актів на постійне користування земельними ді-

лянками зокрема (з 1 січня 2013 року такий документ як акт на право власності або користування земельною ділянкою відсутній.). Таким чином, перелік обмежень міститься лише в охоронному зобов'язанні, яке може мати кілька десятиліть та стосуватись землекористувача, який вже неодноразово змінився. При цьому положенні перелік обмежень, вказаний у охоронному зобов'язанні об'єкта ПЗФ не включається у земельну документацію, хоча це передбачено положеннями Земельного Кодексу України про обмеження та обтяження, які накладаються на використання земельних ділянок.

У галузі законодавства про правову відповідальність:

1. Попри наявне доручення профільного комітету Верховної Ради України, не внесені зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ, зокрема за прийняття протиправних рішень щодо розпорядження земельними ділянками в межах територій і об'єктів ПЗФ та зарезервованих для заповідання.

2. Цивільна відповідальність за порушення законодавства на територіях ПЗФ незначна і, відповідно, не є стримуючим фактором для порушників, адже такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, затверджені постановою КМУ № 521 не переглядалися з 1998 року і вже значно менші, ніж у лісовій або рибній галузі.

Неузгодженість законодавства про ПЗФ із іншими галузями законодавства:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» прийнятий у 1992 році і не враховує змін, які відбулись у законодавстві держави за двадцятирічний період. Деякі подальші зміни до нього прийняті з нелогічними, а в деяких випадках і з абсурдними формулюваннями або не враховують реального стану справ у земельних, лісових та інших відносинах. Зміни до закону відстають у часі на декілька років від подій, які вони повинні регулювати. А у випадку із забороною полювання — навпаки, випередили події на декілька років, створивши додаткові складнощі у досягненні задекларованого проценту заповідності. Закон давно потребує нової редакції, але у сучасних умовах законотворчої діяльності існує

небезпека кардинального перекинування в новому законі сутності заповідної справи та відступу від важко завойованих позицій.

2. Земельне, лісове законодавство майже не погоджене із заповідним (але взаємно погоджене). Складається враження, що ці сфери законодавства — ресурсо-користувальне та природо-заповідне — схвалені в різних державах.

3. Попри зазначену у ЗУ «Про Червону книгу України» необхідність пріоритетного створення територій ПЗФ на ділянках, в межах яких виявлені види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, законодавство не робить цю умову обов'язковою (відсутні відповідні нормативно-правові акти або пряма вказівка на це у ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»), тому місця поширення рідкісних видів не набувають юридично спеціального статусу в порівнянні з іншими територіями. Також однією з причин цього є відсутність в законодавстві процедури документування місць поширення видів Червоної книги України.

4. Містобудівне законодавство не враховує територій, щодо яких прийняті рішення про їхнє резервування для заповідання. Межі земельних ділянок, що зарезервовані для подальшого створення об'єктів та територій ПЗФ, повинні враховуватися під час розроблення містобудівної документації всіх типів. В разі прийняття рішень про резервування територій для подальшого створення об'єктів та територій природно-заповідного фонду, межі зарезервованих земельних ділянок повинні включатися до існуючої містобудівної документації. Попри рішення Київської міської ради від 1994 року про резервування цінних природних територій у м. Києві під заповідання щодо багатьох з них вже розроблена містобудівна документація їхньої забудови. Більше того, містобудівна документація розроблена і стосовно багатьох існуючих територій ПЗФ м. Києва (заказник «Острів Жуків», ППСМ «Нивки», частини НПП «Голосіївський» тощо).

5. Наявність галузевого документа «Порядок проведення санітарних заходів в лісах природно-заповідного фонду України» дозволяє установам лісової галузі, легко погоджуючи плани санітарних заходів в органі охорони навколишнього природного середовища, проводити всі типи санітарних рубок, в т. ч. суцільно-санітарну рубку, незалежно від того, як це впливає на об'єкт охорони — територію ПЗФ. І хоча в положеннях про заказники, як правило, йдеться про те, що рубки головного користування забороняються, санітарних рубок це не стосується. Втім більшість положень про заказники має і класичний останній пункт,

який забороняє «інші заходи, що можуть шкідливо вплинути на природні комплекси території ПЗФ». Цей пункт міг би стати основою заборони всіх типів рубок в ПЗФ, проте природоохоронні органи так не вважають.

6. Класифікація категорій територій та об'єктів ПЗФ в законодавстві про природно-заповідний фонд потребує вдосконалення в сенсі узгодження з міжнародними підходами та вимогами окремих конвенцій (наприклад відсутній статус, що відповідав би рамсарським угіддям, ІВА-територіям, об'єктам екомережі, тощо). Так, відомі ініціативи відокремлення штучно створених категорій ПЗФ в окрему групу охоронюваних об'єктів (зоопарки, ботсади, дендропарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), ініціативи введення категорії «Ділянка природного русла річки», «мікрозаказник» тощо.

7. Аналогічно, законодавство України про екомережі не узгоджене із законодавством про ПЗФ. На сьогодні для створення нових природно-заповідних об'єктів потрібно виявляти виняткову природну цінність об'єкту і наявність на його території видів, занесених до Червоної книги України. Згідно із законодавством про екомережу, такі території (і ПЗФ зокрема, про що прямо сказано в тексті ЗУ «Про екологічну мережу України» від 24.06.2044 № 1864-IV) входять до складу ключових територій екомережі. За класичною концепцією, екомережа взагалі будується на основі мережі природно-заповідних об'єктів національного значення. При цьому, екокоридори, що сполучають ключові території екомережі, законодавчо не захищені, що часто призводить до їхнього безперешкодного руйнування. Екомережа на сьогодні взагалі не надає охоронний статус певній території. Пропозиції ввести категорію ПЗФ «екокоридор» поки не знайшли розуміння в Мінприроди та Верховній Раді України. Не врахована у законодавстві і Європейська ландшафтна конвенція, згідно з якою Україна має охороняти ландшафти.

8. Матеріали дослідження територій ПЗФ, у т. ч. включені до Літописів природи, не передаються для включення у склад таксаційних описів лісових насаджень при лісовпорядкуванні. Лісовпорядкування не враховує потреб охорони територій ПЗФ.

9. Неузгодженим є питання створення та відповідальності за морські ділянки (акваторії) Чорного та Азовського морів, які мають різний заповідний статус: від природних заповідників до морських заказників та пам'яток природи (прибережних аквально-комплексів). Так, при оформленні ПЗ (або НПП) **державного акта на право** на земельну

ділянку виникають складнощі щодо встановлення в натурі (на місцевості) меж акваторії моря, що вилучена та надана заповіднику у власність. У проведеному відповідних процедур узгодження, встановлення меж, ведення кадастру заповідних ділянок акваторії морів існує багато питань. Звичайно, ці акваторії мають бути включені в лоцїї, схеми авіауруху, враховуватися в діяльності рибалок, геологів, транспортників, тощо.

10. Законодавство не передбачає механізму підрахунку площ об'єктів ПЗФ, розміщених у морській акваторії. В результаті, вони не враховуються у статистиці частки ПЗФ України.

11. Ще одним невирішеним питанням є проблема змін меж та площ ПЗФ в береговій смузі водних об'єктів, де йде розмив берегів, до прикладу, на західному узбережжі Криму до 1,5–6 м/рік. Так, активізація прибережних течій в Каркінітській затоці Чорного моря призвела до розмиву піщаної Бакальської коси, що входить до складу однойменного регіонального ландшафтного парку в Криму. Радою Міністрів АР Крим було видано розпорядження «Про створення робочої групи з питання збереження РЛП «Бакальська коса» (від 28.08.2012 р № 593-р) для врегулювання проблем РЛП. У схожому випадку на косі Тузла в Керченській протоці проти розмиву берегів були створені багатосотметрові бетонні берегозахисні споруди. Тим же шляхом «порятунку» заповідної піщаної коси можуть піти і тут. І навпаки, незрозумілим є механізм врахування збільшення території ПЗФ внаслідок намивних явищ, а також зміни конфігурації берегової лінії, як, наприклад, в НПП «Білобережжя Святослава».

Б. Інституційні проблеми

1. Заповідна справа не є пріоритетом в політичному, економічному та суспільному житті України, тому цей пріоритет держави все ще має декларативний характер. Питання заповідної справи, що порушуються громадськими організаціями та науковцями, ігноруються та не беруться до відома. Достатньо згадати конференції «Заповідники Криму», резолюції яких не цікавлять жоден з вищих та регіональних органів державної влади.

2. У ході адміністративної реформи на початку 2011 року ліквідовано Державну службу заповідної справи України, як урядовий орган державного управління у сфері збереження та невиснажного використання ПЗФ. Таким чином, спеціальний орган державного управління в галузі заповідної

справи (у т. ч. з мережею територіальних підрозділів в областях) в структурі органів державної влади сьогодні відсутній. Додатковою проблемою тут є тривало невизначений в ході адміністративної реформи статус територіальних підрозділів Міністерства екології та природних ресурсів України. Відсутній також центральний орган служби державної охорони ПЗФ, якому були б підпорядковані відповідні служби установ. Відсутнє централізоване (чи скоординоване) управління установами ПЗФ.

3. В областях при облдержадміністраціях не створені регіональні комісії з питань заповідної справи. В окремих випадках створені еkleктичні органи на кшталт Комісії зі створення національних парків на Київщині, що реально не працюють. В АР Крим вирішенням проблем створення та функціонування територій та об'єктів ПЗФ займається міжвідомча Координаційна рада з питань формування національної екомережі в АР Крим. Але її діяльність, і національної, і обласних рад, регулювалась ст. 12 ЗУ «Про екологічну мережу України від 24.06.2044 № 1864-IV», яка була викреслена згідно положень прийнятого 16.10.2012 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів» (№ 5456-VI).

4. Місцеві органи виконавчої влади, що представляють президентську гілку, такі як районні та обласні державні адміністрації, відмовляються часто без зазначення причин погоджувати створення ПЗФ, чим фактично саботують виконання указів Президента щодо розвитку заповідної справи. Частково це можна пояснити корупцією, у результаті логіки, що «для мене вигідніше продати, ніж заповідати для всіх». Іншими варіантами дій місцевої влади є згода створення ПЗФ за умов зміни меж заповідного об'єкту (де часто найбільш екологічно цінні ділянки є найбільш економічно привабливими для перепродажу) або надання об'єктам більш низького природоохоронного статусу.

5. Проблема фінансування установ ПЗФ. Полягає в загальнодержавній проблемі недостатності, несвоєчасності та неритмічності отримання коштів з бюджету, що змушує для поточного вирішення питань функціонування («виживання») устнови значну частину часу та ресурсів витратити не на охорону та дослідження довкілля, а на господарську діяльність, зокрема заробляння коштів, яка хоча і є важливою, все одно повинна бути вторинною. Наприклад, фінансування установ ПЗФ у 2012 бюджетному році можна охарактеризувати, як імітацію бюджетного процесу, коли кошти,

визначені на папері, не підкріплені фактичними коштами в бюджеті. Однак інституційно органи Держказначейства, Мінфіну не несуть відповідальності за вказані дії, оскільки установи-отримувачі коштів — безправні у відносинах з ними. З цієї ж причини недостатньої наповненості місцевих бюджетів поширена практика так званого «соціального партнерства», коли, наприклад, єдина в регіоні установа ПЗФ вимушена здійснювати за власний рахунок фінансові та ресурсні витрати на соціальні заходи, які повинні фінансуватись місцевими органами влади.

6. Кадастр територій та об'єктів ПЗФ не функціонує на достатньому рівні, зокрема:

- Кадастр територій та об'єктів ПЗФ не включає всіх територій та об'єктів ПЗФ.
- Кадастр територій та об'єктів ПЗФ не інтегрований в Державний земельний кадастр, кадастр лісів та інші ресурсні кадастри.
- Інформація щодо багатьох територій ПЗФ місцевого значення відсутня взагалі.
- Кадастр територій та об'єктів ПЗФ використовує застарілі класифікатори, зокрема щодо видів, занесених до Червоної книги України, мисливських видів, угруповань Зеленої книги, тощо.

7. Нормативні документи Мінприроди щодо заповідної справи розроблені у період з 1992 по 2012 рр. і часто між собою не узгоджені, що викликає труднощі у реалізації їхніх положень.

8. Порядок використання ресурсів у межах ПЗФ і загальнодержавного, і місцевого значення і без того проблемний, а із прийняттям закону про реформування органів виконавчої влади наприкінці 2012 року став на грань адміністративного колапсу, адже невідомо, за якою процедурою будуть встановлені ліміти та ким і як будуть надані дозволи.

9. Державною екологічною інспекцією України в достатньому обсязі не проводяться планові перевірки стану дотримання природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ, а також перевірки суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють свою діяльність на територіях ПЗФ. Проведення таких перевірок лише на основі електичних звернень громадськості не має комплексного характеру і повноти. В переважній більшості випадків екологічною інспекцією перевіряються адміністрації цих об'єктів, якщо вони є. Результатом стає, в кращому випадку, припис установі, частіше адміністративне покарання посадових осіб установи ПЗФ.

10. Згідно чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення громадські інспектори позбавлені права складати протоколи за правопорушення на заповідних територіях по ст. 91.

11. Спеціалізація «заповідна справа» відсутня в переліку наукових тематик в НАН України і відповідно не розглядається як наукова дисципліна. Тому відсутній науковий теоретико-методичний супровід цієї галузі, яка фактично базується на розробках 80-х років минулого сторіччя.

12. Відсутні профільні державні наукові та популярні друковані періодичні видання у галузі заповідної справи.

13. Заповідна справа реально не є інтегрованою в відповідні сектори державної політики та економіки.

В. Організаційні проблеми

1. Проблеми функціонування установ ПЗФ

Незавершеність створення системи територій і об'єктів ПЗФ:

1. Не завершено винесення в натуру меж всіх територій ПЗФ (попри наявність відповідних рішень Президента України та профільного комітету Верховної Ради України). Кошти на винесення меж територій ПЗФ в натуру виділяються незначними порціями, а саме винесення меж в натуру нерідко супроводжується корупційними діями. У т. ч. є випадки, коли в натуру виносяться інші межі, ніж ті, в яких територія ПЗФ створювалась. Наприклад, такими є ситуації із заказниками «Пірнівський», «Урочище Кірикове» та інші на Київщині, заказник «Інгулецький степ» на Дніпропетровщині. Подекуди в натуру не винесено жоден з об'єктів ПЗФ певних адміністративних одиниць, як це, наприклад, є у Токмацькому районі Запорізької області.

2. Для значної частини установ ПЗФ, особливо місцевого значення, досі відсутні проекти організації території або проекти утримання та реконструкції. Частина регіональних ландшафтних парків не були створені як юридичні особи, що суперечить Закону. Відтак, вони не мають адміністрацій і штату працівників і не фінансуються, до прикладу, РЛП «Середньосеймський» на Сумщині, всі РЛП Харківщини. Деякі РЛП самостійно шукають кошти на утримання своїх адміністрацій. До прикладу, РЛП «Міжречинський» на Чернігівщині. Непоодинокі випадки, коли РЛП не створюють-

ся як юридичні особи, що суперечить Закону. В свою чергу це призводить до свавілля на їхній території. Так, у 2011 році на території Сумської області розпочалось прокопування каналу, який з'єднає протоку Любку з основним руслом Сейму та планується спорудження кам'яно-накидних гребель на річці Сейм. Роботи виконує міжрайонне Клевенське управління водного господарства, а контролює «Сумиоблводгосп». Ініціатором цих робіт був Сумський облводгосп, який просив кошти у Мінприроди, Мінекономіки і з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, переконуючи представників влади, що проект має природоохоронне значення. Ділянка річки, на якій проводяться роботи, розташована на території природно-заповідного фонду України (це регіональний ландшафтний парк «Сеймський»). Для проведення робіт довелося вирубати дерева на берегах Сейму. Вбачаючи в цьому безумовне порушення законодавства, екологічні організації звернулись до контролюючих органів. Більшість з них, як і місцеві органи влади всіх рівнів, надіслали відповіді мовляв «не переживайте, все погоджено». І лише Державна фінансова інспекція у Сумській області у своєму листі до природоохоронців повідомила, що будівництво на Сеймі все ж є незаконним. Як виявилось, офіційно проект проходить як природоохоронний і називається «відродженням екологічного стану річки». На роботи по зведенню гідротехнічних споруд голови Путивльської міської ради та Путивльської міської ради у листах до міністра охорони навколишнього природного середовища України просять виділити 2 000 000 грн. Були й інші звернення. Проте перевірка Держфінінспекції встановила дуже цікавий факт. Досі земельні ділянки, де проводилось будівництво гідроспоруд, не передавались від органів місцевого самоврядування на баланс ДП «Сумиоблводгосп», і, відповідно, правовстановлюючі документи на землю у останнього відсутні, що є не лише прямим порушенням ст. 85 Водного кодексу України а і, власне, самозахопленням території. Використання бюджетних коштів на роботи на землях, непередаваних для цього, також є нецільовим використанням коштів. Ініціативи місцевих органів влади з підтримки РЛП дуже рідкісні. Прикладом може бути те, що 24 грудня 2012 року на черговому сесійному засіданні Донецької обласної ради була розглянута та схвалена «Програма розвитку регіональних ландшафтних парків Донецької області на період до 2015 року та прогноз до 2020 року».

3. Території ПЗФ, які не мають до кінця оформленого пакету документів (в т. ч. матеріалів винесення їх меж у натуру), а це більшість територій ПЗФ, фактично не є повноцінно створеними. Вони не вносяться до Державного земельного кадастру, щодо їхніх земель можуть прийматись несумісні із заповідним статусом рішення тощо. Так, в 2013

році Прокуратура Запорізької області виявила заказники, які в цій області протягом останніх 20 років не мають навіть оформлених землекористувачу охоронних зобов'язань.

4. До моменту отримання земель у постійне користування діяльність установ ПЗФ не може бути повноцінною. Після прийняття рішення про створення об'єктів ПЗФ, починається їхнє становлення як державних установ, створюється адміністрація, яка й зіштовхується з рядом проблем. Найважливіша з яких — це вирішення питання отримання установами землі у постійне користування. Згідно законодавства України, об'єкти ПЗФ можуть встановлювати режим природокористування лише з моменту отримання земель або ж внесення обмежень та обтяжень в Земельний кадастр, у випадку, коли земля не вилучається у землекористувачів. До цього часу землею розпоряджається власне землекористувач, який може встановлювати там господарську та будь-яку іншу діяльність, не зважаючи на створення на даній території об'єкту природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Як приклад, можна привести розорювання степових ділянок на території НПП «Дворічанський» місцевими фермерськими господарствами, які мали державні акти на користування земельними ділянками. Дане питання буде вирішуватися в судовому порядку, проте є вірогідність вирішення на користь фермерів, тому що згідно земельного законодавства не було внесено ніяких обмежень на діяльність, і в Державному земельному кадастрі вказані ділянки не значаться як ПЗФ.

5. Території ПЗФ, які не мають до кінця оформленого пакету документів (в т. ч. матеріалів винесення їх меж у натуру), а це більшість територій ПЗФ, фактично не є повноцінно створеними. Вони не вносяться до Державного земельного кадастру, щодо їхніх земель можуть прийматись несумісні із заповідним статусом рішення, тощо. Так, в 2012 році прокуратура Запорізької області виявила заказники, які протягом останніх 20 років не мають навіть оформлених землекористувачем охоронних зобов'язань.

Проблеми установ ПЗФ:

1. Фінансування установ ПЗФ є недостатнім та часто нерегулярним. Працівники установ ПЗФ неофіційно називають масу недолків в організації роботи своїх установ та їхніх стосунках з Мінприроди та іншими державними органами, яким вони підпорядковані. Наприклад, розрахунок ресурсів, що надається національному парку державою (особливо кадрові та матеріальні), відбувається відповідно площам територій, які передаються в постійне користування. Території,

що входить до складу об'єктів ПЗФ без вилучення у землекористувачів, в кошторисі не враховуються, тому на виконання передбаченого законодавством режиму охорони, проведення наукової та еколого-освітньої діяльності ресурсів не вистачає.

2. Складність процедури передачі землі до природно-заповідного фонду. Процедура передачі землі національним природним паркам потребує ряд погоджень і дозволів. З цього випливає те, що роботу об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення легко блокувати на етапі погодження передачі земель та отримання дозволів на розробку проекту землеустрою.

3. Органи виконавчої влади також не завжди зацікавлені в швидкому вирішенні земельних питань ПЗ та НПП, особливо у випадках, коли дозвіл на вилучення земель видається обласними адміністраціями. Використовуючи складність процедури отримання дозволу на розроблення проекту землеустрою, вони можуть затягувати процес отримання об'єктами ПЗФ земель та обмежувати їхню природоохоронну діяльність.

4. У деяких випадках адміністрація об'єкту ПЗФ не має кадрових та інформаційних ресурсів для вирішення даного питання. Державою ж не передбачено програм підтримки новостворених об'єктів ПЗФ у питаннях відведення земель або ж спрощення процедури отримання земель для особливо цінних природних територій.

5. Одним з моментів, що також має негативний вплив на роботу об'єктів ПЗФ як природоохоронних установ є погляд на них як на прибуткові підприємства. Необхідність заробляти кошти та недостатнє фінансування з боку держави ставить власне охорону цінних природних комплексів та проведення природоохоронних, наукових та екологоосвітніх заходів в менший пріоритет, ніж діяльність, яка направлена на отримання коштів. Окрім того, діяльність, направлена на приваблювання туристів та проведення рекреаційної діяльності у великому обсязі може привести до виникнення рекреаційного перенавантаження та, як наслідок, втрати цінності охоронюваними природними комплексами.

6. Законодавством України передбачене розроблення науковим відділом національних парків науково-обґрунтованих природоохоронних рекомендацій. Проте реальну силу вони мають тільки у випадку, якщо вони включені в проект організації території та діяльності НПП. Механізм впровадження в діяльність поточних рекомендацій наукових підрозділів та інших наукових установ та отримання ними юридичної сили на даний час не визначено. Особливо гостро це питання стає для запровадження обґрунтованого

режиму господарської діяльності, яка найчастіше проводиться на землях без передачі об'єкту ПЗФ іншими землекористувачами (сільськогосподарські та лісогосподарські підприємства, мисливські господарства та інше).

7. У лісах природно-заповідного фонду лісогосподарські підприємства проводять санітарні заходи згідно лісового законодавства, часто не зважаючи на те, що дані території входять в склад природно-заповідного фонду та потребують особливого режиму лісокористування. Хоча лісове законодавство передбачає, що лісогосподарські заходи на території ПЗФ повинні виконуватися з урахуванням вимог природоохоронного законодавства, проте реально лісогосподарські підприємства керуються санітарними правилами та правилами проведення рубок, які загальні для всіх лісів водночас і господарського значення, і природоохоронного значення. У багатьох випадках вимоги лісогосподарського законодавства ідуть врозрід із збереженням біорізноманіття.

8. Залишаються невирішеними проблеми кваліфікації та професійної підготовки кадрів.

9. Не визначені критерії формування персонального складу адміністрацій окремих установ ПЗФ. Відсутнє положення про директорів установ ПЗФ, не визначено, якою має бути освіта, досвід роботи таких осіб, та головне — хто не може займати такі посади. Практика призначення директорами установ ПЗФ осіб, чужих для заповідної справи, без природничої освіти — яка широко поширилася з середини нульових років, перш за все, в системі Мінприроди — веде до невиконання цими установами свої завдань та численних порушень екологічного законодавства.

10. Внаслідок низької матеріальної та моральної мотивації праці відбувається швидка зміна (плинність) кадрів в установах ПЗФ.

11. Спостерігається низька кваліфікація та мотивація кадрів (у т. ч. керівних) частини установ ПЗФ.

12. Відсутній належний механізм підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ.

13. Відсутні навчальні установи, що готують профільних працівників ПЗФ, особливо середньої та низової ланки.

14. У результаті трапляються випадки потрапляння на керівні посади установ ПЗФ осіб, несумісних з цим. Переглядаючи повідомлення прес-служби МВС, можна знайти згадки і пр. отаких осіб: «працівники Держслужби по боротьбі з економічною злочинністю ГУМВС України в Запорізькій області 15 квітня 2011 року отримали оперативну

інформацію про те, що заступник директора НПП «Приазовський» за хабарі працевлаштовує громадян»¹. «Інформація цілком підтвердилася. Було встановлено, що цього ж дня відбудеться передача згаданому посадовцю 2 тисяч доларів США від кандидата на посаду інспектора служби охорони парку», — йдеться у повідомленні від 17 квітня 2011 року у виданні «Українська правда»². Відразу після одержання хабара правоохоронці почали операцію щодо затримання чиновника, проте останній вчинив опір: намагаючись зникнути з місця події на автомобілі, скоїв наїзд на двох працівників ДСБЕЗ, спричинивши одному з них серйозні травми. Як повідомили УНІАН³ у Відділі громадських зв'язків УМВС у Херсонській області, працівники міліції спільно із прокуратурою викрили злочинну діяльність посадових осіб Чорноморського біосферного заповідника, які за винагороду дозволяли бракон'єрам займатися виловом цінних порід риб та креветок. Загалом у спецоперації були задіяні 130 правоохоронців та гелікоптер. Місця вилову креветки розташовані навколо трьох островів, до яких можна дістатися лише човнами. За три дні до початку операції бойові плавці спецпідрозділу «Омега» таємно прибули на острови заповідника, де під прикриттям егерів і посадових осіб Херсондержрибоохорони діяли бракон'єри. Працівники спецпідрозділу за допомогою сучасних засобів зв'язку стежили за бракон'єрами. Проводилось навіть стеження із супутника, фотографії з якого допомогли працівникам міліції точно визначити розташування бракон'єрських човнів. За словами начальника УМВС Валерія Літвіна, працівники міліції оточили акваторію заповідника і затримали 16 бракон'єрів і трьох егерів. Встановлено, що вони незаконно виловлювали креветок на 8 моторних човнах. Порушено кримінальну справу за ч. 3 ст. 364 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем). Вирішується питання про порушення кримінальних справ за хабарництво і незаконний рибний промисел. Також правоохоронці встановили, що затримані посадовці домовились з керівництвом Азово-Чорноморської державної екологічної інспекції, Державної прикордонної служби та Держрибоохорони у Миколаївській області про взаємне невтручання у незаконний вилов креветок та інших водних живих ресурсів. Таким чином, акваторія Чорноморського біосферного заповідника була розподілена на окремі зони, в яких бракон'єри діяли під прикриттям зазначених структур. У фігурантів кримінальної справи вилучено 95 тис. грн., 3 тис. доларів, 505 євро, 2 ноутбуки, 42 мобільних телефона і 5 морозильних камер⁴. Відсутня координація роботи між установами ПЗФ та не використовуються єдині методичні підходи у їхній роботі. Відсутній

механізм узагальнення відомостей, зібраних у процесі наукової роботи в установах ПЗФ. У т. ч. відсутній розвиток теорії та методології заповідної справи та практичного впровадження її положень у діяльність і установ ПЗФ, і інтеграцію цих підходів в соціально-економічну структуру територій (регіонів).

15. Відсутня координація співпраці між науковими колективами університетів та академічних установ і науковими відділами заповідників і НПП.

16. Відчувається гострий брак наукових кадрів, що спричинено низьким матеріально-технічним забезпеченням наукових підрозділів установ ПЗФ, відсутністю службового житла в сільській місцевості, рівнем заробітної плати, який не дозволяє повноцінно утримувати сім'ю, вимушеністю знаходити інші джерела доходу, складністю та низкою перспективою наукового та кар'єрного росту, тощо. З цієї причини при професійному відборі молодь вибирає інші більш доходні спеціальності.

17. Спостерігається неузгодженість дій місцевих та регіональних органів влади. Межі Опуського природного заповідника, створеного в 1998 р. в Криму, не погоджують республіканські органи архітектури, посилаючись на те, що розташування заповідника не відповідає Схемі планування території Автономної Республіки Крим, яка затверджена ВР АРК в 2008 р. Згідно із зазначеною схемою, на місці заповідника передбачено будівництво порту і прокладання нафтопроводу ДАТ «Чорноморнафтогаз», хоча на час погодження Схеми з Рескомприроди АР Крим порту там не передбачалось. В цьому випадку конфлікт органів влади одного рівня — Рескомприроди та Рескоархітектури.

18. Чиниться тиск на керівництво заповідників і національних парків. У 2012 році після багатьох років роботи з посади звільнено директора Карпатського БЗ Ф. Гамора. Директора РЛП «Тилігульський» О. Новокрещенова притягнули до дисциплінарної відповідальності розпорядженням губернатора області М. Круглова. Причиною стала робота в парку активіста НЕЦУ Олега Деркача, який, між іншим, був нагороджений Президентом України відзнакою «Заслужений природоохоронець». Агресія проти О. Деркача викликана його боротьбою проти спроб Миколаївського обласного управління лісового та мисливського господарства засадити лісом унікальні степові ділянки у РЛП «Тилігульський». Заборона проводити рубки на території НПП «Гомільшанські ліси» стала причиною звільнення його директора О. Мотляха.

19. Відбуваються репресії щодо окремих ініціативних працівників НПП і заповідників. Прикладом

репресій працівників ПЗФ є доля співробітника Карпатського БЗ, режисера, оператор-аніمالіста та фотографа Мирослава Обладанюка. В минулому він звернувся до прокуратури зі скаргою про браконьєрство у заповіднику. Стрімко справа розвинулась і порушники вдалися до террору. У своєму зверненні до українців, Обладанюк пише: «Справа дійшла до суду, але була приречена. З неофіційних джерел надходила інформація, що серед тих браконьєрів була «велика шишка». І з огляду на те, як просувалася справа, і який захист надавався простому ліснику, не виникало сумнівів, що так воно і є. В пригоді стали мої звукозаписи, які було відправлено на експертизу, а пізніше — на ще одну. Результати обидвох експертиз були не на їхню користь. Тож залишалось щось зробити з моєю репутацією, і тоді б мої свідчення були не значними. І через тиждень після того, як надійшли результати другої експертизи, органи провели операцію по захопленню мене. До операції готувалися заздалегідь. Залучили певні органи з Ужгороду. Перевірили всі можливі місця, де б реалізувалися мої фільми. Ретельно дослідили закон і придумали, в чому можна було б мене звинуватити. Зробили роздруки необхідних витягів, підкреслили найголовніше. Потім придумали план. Вони зателефонували до мене і попросили продати двісті моїх фільмів. Я сказав, що в мене немає стільки. (Було лише пару десятків на той випадок, якщо до мене звернуться з проханням надати їх для міжнародної виставки або в місто завітають поважні гості, яким терміново потрібно зробити гарні подарунки). Але ці «борці зі злочинністю», назвавшись турагенством, стали просити мене, що їм потрібно саме двісті штук. Пам'ятаю, що подумав, напевно в них важлива подія і готують учасникам оргнабори. Коли я виконав їхнє прохання, мене «брали» як небезпечного терориста. За мною приїхали дві машини. Кожен намагався якнайближче до мого носа підсунути своє посвідчення. Потім дві машини відправили до мене додому, де вилучили мій комп'ютер, не опечатавши його, і залишки фільмів...»

20. Існують ініціативи реорганізації установ ПЗФ. У 2012 році Миколаївська обласна рада виступила з ініціативою начебто для оптимізації бюджетних витрат поєднати всі наявні в області РЛП в єдину дирекцію, що очевидно заплановано з метою звільнення їхніх ініціативних (неугодних) директорів. Також листом від 19. 11. 2012 № 10101/286-ДЗ народний депутат Задирко Г. О. запропонував поєднати в один об'єкт ПЗФ РЛП «Кінбурнська коса», НПП «Білобережжя Святослава» та навіть біосферний заповідник «Чорноморський».

21. Небажання установ, яким підпорядковані території ПЗФ створювати їхні адміністрації. Так, Нікітський ботанічний сад не створює адміністра-

цію природного заповідника «Мис Мартьян», обласні та районні ради не створюють адміністрацій регіональних ландшафтних парків. Наприклад, РЛП «Середньосеймський» на Сумщині або РЛП «Лиса гора», РЛП «Партизанська слава», а РЛП «Дніпровські острови» не має власної адміністрації навіть з урахуванням того, що в рішенні про його створення є пряме доручення Державному комунальному підприємству по охороні, утриманню та експлуатації внутрішніх водойм м. Києва (ДКП) «Плесо» таку адміністрацію створити. Рішенням Київської міської ради від 23 грудня 2004 року № 878/2288 «Про створення регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови», 1214,99 га островів у м. Київ були оголошені регіональним ландшафтним парком. Створення РЛП є ініціативою ДКП «Плесо», яким в минулому були підготовлені всі документи щодо його створення (в т. ч. наукове обґрунтування) та на землях якого РЛП створено. Тому у п.2 зазначеного рішення Київради ДКП «Плесо» доручається здійснити розробку проекту організації РЛП. Це значить, що буде розроблено зонування РЛП, буде утворено адміністрація. Через 7 років після створення РЛП його адміністрація досі не існує.

22. Цілеспрямована робота деяких державних установ по знищенню територій ПЗФ. Так, у 2012 році стало відомо про Експертний висновок щодо природоохоронної цінності земель Покровської сільської ради Очаківського району Миколаївської області, розроблений працівниками Нікітського ботанічного саду, що обґрунтовує можливість виключення частини територій зі складу РЛП «Кінбурнська коса». Автори, що є, відповідно, фахівцями з водоростей та ботаніком-флористом, не могли зробити фахових висновків щодо деградації фауни та важливості будь-якої природної території для тваринного світу і очевидно підготували висновок на замовлення мисливців. Аналогічно, «фахівці» ботсаду самі готують обґрунтування нецільового використання території ботанічного саду. Варто згадати принаймні скандальні наміри будівництва колосальної автостоянки на території Нікітського ботанічного саду. У 2012 році на території Нікітського ботанічного саду виявлені незаконні будівельні роботи. Їх зафіксувала Державна екологічна інспекція у АР Крим. Перевірка виявила будівництво потужної автостоянки, яке не має необхідних дозвільних документів. Зокрема, у ТОВ «Ахонт-Крим» відсутній дозвіл на виконання будівельних робіт, а наявний дозвіл на використання природних ресурсів ботанічного саду не передбачає будівництва автостоянок. Більш цікавим є те, що чи не єдиний документ, наявний у будівельників автостоянки — «Робочий проект будівництва

стоянки легкового транспорту» який виявився погодженим самим Міністерством екології у 2010 році (лист № 1583/26/10–10 від 05.08.2010). Національний науковий центр НААН України «Нікітський ботанічний сад» 31 серпня за результатами тендеру уклав угоду з ТОВ «ДСУ 44» на будівництво стоянки для легкового транспорту вартістю 6,71 млн грн.

23. Відсутність дієвих механізмів моніторингу впливу шкідливих викидів підприємств в атмосферу на поряд розташовані об'єкти ПЗФ та відшкодування завданих шкідливими підприємствами збитків. Не поодинокі випадки, коли цінні об'єкти ПЗФ, в тому числі загальнодержавного значення знаходяться на незначній відстані від підприємств, що забруднюють повітря. Це є фактором антропогенного впливу на цінні природні комплекси, проте механізми моніторингу впливу викидів у повітря та заходів відшкодування збитків, завданих даній території ПЗФ або програми зменшення шкоди таких підприємств наразі не розповсюджені. В Харківській області на відстані 15 км від НПП «Гомільшанські ліси» знаходиться Зміївська теплова електрична станція публічного акціонерного товариства «Центрэнерго» (сmt Комсомольське) із загальною тепловою потужністю 339 Гкал/год, яка є основним джерелом забруднення у Зміївському районі. За даними Держкомстату, сумарні викиди забруднювальних речовин та парникових газів від підприємства за 2011 р. склали 125 967,321 тон. Але взаємодія в питаннях вивчення впливу ТЕС на НПП «Гомільшанські ліси», зменшення шкоди на природні комплекси та компенсація за завдання збитку на даний час відсутня. Хоча законодавством України (ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища») визначено вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку, на даний час питання моніторингу впливу та проведення заходів зі зменшення шкоди викидів у повітря шкідливих речовин для цінних природних територій не вирішено.

24. Закон України «Про природно-заповідний фонд» передбачає еколого-освітню діяльність як один з основних напрямів діяльності. Але в даній сфері існує ряд проблем. Найголовніша проблема об'єктів ПЗФ — це відсутність висококваліфікованих фахівців. У вищих навчальних закладах спеціальність «Екологічна освіта» не викладається, тому організації, які проводять подібну діяльність страждають від відсутності методичної та інформаційної підтримки. Також слід відмітити, що на даний час в нашій державі не розроблено програм з екологічної освіти, за допо-

могою яких можна було б будувати свою просвітницьку діяльність. Окрім того, при невизначеності не поодинокі випадки недбайливого відношення до освіти та пропаганди зі сторони адміністрації об'єктів ПЗФ. Найбільшу підтримку об'єкти ПЗФ отримують від громадських організацій природоохоронного напрямку, які надають волонтерську, методичну та інформаційну допомогу.

25. Працівники установ ПЗФ не мають достатнього забезпечення їхньої безпеки при патрулюванні території. Відомі випадки нападів на працівників служб охорони ПЗФ і навіть спроб їхнього вбивства. Так, у 2012 році відома спроба вбивства двох працівників Рівненського заповідника. Коли співробітники заповідника показали посвідчення і наказали групі браконьєрів покласти зброю на землю, порушники направили рушницю на лісників. Один з працівників із службового пістолета зробив попереджувальні постріли гумовими кулями вгору. Після цього браконьєри почали обстрілювати картечню службовців. В результаті був поранений в стегно майстер лісу, батько сімох дітей М. Францевич. Його колезі — інженеру з охорони лісу, батьку двох малолітніх дітей — дріб потрапила в груди. Порушено кримінальну справу за фактом замаху на умисне вбивство двох і більше осіб⁵.

26. На територіях ПЗФ трапляються й випадки надання сторонніми особами рекреаційних та інших послуг, несумісних з режимом території ПЗФ. Наприклад, з інтернет-сайту бази відпочинку «Крутая осыпь»⁶, екологічним організаціям стало відомо що ПП Зминко О.В.⁷ надає низку платних рекреаційних послуг, кожна з яких ставить відвідувачів за межу закону: «Маршрут № 4 — екскурсії на квадроциклах... К примеру, можно домчать к самому пику Косы, а потом — к заповеднику, где растут реликтовые дубы...». «Маршрут № 3 — автомобильная экскурсия в район расположения Кинбурнской крепости. та «Маршрут № 1 — экологическая автомобильная экскурсия по Кинбурнской косе. Эта экскурсия покажет самые разные ландшафты Кинбурнской Косы. Отъехав от базы, наш автомобиль доставит вас к Ковалёвской саге. Здесь расположена ольховая роща, которая является остатком древних лесов. После мы поедим к Ягорлыцкому заливу. По дороге вы увидите песчаные степи и сосновые леса. По желанию можно будет сделать остановки и там. Но в чём мы уверены на 100 %, так это в том, что на заливе вы непременно захотите отведать настоящей казацкой ухи». «А если захотите, то впечатления от этой экскурсии будут значительно, скажем так, усилены. Чем? А чем-то очень хорошим. Ухой. Той самой, казацкой — из настоящего осетра»⁸.

27. Консультації з працівниками НПП «Білобережжя Святослава» підтвердили, що заявлені на сайті послуги дійсно надаються і відчутно шкодять заповідним територіям.

28. Зазначені рекреаційні послуги не узгоджені з адміністраціями НПП «Білобережжя Святослава», не мають і не можуть мати відповідних дозволів. Діяльність, що проводиться ПП Зминко О. В. та іншими надавачами послуг є прямим порушенням природоохоронного законодавства, а саме — заповідного режиму зазначених установ природно-заповідного фонду. Квадроцикли розлякують тварин, пошкоджують ґрунтовий та рослинний покрив, що є грубим порушенням вимог ЗУ «Про природно-заповідний фонд України», ЗУ «Про рослинний світ» тощо. Також на інтернет-сайті ПП Зминко О. В. «Крутая осыпь», серед рекреаційних послуг наявне харчування ухую з осетрів. Всі види осетрових (природні популяції) занесені до Червоної книги України.

29. У деяких випадках (НПП «Карпатський», Івано-Франківська область, РЛП «Дністровський каньон», Тернопільська область) незаконні рубки тривають, незважаючи на значну кількість складених протоколів та нарахованих збитків. Це може свідчити тільки про те, що встановленої законом відповідальності за це порушення недостатньо для того, щоб його припинити.

30. Неофіційними шляхами установи ПЗФ змушені спрямовувати кошти, зароблені ними, до різних органів, які «контролюють» ситуацію в установі, про що неодноразово громадськості повідомляли працівники ПЗФ. При цьому, об'єкти ПЗФ змушені заробляти рубками, орендою землі, наданням послуг, несумісних з охороною довкілля.

Проблеми територій та об'єктів ПЗФ, що не мають адміністрацій:

1. Відсутній державний кадастр об'єктів ПЗФ, який би містив положення, охоронні забор'язання, облікову документацію, картографічні матеріали. Часто розташування об'єкта є таємницею не тільки для місцевих мешканців, але й для природоохоронної громадськості та навіть органів державного нагляду (контролю). Відсутній вільний доступ, в тому числі й через мережу Інтернет, до вказаної документації, що призводить до проблем в роботі водночас і громадських природоохоронних організацій, і державних органів.

2. Відсутнє цільове державне фінансування проведення природоохоронних заходів на територіях об'єктів ПЗФ, які не мають адміністрацій (заказники, пам'ятки природи, тощо), особливо

на розробку проектів землеустрою та винесення меж в натуру.

3. У багатьох випадках відсутність винесення меж в натуру, а також відсутність проекту створення більшості об'єктів (ст. 7 ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»: «До встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі їхні межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду») призводить до неможливості підрахування шкоди, спричиненої об'єкту.

4. Відсутній належний контроль за дотриманням законодавства на всіх територіях ПЗФ, які не мають адміністрацій, та за виконанням охоронних зобов'язань на цих територіях ПЗФ. Відсутній державний орган, що займається цим питанням.

5. Значна частина охоронних забор'язань оформлені на давно ліквідовані установи, тому об'єкти фактично залишаються без охорони та відсутні суб'єкти, які несуть відповідальність за дотримання охоронного режиму території. При значних порушеннях охоронного режиму не можливе притягнення до відповідальності порушників, тому що установи, які б несли відповідальність за них, не існує.

6. За відсутності лімітів та адміністрацій, які б їх контролювали, випасання та сінокосіння, суцільне випалювання степових та водно-болотних ділянок на більшості територій призводить до втрати їхньої прородної цінності

7. Кількість перевірок дотримання охоронного режиму об'єктів ПЗФ у більшості областей вкрай недостатня. Відсутній регламент моніторингу стану цих територій та достовірні уявлення про те, в якому стані вони знаходяться сьогодні. Відсутні загальнодержавні вимоги та норми щодо кількості перевірок компетентними органами об'єктів ПЗФ у областях. В деяких областях щорічно перевіряється менше 10 % об'єктів, в деяких — більше 50 %

8. Відсутні загальнодержавні положення щодо обов'язковості перевірки органами Держжекоінспекції виконання наданих ними приписів. У більшості областей контроль виконання наданих приписів ведеться на вкрай недостатньому рівні або не ведеться взагалі.

9. Чинне законодавство передбачає погодження Мінприроди при проведенні позапланових перевірок за зверненнями громадян. Це призводить до неможливості Держжекоінспекції миттєво реагувати на порушення, виявлені громадськістю.

10. Відсутність законодавчо встановлених санітарно-охоронних зон навколо об'єктів ПЗФ

та обмежень у господарській діяльності землекористувачів суміжних територій. Часто господарська діяльність призводить до втрати природної цінності заповіданих територій (внаслідок змиву ґрунту з полів, обробки полів хімікатами, заїзд сільськогосподарської техніки на території об'єкту, періодичного розорювання меж об'єктів, випадкового потрапляння відходів сільгоспдіяльності на територію, що охороняється).

11. Поширені випадки втрати документації щодо територій ПЗФ в архівах профільних установ.

12. Відсутній регламент моніторингу стану об'єктів ПЗФ та достовірні уявлення про те, в якому стані знаходяться ці території сьогодні.

13. Хибна ще радянська практика покладення охорони територій ПЗФ, які не мають адміністрацій, на їхніх землекористувачів (які в цьому абсолютно не зацікавлені), веде до того, що абсолютна більшість територій ПЗФ України фактично не охороняється взагалі. В частині випадків відбуваються і маніпуляції з охоронними зобов'язаннями. Так, Токмацька РДА у Запорізькій області відмовилася від підписання охоронних зобов'язань на ландшафтний заказник «Заплава р. Чунгул», а також від створення ботанічної пам'ятки природи «Тополі», посилаючись на те, що на місці створення ботанічної пам'ятки планується оголошення заказника «Заплава р. Чунгул», який було створено ще у 2005 році. Охоронні зобов'язання були підписані у 2005 році Жовтневою сільрадою. Після знищення фрагменту степового схилу працівниками ДП «Приморське ЛМГ», стало відомо, що охоронні зобов'язання хоч і були підписані, але не були надані на подальше погодження і лежали у кабінеті тодішнього представника облуправління у Токмаку — Савіна В. В. У ході чисельних прокурорських перевірок та спроб повісити провину на знищення степу в заказнику на Жовтневу сільраду, голова сільради заявила про відкликання свого підпису з охоронного зобов'язання. Вже після цього почались спроби підписати це зобов'язання у РДА.

14. Інформація про багато об'єктів ПЗФ, що були створені у радянський період, взагалі відсутня. З цієї причини ні державні органи не здійснюють їхню охорону, ні місцеві мешканці поняття не мають про наявність поряд з їхніми оселями об'єктів ПЗФ. Так, дослідження НЕЦУ у 2011 році показало, що з 193 об'єктів ПЗФ Київщини про місцерозташування 12 взагалі не знає ніхто. При здійсненні інвентаризації природно-заповідного фонду Миколаївської області у 2004–2009 рр. виявилось, що навіть у 1995 році рішення про створення ряду об'єктів ПЗФ місцевого значення приймалися списком за декларативним принци-

пом без картографічного матеріалу. Деякі об'єкти, створені у 1970–80-х роках, виявились забудованими населеними пунктами невдовзі після прийняття рішення про їхнє створення.

15. З іншого боку, користуючись безконтрольністю заповідних територій місцевого значення, лісогосподарські підприємства, на чиїх землях знаходяться заказники і пам'ятки природи, можуть здійснити чималі махінації з ними. Так, наприклад, відомі випадки, коли в лісгоспах змінювали нумерацію кварталів, не беручи при цьому до уваги документацію про розміщених в лісі заказників (розміщення яких завжди прив'язане до номенклатури лісових кварталів та виділів). В результаті заказник «опинявся» в іншому кінці лісгоспу і на місці його початкового створення безперешкодно призначали рубку.

Таким чином, охорона територій ПЗФ, що не мають адміністрацій, фактично не здійснюється.

В 2. Проблеми розвитку мережі ПЗФ

1. Рішення про створення ПЗФ, зарезервованих до заповідання, не виконуються. Наприклад, на Київщині це стосується проєктованих НПП «Подесіння», «Дніпровсько-Тетерівський» та низки заказників, зарезервованих для заповідання у 1994 році.

2. Території, які зарезервовані під заповідання, не вносяться до Державного земельного кадастру як особливо цінні природні території, для них не прописуються обмеження на господарську діяльність. Ділянки, зарезервовані під заповідання, розпайовуються та надаються для потреб, несумісних з їхнім подальшим заповіданням. Наприклад, в Київській області це стосується НПП «Подесіння». А у Кіровоградській області, де заплановане створення НПП «Чорний ліс», через його майбутню територію у 2012 році збудована траса (обхідна дорога навколо м. Знамянка), чим практично створення НПП втратило сенс.

3. Відбувається суттєва затримка у створенні установ ПЗФ, щодо яких вже видані відповідні Укази Президента України. Так, за 2 роки з моменту видання відповідних Указів Президента України про створення НПП, в НПП «Білоозерський» та НПП «Залісся» не створено їхні спеціальні адміністрації та не проведено реорганізацію державних мисливських господарств (якими вони лишаються і досі) у національні природні парки. Звичайно, що відсутні і проєкти організації цих територій.

4. Залишаються не створеними і багато національних природних парків та природних

заповідників, які пропонувались ще на початку 1980-х років провідними науковцями, а нині — класиками заповідної справи в Україні: НПП «Дніпровський», «Черкаський бір», «Центральноподільський», «Дніпровсько-Бузький», «Дністровські стінки», «Одеський», «Київський», «Керченський», Кальміуський», «Коса Обитічна», «Чорнолісько-Дмитрівський», «Холодний яр», «Коростишівський» та «Криволуцький». Актуальним є повернення і до ідей заповідання багатьох збережених у природному стані територій.

5. Також лишається актуальним розширення площ та підвищення статусу деяких існуючих природно-заповідних територій. Наприклад, необхідність розширення НПП «Чарівна Гавань» чи «Тарханкутський» на весь степовий масив Тарханкутського півострова (близько 60 000 га), який сьогодні стрімко знищується посівами ячменю, встановленням вітроенергетичних установок, тощо; розширення та підвищення статусу РЛП «Караларський» (11 000 га) і РЛП «Тарутинський» (24 000 га) до статусу НПП. Пропонується також ініціювати розроблення та створення нових НПП, які не були передбачені до цього моменту, як, наприклад, НПП «Муравський шлях»⁹, НПП «Дівички»¹⁰, та НПП «Зелене намисто Донбасу», «Донбаський», «Суходільський»¹¹.

6. Державні органи, на які законом покладено повноваження із створення ПЗФ та які для цього повинні вчинити певні дії чи прийняти рішення, у більшості випадків не зацікавлені у цьому. Наприклад, місцеві користувачі не зацікавлені погоджувати виділення земельних ділянок під створення ПЗФ.

7. Відсутні шляхи компенсації землекористувачам за обмеження господарської діяльності на територіях ПЗФ або ж вилучення земель в ПЗФ.

8. Території ПЗФ можуть мати зовсім інші межі ніж ті, що містились у клопотаннях. Наприклад, заказник «Юрівський» у Київській області в 2012 році створений не на тій ділянці, що є місцезростанням орхідей і для збереження якої пропонувався заказник, а на суміжній ділянці, розміщеній через дорогу від запропонованої для заказника ділянки.

9. Поширена практика прийняття органами різного рівня рішень не на користь ПЗФ. Так, зокрема

- Мають місце випадки скасування рішень про резервування територій для подальшого заповідання або рішень органів місцевого самоврядування про погодження створення територій ПЗФ. Наприклад, заказник «Ковалівський яр» на Київщині.

- Відбуваються випадки скасування територій ПЗФ. У 2011 році дослідження таких випадків проводилось активісткою ДОП м. Київ «Зелене майбутнє» Н. Романченко. В результаті дослідження отримані такі висновки. Протягом 2000–2011 років у Одеській, Хмельницькій, Кіровоградській, Харківській, Вінницькій, Івано-Франківській, Черкаській, Закарпатській, Чернігівській, Рівненській, Сумській, Волинській, Луганській, Донецькій, Херсонській областях та АР Крим були скасовані об'єкти ПЗФ. Проаналізовано причини скасування територій ПЗФ. У частині випадків, на нашу думку, такі причини необґрунтовані.

В Івано-Франківській області скасована комплексна пам'ятка природи місцевого значення «Гора Бучок» площею 6,8 га (Коломийський район, с. Воскресинці) по причині «втрати природоохоронної, наукової та естетичної цінності заповідного об'єкта».

У Вінницькій області скасовані ботанічна пам'ятка природи «Гікорі білий» площею 0,01 га (м. Бар) та ботанічна пам'ятка природи «Липа крупнолиста» площею 0,01 га (с. Бондурівка, Немирівський район) із зазначенням причини «не відповідають вимогам ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»».

У Закарпатській області скасовані ботанічні, гідрологічні та геологічні пам'ятки природи загальною площею 23,32 га без пояснення причин.

У Черкаській області скасовані парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк» площею 0,2 га (м. Золотоноша, вул. Семенівська) із зазначенням причини «не відповідав вимогам класифікації»; пам'ятка природи «Високопродуктивне насадження сосни» площею 90,0 га (Черкаський район, Дубіївське лісництво, кв. 158, вид. 3) по причині того, що на думку лісництва «насадження мало незадовільний санітарний стан, в зв'язку з зараженням сосною губкою».

В АР Крим скасовані парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Лісопарк у с. Пятихатка» площею 70,0 га із зазначенням причини «більш ніж 30 % насаджень загинуло від несприятливих погодних умов, внаслідок того, що у 1997 році річка Салгир вийшла з берегів, та були затоплені насадження в межах 15–20 га, об'єкт ПЗФ втратив естетичне, наукове і природоохоронне значення як парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва».

У Сумській області скасовано парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва «Рогізнянський» площею 12,1 га із зазначенням причини «насадження втратило риси, притаманні паркам і пе-

ретворилось на ліс з переважанням малоцінних дерев та чагарників».

У Харківській області скасовано гідрологічний заказник місцевого значення «Салтівський», по причині втрати природоохоронної та наукової цінності території як об'єкту ПЗФ.

У Луганській області скасовані три об'єкти ПЗФ в м. Лисичанськ без пояснення причин: геологічна пам'ятка природи місцевого значення «Донсодовський», площею 5 га, геологічна пам'ятка природи місцевого значення «Білогорівське відслонення», площею 2 га, геологічна пам'ятка природи місцевого значення «Семенівський», площею 3 га. Тут варто зазначити, що у 2012 році Лисичанська міська рада звернулася до Мінприроди України з ініціативою скасування ще одного об'єкта ПЗФ, розміщеного в межах міста — геологічної пам'ятки природи «Конгресів яр». Такий стан справ дозволяє припускати, що у випадку з м. Лисичанськом, скасування території ПЗФ має ознаки тенденції.

У Волинській області скасована пам'ятка природи місцевого значення «Листяний ліс» площею 0,7 га по причині втрати природної цінності.

У Херсонській області скасовані пам'ятка природи місцевого значення «Віковий в'яз» в м. Херсон по причині аварійного стану дерева; пам'ятка природи місцевого значення «Колонія диких кроликів» в Білозерському районі по причині загибелі диких кроликів у розпліднику Херсонського обласного товариства мисливців і рибалок.

У Рівненській області зі складу геологічного заказника «Мізоцький кряж» вилучена ділянка площею 272 га по причині того, що на думку лісництва, «лісові насадження на вказаній площі не виконують захисних функцій щодо збереження цілісності заказника і рекомендуються до вилучення з природно-заповідного фонду, як такі, що не відповідають призначенню (призначення заказника: збереження останцевих гір, які добре виділені у рельєфі.)». Також зі складу загальнозоологічного заказника місцевого значення «Мутвицький» вилучена територія площею 760 га. Причиною скасування є те, що з моменту створення вказаного об'єкту ПЗФ, в зв'язку з активною забудовою збільшилася площа с. Мутвиця. У зв'язку з приляганням масиву до населеного пункту, частина заказника вилучена з ПЗФ і переведена у статус зеленої зони населених пунктів».

Наведені приклади вказують на те, що практика скасування територій ПЗФ в Україні не є поширеною, але наявні випадки такого скасування у своїй більшості не мають під собою належного природоохоронного обґрунтування.

Слід нагадати і про шестирічні судові процеси про виключення із складу РЛП «Гранітно-степове Побужжя» 27,7 га порогів Бузького Гарду під затоплення хвостовою частиною Олександрівського водосховища. Незважаючи, що рішеннями Миколаївського центрального суду, господарського, апеляційного та Верховного судів признано рішення Миколаївської обласної ради незаконним та скасовано Постанову Кабінету Міністрів № 841 від 20.06.2006 про надання земельних ділянок НАЕК «Енергоатом», вже у 2012 році ВП ЮУ АЕС ініціює вилучення уже в НПП «Бузький Гард» додаткових 26,4 га для чергового підвищення рівня водосховища до відмітки 20,7 м. Більш детально про перебіг судової справи та рішеннями суду читач може ознайомитися за цим посиланням: <http://epl.org.ua/pravo/uchast-gromadskosti/spravi/tashlicka-gidroakumuljujucha-elektrostanacija-tashlicka-gaes/>

- Процедура створення об'єктів ПЗФ така, що її легко саботувати на різних рівнях, за що законодавство не передбачає відповідальності. Після відмови землекористувача у погодженні ним створення об'єкту ПЗФ, відсутні механізми впливу на користувача. В Київській області Держуправління ОНПС веде таку політику, що після першої ж відмови землекористувача, Держуправління припиняє роботу зі створення проєктованого ПЗФ. Держуправління ОНПС в Харківській області з 2008 року імітує діяльність із створення Мжанського РЛП, починаючи погоджувати його межі із землекористувачами та землевласниками лише тоді, коли йому про це нагадує громадськість.
- Відомі випадки прийняття рішень про скорочення площ існуючих територій ПЗФ без належного обґрунтування. Прикладом може слугувати рішення Київської обласної ради від 21.06.2012 № 365-19-VI «Про оголошення нововиявлених територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення Київської області та про деякі питання об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення», яким здійснено скорочення площі лісового заказника «Ворзельський» на 0,9082 га, заказника «Урочище Кірикове» на 3,9627 га, парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Ставищанський» на 2,9453 га, та парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Сулимівський» на 2,1 га. Наукового обґрунтування зміни меж територій ПЗФ, передбаченого ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» і погодження його в Мінприроди України, немає.
- Мають місце випадки надання земельних ділянок у межах територій та об'єктів ПЗФ. Наприклад, на Київщині земельні ділянки,

надані Козинською сільською радою на території ландшафтного заказника «Обухівський» та ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Козинський». Лісниківською сільською радою на території заповідного урочища «Кірикове» після того, як половина території заказника «Пірнівський» була незаконно надана під приватну житлову забудову, під час подальшого винесення меж заказника у натуру винесли вже зовсім інші межі, ніж первинна територія заказника.

- Відбуваються випадки винесення меж території ПЗФ в обхід наданих для забудови ділянок. Приклади такого відчуження земель є на Київщині. Це заказники «Пірнівський», «Гора Козинська» і «Урочище «Кірикове». Винесення меж цих ПЗФ у натуру відбулось після надання ділянок приватним особам. Після цього було замовлено винесення в натуру їх меж. Відповідно сьогодні заказники мають оформлену землевпорядну документацію але при цьому тепер мають зовсім не ту форму, в якій їх створювали. Особливого розголосу набув приклад із заказником «Пірнівський» у с. Пірнове Вишгородського району Київської області, територія якого була приватизована відповідно до рішень Пірнівської сільської ради, а ліс з унікальною колонією чапель — головний об'єкт охорони заказника був вирубаний, що відповідало новому цільовому призначенню земельних ділянок — приватній забудові. В натуру були винесені інші ділянки за межами села, які не тільки не містили головного об'єкту охорони, зазначеного у затвердженому науковому обґрунтуванні, вони навіть знаходились в межах іншої адміністративної одиниці.
- Ухвалою Львівської міської ради вилучено земельну ділянку площею 0,1022 га зі складу ППСМ місцевого значення «Парк культури і відпочинку ім. Б. Хмельницького» у місті Львів на вул. Лижв'ярській, 42, зараховано до земель міста та надано в оренду громадянці. Львівська міська рада дозволила будівництво і готельно-рекреаційного комплексу у РЛП «Знесіння» (ухвала № 612 «Про погодження ТзОВ «Архібуд» місця розташування земельної ділянки та надання дозволу на виготовлення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки на вул. О. Довбуша, 15 у м. Львові»). 23. 10. 2012 Львівська облрада підтримала подання Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області і змінила межі заказника місцевого значення «Бориславський» з метою введення в дію водозабору «Ріпне», який станом на сьогодні розташований на території заказника. Як виявилось, зміна меж заказника погоджена

ДП «Дрогобицький лісгосп» і Міністерством екології та природних ресурсів України.

- Існують випадки надання територій ПЗФ в оренду для нецільових потреб. Так, у 2012 році Верховна Рада АР Крим проголосувала за виділення громадській організації «Товариство мисливців і рибалок «Кедр» 8 тисяч 836 гектарів мисливських угідь на південному березі Криму на 25 років. Земля виділена на територіях Маломаякської, Ізобільненської сільради і Партенітської селищної ради і є заказником «Аю-Даг», на території якого заборонено полювання. «Прийняття даного проекту дозволить здійснювати держконтроль за дотриманням вимог з охорони, захисту, використання та відтворення лісів, мисливських угідь, ведення мисливського господарства», — йдеться у пояснювальній записці. ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» заборонено мисливство на територіях ПЗФ. Розголос цієї парадоксальної ситуації, коли територію, на якій заборонено полювання, віддано в оренду мисливському господарству для проведення полювань не призвів до жодних змін.
- Органами охорони навколишнього природного середовища надаються погодження на роботи, що шкодять територіям ПЗФ. Це, наприклад, санітарні та інші рубки.
- Проводяться необґрунтовані санітарні рубки в лісових територіях ПЗФ.

Причина масових санітарних рубок теж стає зрозумілою, прийнявши до уваги низьке оподаткування дров'яної деревини. Деревина, яка зрубана під час санітарних рубок, на відміну від зрубаної при промислових рубках головного користування, підпадає під категорію «дров'яної», яка у разі гарної якості, іде на продаж як ділова (часто з використанням корупційних схем через сторонні фірми), оскільки має чудові товарні якості. Таким чином, лісові господарства уникають високих податків на неї, проводячи офіційно її як «дрова». Ймовірно, що це одна із головних причин зростання частки санітарних рубок у загальному обсязі кубометрів зрубаної деревини, яка зараз доходить до половини цього обсягу. На жаль, державні контролюючі органи, як правило, не помічають, що при проведенні санітарних рубок грубо порушується останній пункт охоронних зобов'язань будь-якого лісового заказника, згідно з яким у межах заказника забороняються «інші види господарської діяльності, що можуть призвести до втрати природної, наукової і культурної цінності заказника», а також, за наявності, пункт, в якому забороняється «порушення гніздування птахів та оселення звірів». Адже цілком очевидно, що знищення вікового лісу призводить

до повної втрати його культурної, виховної та етичної цінності, а важка лісівнича техніка не залишає шансів ні рослинам, ні тваринам, заради яких часто створено сам заказник, особливо за подальшого створення на місці рубки монокультур, переважно соснових. За достатньої прозорості контролюючих органів, зокрема Держекоінспекції, вирубки в заказниках мають класифікуватися під статтею 252 Кримінального кодексу України як умисне нанесення шкоди об'єктам ПЗФ. Але екоінспекція користується лісівничими нормами і постановами, замість того, щоб керуватися природоохоронними законами, як це має бути. Тому вирубка майже в усіх випадках продовжується. На Київщині така ситуація стосується всіх лісових територій ПЗФ. Це виявлено в заказниках «Дзвінківський», «Жуків Хутір», «Строївці», «Чернинський», «Кончаки» та інших. У ряді випадків проводяться або проводились суцільні санітарні, або лісовідновні рубки, зокрема в заказниках «Цезарівський», «Обухівський», «Дзвінківський», «Жуків Хутір», «Катюжанський» та деяких інших¹².

10. Попри наявне доручення профільного комітету Верховної Ради України у державному та місцевих бюджетах не передбачені видатки для створення й утримання територій та об'єктів ПЗФ усіх категорій, а також для викупу земельних ділянок для подальшого заповідання, компенсації втрат землекористувачів, на землях яких вони створюються. В той час, як більшість НПП і заповідників отримують державне фінансування, кошти на облаштування територій основної маси об'єктів ПЗФ, що не мають адміністрацій, виділяються далеко не щороку. Для деяких вони взагалі ще не виділялись за роки незалежності (як у випадку із згаданими нами заказниками у Запорізькій області, які навіть охоронні зобов'язання не мають). Також для багатьох РЛП не лише не виділяються кошти щороку, а й взагалі досі не виділено коштів на створення їхніх адміністрацій. В інших випадках, як наприклад із РЛП «Міжрічинський», адміністрація РЛП існує, але повністю забезпечує своє існування за рахунок спонсорських коштів, які шукає самостійно.

11. Попри наявне доручення Президента України, не проведено інвентаризації земель, що перебувають у користуванні Міністерства оборони України, та не надано в установленому порядку пропозиції щодо заповідання природних територій та створення об'єктів ПЗФ.

12. У межах лісового відомства відмова погодження створення нових ПЗФ має характер напівофіційної відомчої політики.

13. Деякі непрофільні державні органи не розуміють призначення територій ПЗФ і не визна-

ють їхнє існування. Так, Міноборони України у вересні 2012 року повідомило телеканал ICTV на запит про розміщення військової техніки у заказнику «Анталовська Поляна» на Закарпатті таке: «Питання щодо створення на території Ужгородської ділянки полігону військової частини А1556 заказника місцевого значення «Анталовська Поляна» з Міністерством оборони України, як власником земельної ділянки, не погоджувалось, що в свою чергу ставить під сумнів законність його існування».

14. Відсутні механізми, що дозволяють заповідати території на підставі Закону України «Про Червону книгу України». У зв'язку з цим, необхідним є прийняття змін до ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» в частині спрощення процедури створення ПЗФ. Наприклад, таких змін, які б дозволяли при наявності на певній території червонокнижних видів створювати на цій території ПЗФ без погодження користувача, а шляхом передачі йому цього об'єкту під охорону. Пропозиції щодо внесення змін до ЗУ «Про природно-заповідний фонд України» були розроблені декількома громадськими екологічними організаціями і передані до Комітету Верховної Ради України з питань екополітики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. У відповідь на дану пропозицію, керівництво Комітету повідомило, що врахує пропозиції при підготовці змін до Закону, проте протягом наступних двох років цього (до моменту підготовки цієї доповіді) не відбулось.

15. При створенні ПЗФ, відповідно до процедури, необхідне погодження створення з користувачами та власниками земельних ділянок. З огляду на нинішню земельну ситуацію, практично вся земля в Україні належить комусь або знаходиться в оренді. Власники земельних ділянок, в багатьох випадках перебувають в очікуванні змін до земельного законодавства, після яких паї можна буде продавати. В таких умовах, коли люди буквально мріють продати свою землю за шалені гроші, практично ніхто з них не погодить передачу їхніх ділянок до складу створюваного ПЗФ. Звертаючись до ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» бачимо, що об'єкти природно-заповідного фонду національного значення є національним надбанням. Відтак, кожен громадянин на власний розсуд, керуючись сьогоденним прагненням швидкого заробітку, може вирішувати долю національного надбання, що належить всьому народу та прийдешнім поколінням.

16. Роботу зі створення територій та об'єктів ПЗФ призупиняє мала кількість природоохоронних організацій, які роблять обґрунтування безкоштовно. Державні установи чекають ви-

ділення коштів з бюджету, щоб почати роботу над обґрунтуванням при тому, що в бюджеті не передбачено фінансування таких робіт. Більша частина земель сільських рад розпайована, під заповідні об'єкти віддають найчастіше «неугіддя» (схили, пагорби, балкові системи), долини річок, водоохоронні зони. Зустрічається явище колективної власності, коли територія належить колективу власників, кожен з яких має право на ділянку. Таких людей може бути 7000 чоловік на одну лісостепову балку, що значно утруднює процес погодження.

17. Спостерігається недостатня динаміка створення нових ПЗФ.

На прикладі Харківської області:

- 2001 рік — 11 об'єктів ПЗФ (10 заказників, 1 пам'ятка природи)
- 2002 рік — 10 об'єктів ПЗФ (9 заказників, 1 заповідне урочище)
- 2003 рік — 4 об'єкти ПЗФ (1 РЛП, 1 пам'ятка природи, 2 заказника)
- 2004 рік — 1 об'єкт (1 НПП)
- 2005 рік — 5 об'єктів ПЗФ (4 заказника, 1 заповідне урочище)
- 2007 рік — 3 об'єкти ПЗФ (1 заказник, 1 бот. сад, 1 заповідне урочище)
- 2008 рік — 3 об'єкти ПЗФ (1 пам'ятка природи, 2 заказника)
- 2009 рік — 11 об'єктів ПЗФ (1 РЛП, 2 НПП, 8 заказників)
- 2010 рік — 1 РЛП (6623,0 га)
- 2011 рік — 2 заказники (96,1 га, 62,8 га)
- 2012 рік — 1 РЛП (1104,6 га)

Таким чином, протягом 2010–2012 років темпи заповідання територій становлять приблизно 2 630 га на рік, або 0,083 відсотка площі області заповідається кожного року.

Станом на кінець 2012 року, за даними ДУ ОНПС в Харківській області, площа ПЗФ Харківської області становить 73,8 тис. га або 2,3 % площі області, а їхня кількість — 241. За твердженням начальника ДУ ОНПС в Харківській області планується до 2015 року кількість об'єктів ПЗФ повинна становити 364, а їх загальна площа — 111 тис. га (3,5 % території області).

Таким чином, для того, щоб втілити ці плани в життя до кінця 2015 року, потрібно заповідати у 2013–2015 році по 12,4 тис. га на рік та створювати кожного року 41 об'єкт ПЗФ.

Натомість, за темпами останніх трьох років, при заповіданні 0,083 відсотка площі області на рік, запланований на 2015 рік рівень заповідності буде досягнуто тільки у 2027 році (через 14 років).

Якщо ставити за мету рівень заповідності, який є стандартом у цивілізованих країнах, близько 10–15 %, то, при сьогоdnішніх темпах заповідання, цей рівень буде досягнуто тільки через 120 років. При такому підході є ймовірність того, що більшість цінних територій втратять свою цінність до отримання охоронного статусу об'єктів ПЗФ. Таким чином, темпи заповідання, які спостерігаються на сьогоdnішній день, є принципово недостатніми, водночас і за національними стандартами, і за європейськими. Для того, щоб, наприклад у Харківській області досягти європейського рівня заповідності хоча б до 2030 року, необхідно збільшити темпи заповідання майже вдесятеро.

В з. Проблеми відповідності системи ПЗФ поставленим завданням

1. Наявна мережа ПЗФ складається з окремих незначних за площею фрагментів, переважно не зв'язаних між собою та розміщених на значних відстанях один від одного, і займає невелику частку загальної площі України і тому до цього часу не здатна повною мірою виконувати покладені на неї функції збереження біотичного та ландшафтного різноманіття.

2. У складі ПЗФ подекуди знаходиться зовсім незначна частка зональних біотопів та екосистем. Загалом, декларована площа ПЗФ України суттєво перевищує реальну площу заповідних природних територій у його складі. Так, у Луганській області, що повністю знаходиться у степовій зоні України, на території ПЗФ було виявлено такий розподіл ландшафтів: 29 % складають степи, 10 % умовно природні ліси, 18 % штучні ліси, 1 % водойми, 2 % населені пункти і 40 % орні землі. При цьому, орні землі включені не лише до єдиного в області РЛП «Біловодський», де законодавством допускається певна частка агроландшафтів у складі господарської функційної зони. Аналогічна ситуація склалась і з низкою заказників, де передбачений однаковий охоронний режим на всій території без виділення окремих зон. Крім того, до складу 7 зі згаданих 17 об'єктів ПЗФ Луганської області, зокрема 6 заказників, включені й діючі населені пункти. Домінуючий природний ландшафт представлений лише на 29 % (23757 га) від загальної площі ПЗФ, тобто наразі охороняється лише близько 3,6 % степів області¹³. Більш рідкісний біотоп Луганщини — крейдиані відслонення — знаходиться в ще гіршому становищі. Загалом, фрагменти крейдианих біотопів виявлені на території 28 об'єктів ПЗФ

із 168 наявних в області. Це Регіональний ландшафтний парк «Біловодський», Заповідне урочище «Нижньодуванське», та заказники «Терни», «Сватівський», «Мостківський», «Гончарівський», «Калинівський», «Новолимарівський», «Лісова перлина», «Балка Плоська», «Новобіла», «Білогорівський», «Крейдяні скелі», «Гришине», «Балка Березова», «Знам'янський яр», «Луганський», «Новочервоненська», «Зарічна», «Ліснополянська», «Еремусовий схил», «Самсонівська заводь», «Кам'янський», «Новорозсошанський», «Донцівський», «Великоцький», «Урочище Колядовка», «Розсохувате». Загальна площа фрагментів крейдяних біотопів, що входить до складу ПЗФ, становить 726,8 га, що складає лише 0,89 % від площі наявних територій ПЗФ та лише 9 % від площі наявних крейдяних відслонень, і це при тому, що практично всі наявні в області ділянки крейдяних біотопів є місцями поширення значної кількості видів, занесених до Червоної книги України та інших охоронних списків і нерідко є ендемічними. Проте, аналізуючи просторові дані розміщення на Луганщині крейдяних біотопів, земель держлісфонду та меж територій ПЗФ, виявляємо, що значна частина «заповідних» крейдяних відслонень входить до складу земель держлісфонду і, відповідно, заповідана як «ліс», що потенційно може призвести до проведення робіт із заліснення цих ділянок. Загалом, 47,9 % всіх крейдових біотопів, що включені до складу територій ПЗФ, є землями Держлісфонду. Тож, потенційно охорону мають лише ті ділянки крейдових відслонень, що мають заповідний статус, але одночасно не є землями держлісфонду, а це — лише 4,7 % від їхнього загального обсягу.

3. На території деяких природних заповідників проводиться туристична та інша діяльність, не сумісна із задачами заповідників. Цезаповідники «Мис Март'ян», «Український степовий», «Ялтинський гірсько-лісовий», «Горгани», «Карадазький», тощо).

4. Нерідко території ПЗФ становлять дійсно малоцінні території. Небажання територіальними

органами охорони навколишнього природного середовища регулярно та планомірно займатись розвитком мережі ПЗФ стає причиною неякісного вибору територій для заповідання. В моменти, коли органи на місцях отримують доручення прозвітувати про створені нові ПЗФ, стаються «акції» термінового заповідання. Нам відомі випадки, коли територіальні органи Мінприроди в терміновому порядку звертались до районних та сільських рад з проханням у короткий строк виділити для заповідання непотрібні їм ділянки. В результаті 40 % ПЗФ Луганської області у 1990–х роках виявилось орними землями, а майже всі об'єкти ПЗФ Запорізької області — деградованими ґрунтозахисними насадженнями або грушевими чи абрикосовими посадками (в т. ч. і значна частина території НПП «Великий Луг»), а у Токмацькому районі навіть районним звалищем); в Сумській області — відпрацьованими торфовими кар'єрами, тощо; НПП «Подільські Товтри» на 90 % складається з орних земель і сіл, тощо.

1 <http://uvd.zp.ua/jalendar/storinka-20-11.html>

2 <http://world.pravda.com.ua/news/2011/04/17/6114348/>

3 <http://www.unian.net/ukr/news/news-445815.html>

4 Аналогічно

5 <http://www.rivnepost.rv.ua/showarticle.php?art=029962>

6 <http://kinburn-more.ru>

7 <http://kinburn-more.ru/content/171/>

8 <http://kinburn-more.ru/content/234/>

9 Борисенко К., Василюк О., Івко С. Що треба знати про національні природні парки: НПП «Муравський шлях» / Серія: Збережемо українські степи — К.: НЕЦУ, 2010. — 8 с.

10 Прекрасна Є., Василюк О., Домашевський С., Парнікоза І., Фатікова М., Надєїна О., Норенко К. Проектований національний природний парк «Дівички» у Київській області. Серія: Збережемо українські степи — К.: НЕЦУ, 2012. — 44 с.: іл.

11 Перегрим М. Пропозиції щодо розвитку природно-заповідного фонду Луганської області // Інтрадукція та збереження рослинного різноманіття 29/2011. с.37–40.

12 Василюк О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М. Природно-заповідний фонд Київської області. — К.: НЕЦУ, 2012. — 338 с.

13 Василюк О., Балашов І., Кривохижа М., Коломицев Г. Ландшафтний склад природно-заповідного фонду Луганської області // Заповідна справа в Україні, вип 1–2, 2012, с. 105–110

5. Стан дотримання природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ

Головною проблемою в дослідженні стану дотримання природоохоронного законодавства на територіях об'єктів ПЗФ є власне відсутність інформації про стан дотримання охоронного режиму на території більшості об'єктів ПЗФ. Така інформація не лише відсутня у відкритому доступі, а її просто не існує, оскільки відповідний контроль ніхто не здійснює.

Відсутність належної системи контролю за дотриманням природоохоронного законодавства та виконання охоронного режиму в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду призводить до широкого переліку локальних порушень на землях ПЗФ.

Згідно Положення про службу державної охорони природно-заповідного фонду України (затверджено постановою КМУ від 14.07.2000 № 1127), Служба державної охорони природно-заповідного фонду України забезпечує охорону та збереження природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, а також регіональних ландшафтних парків. В інших випадках (для заказників або об'єктів місцевого значення) створення такої служби охорони не передбачено. Якщо на землях держлісфонду охорону таких заповідних об'єктів може взяти на себе лісова охорона, то інші землевласники та користувачі заповідних територій повинні їх охороняти на свій розсуд.

Як сказано в окремій частині цього аналізу, Державна екологічна інспекція України як профільний контролюючий орган, і тим більше інші контролюючі органи, також не здійснюють охорони об'єктів ПЗФ, що не мають власних адміністрацій. В результаті їхня охорона не здійснюється в принципі. Державний контроль з боку Державної екологічної інспекції України здійснюється в формі планових та позапланових (при аварійних ситуаціях або за зверненнями громадян) перевірок. Планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику проводяться не частіше одного разу на рік. Саме до групи суб'єктів з високим ступенем ризику віднесені суб'єкти господарювання, діяльність яких «пов'язана з вирубкою лісу, використанням водних живих ресурсів, веденням мисливського господарства та збере-

женням природно-заповідного фонду» (постанова КМУ від 19.03.2008 № 212 «Про затвердження критеріїв розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їхньої господарської діяльності для навколишнього природного середовища та періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю)»).

Майже відсутній і непродуманий механізм покарання власників охоронних зобов'язань за невиконання прописаних у них вимог щодо охорони територій ПЗФ. Адміністративна відповідальність за порушення заповідного режиму дуже слабка. Згідно ст. 91 КУоАП штраф для посадових осіб коливається від 255 до 510 гривень. Розмір відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів ПЗФ України, не змінюється з 1998 року (постанова КМУ від 21.04.1998 № 521). В 2011 р. Мінприроди України був розроблений проект нових такс для обчислення розміру відшкодування заподіяної шкоди, де всі суми збільшені у 5 разів, вони пройшли громадське обговорення, але досі не затверджені Кабміном України.

Постановою КМУ від 07.11.2012 № 1030 був значно підвищений розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їхнього перебування (зростання).

Поширеними порушеннями режиму охорони і використання територій та об'єктів ПЗФ є **розорювання територій ПЗФ для сільськогосподарського та лісгосподарського використання**. Так, у 2012 році органи прокуратури Запорізької області виявили самовільне зайняття і вирощування фізичною особою озимини на території заказника «Балка Гайчур». За результатами порушена кримінальна справа за ч. 2 ст. 197–1 ККУ. Також виявлене розорювання заказника «Урочище Старобогданівське». Прокурор вніс

позовну заяву в суд про звільнення самовільно зайнятої ділянки і відшкодування нанесених державі збитків у сумі більше 2000 грн. У травні 2012 році Держекоінспекція України в Харківській області виявила розорювання 42,7 га земель гідрологічного заказника місцевого значення «Коханівський», що розташований на території Кегичівського району. Матеріали перевірки були направлені до прокуратури.

У вересні 2012 ЕкГ «Печеніги» виявила розорювання 10 га земель ентомологічного заказника місцевого значення «Пересіл» Нововодолазького району Харківської області. ЕкГ «Печеніги» під час обстеження об'єктів ПЗФ Харківської області у 2012 році було знайдено числені випадки розорювання невеликих частин об'єктів ПЗФ при розорюванні розташованих поряд полів, зокрема у заказниках «Вшивий», «Берестовий», «Лиман» Харківської області. Також вивлені числені випадки пошкодження ґрунтового покриву про розгортанні сільськогосподарської техніки при обробці полів (окрім тих, що розорюються, заказники «Бесарабівський», «Новомиколаївський», «Мерчакова балка» у Харківській області). Більшість таких порушень викликано тим, що більшість об'єктів ПЗФ не винесено внатуру, а також тим, що відсутні законодавчо встановлені санітарно-охоронні зони об'єктів ПЗФ.

Наявними є незаконні рубки (Заказники «Григорівський бір», «Чаплі», «Ковиловий», заповідне урочище «Дубові гряди» (Харківська область), Заказник Звіринець (Тернопільська область), Заповідне урочище «Літинська дача», Пам'ятка природи «Високопродуктивні мордини» (Вінницька область), Карпатський НПП (25 куб.м. 13500 грн збитку), при чому Держекоінспекція Івано-Франківської області складала протокол за незаконні дії двічі кожного кварталу (6 протоколів за 3 квартали), але навіть цього виявилось недостатньо для припинення незаконного видобутку деревини, лісовий заказник «Стара гора» (14320 грн збитку, 23,3 куб.м., Івано-Франківська область), РЛП «Дністровський каньон» (школа 39820 грн, Тернопільська область) При чому після складеного протоколу 12. 12. 2011 року, вже 19. 03. 2012 знов виявлено незаконну порубку дерев, шкода якої вдесьтеро більше, тобто штрафні санкції виявилися вкрай недостатніми,

Іншими проблемами є влаштування доріг, поза межами тих, що вказані в документації (заказник «Григорівський бір», «Старий сад», «Чаплі», «Цибівський», «Олександрійський», «Протопопівський», Харківська область), руйнування викрадення або просто невстановлення охоронних знаків та інформаційних аншлаків на територіях ПЗФ, картосхеми, зображені на

аншлагах містять значні помилки та не відповідають документації (заказники «Чаплі», «Лиман», Харківська область, ПЗ «Розточчя», Львівська область), порушення гідрологічного режиму ПЗФ внаслідок влаштування водосховищ, загат, гребель, дамб, заборів води, меліорації, осушування тощо; пересихання болотних угідь внаслідок видобичі корисних копалин неподалік від ПЗФ (заказник «Михайлівський», Харківська область), незаконне викошування очерету та видобування іншої рослинності на території водноболотних угідь (заказник «Олександрівський», Харківська область), видобування корисних копалин (крейди, глини, піску, чорнозему), як в промислових масштабах, так і копанками площею декілька метрів. Це призводить до зміни видового складу рослин та тварин, зміни гідрологічного режиму, наприклад, піщаний кар'єр на території заказника «Тулинецькі переліски» на Київщині. Видобування корисних копалин неподалік від об'єктів ПЗФ часто призводить до пересихання болотних угідь. Так, внаслідок розроблення кар'єру в 50-х рр. ХХ сторіччя, пам'ятка природи «Моховате болото» (Харківська область), поступово, протягом декількох десятків років, висихала. Врешті-решт болото було повністю зневоднене та повністю згоріло внаслідок пожежі влітку 2012 року. Мають місце видобуток крейди на території заказників «Коробочкіне» (Харківська область), видобуток піску та глини на території заказників «Кущевате», «Великоярузьський» (Харківська область), видобуток піску на території заказника «Балки» (Харківська область), в РЛП «Дністровський каньон» (загальна шкода близько 300 000 грн, Тернопільська область; Держекоінспекцією було проведено три перевірки у серпні та вересні 2012 року.

Наявними є і проблеми засмічення території, влаштування сміттєзвалищ. У багатьох заказниках можна знайти поодинокі залишки сміття (пляшок, пакетів, пачок з-під цигарок тощо), але на території деяких об'єктів ПЗФ було знайдено справжні стіттезвалища. Наприклад, заказники «Великоярузьський», «Вшивий» (Харківська область), «Копачівський», «Обухівський», «Урочище Турчине» (Київська область), **перевипас**, що призводить до значної зміни видового складу рослин, заміщення рідкісних рослин рудеральними. Сінокосіння та випас худоби, хоча і дозволені у більшості малих степових об'єктах ПЗФ, але за відсутності лімітів на ці види сільськогосподарської діяльності, надмірне пасовище навантаження у поєднанні з випалюванням прозводить до втрати об'єктами своєї цінності: починаються ерозійні процеси, повністю відсутня підстилка з сухої трави, що призводить до змиву ґрунту, зміни видового складу рослин.

Зокрема, сінокосіння вкрай негативно впливає на популяції комах-запилювачів, що охороняються у більшості об'єктів ПЗФ (заказники «Чабанне», «Вшивий», «Ковиловий», «Протопопівський», «Павлівський», «Олександрівський», «Чаплі», заповідне урочище «Дубові гряди», Харківська область), **використання територій ПЗФ для змагань на високопрохідних видах автотранспорту** (зокрема, заказник «Васильківські Карпати» на Київщині), **створення розплідників для диких мисливських тварин** (наприклад, заказник «Діброва» на Київщині), **встановлення меморіальних і культурових споруд на місцезнаходженнях популяцій рідкісних рослин**. Такими ПЗФ на Київщині є заказник «Копачівські схили», на Токмаччині — меморіал біля с. Чапаївка. Окремо відомою є історія боротьби громадських організацій проти керівництва філії заповідника («Кам'яні Могили» УСПЗ), яке розмістило на території заповідника каплицю та ініціювало паломництво до неї. На території РЛП «Краматорський» (Донецька обл.), на ділянці № 4 (Білокузьминівська) встановлено хрест, чим порушено скелеподібні відкладання верхньої крейди.

Заліснення степових ділянок у складі територій ПЗФ. Відомі і випадки заліснення вже існуючих природно-заповідних територій. Особливо резонансними стали заліснення крейдових схилів ділянки № 1 «Біленьке» РЛП «Краматорський» (Донецька область), випадки заліснення степової частини території ландшафтного заказника та «Балка Троїцька», територій РЛП «Тилігульський», філіалу Луганського ПЗ «Трьохізбенський степ», НПП «Подільські Товтри», проектного РЛП «Ольвійська хора», проєктованих ботанічних заказників у різних областях.

Застосування хімічних засобів боротьби із шкідниками лісового господарства. Препарати, що використовуються при боротьбі з сосновим пильщиком, не розчиняються у воді і довго її отруюють (II група), отруюють водойми. За даними НЕЦУ, протягом 2009–2012 обприскували близько водних об'єктів. Препарати не є видоспецифічними і знищують не лише пильщика, що не завжди враховується. Кожного року обприскується понад 50000 га. В 2012 лише у Херсонській області було оброблено 50000 га. При цьому розміщення в лісах ПЗФ ігнорується (наприклад, у 2011 році на Київщині під обробку хімічними і вірусними препаратами проти соснового пильщика потрапили заказники «Димерський» і «Лісовичі».

Браконьєрство. Широко розповсюджене на багатьох територіях ПЗФ та практично не контролюється, а виявлені факти у більшості випадків залишаються безкарними. На території заказника «Васильківські Карпати» було виявлене організоване місце мисливських розваг.

На території Станично-Луганського відділення Луганського природного заповідника в 2012 році виявлено мисливську вишку і місце підгодівлі для принадування мисливських тварин. Без відома дирекції заповідника на його території організовуються браконьєрські полювання.

Незаконна забудова (у т. ч. шляхом штучного намивання берегів). Прикладом є забудова заказника «Федотова коса» у 2012 році. Віддати 8 гектарів заказника під приватні забудови дозволила Генічеська міська рада. Хоча місто Генічеськ знаходиться у Херсонській області, а заказник — у Запорізькій області, депутатів це не зупинило. Зняття родючого шару ґрунту в заказнику Держекоінспекція оцінила в 160,8 тис. грн. Заказник «Личане» (Харківська область), заказник «Приорільський» (Дніпропетровська область, сума збитку 25000 грн),

Проведення масових заходів на території об'єктів ПЗФ особливо із застосуванням гучномовних пристроїв та підсилювачів звуку. 1–3.06.2012 в заказнику «Острів Жуків» в Києві відбувся рок-фестиваль «S.O.A.P-2012». Аналогічно, у 2010–2011 роках тут проводились фестивалі байкерів. Також щороку в Києві відбуваються масові заходи (в т. ч. велоперегони, заходи з спортивного орієнтування тощо) на території РЛП «Лиса Гора».

Підпали територій ПЗФ. Переважна частка усіх пожеж в лісах та на заповідних територіях спровокована антропогенним чинником, але переважно залишається без відповідальності зі сторони порушників. Приведемо рідкісні приклади, коли за наслідками своїх незаконних дій порушники понесли кримінальну відповідальність згідно зі ст. 252 Кримінального кодексу України за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду. За пожежу серпня 2007 р. в Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, коли вогонь охопив тисячу гектарів лісу, повністю знищивши 300 га, та в полум'ї загинули лісничий заповідника Володимир Тареев з дружиною. Турист в 2010 році був засуджений Ялтинським міським судом до трьох років обмеження волі з випробувальним терміном на два роки. А вже в 2012 р. за фактом умисного підпалу лісової підстилки знову ж Ялтинського гірсько-лісового ПЗ на 7 років позбавлено волі 18-річного хлопця, коли згоріло 10,3 га, з яких 1,5 га верхового лісу.

Відомі випадки підпалів території РЛП «Кінбурнська коса» (2002–2006), спалення 19 заказників у Рівненській області (2005), пожежа 2006 року у природному заповіднику «Дніпровсько-Орільський» і подальші вимоги рубки горільника, тотальні пожежі 2008 року у проектованому НПП

«Ізюмська Лука» та скандальне спалення території створюваного НПП «Самарський Бір» у 2012 році, зафіксованого на відео. Аналогічно на Київщині відомі випадки прискорення рубок або підпалів лісу в місцях, де науковці пропонують створити об'єкти ПЗФ, наприклад, проєктований заказник «Великий ліс».

В окрему категорію слід виділити масові **випадки умисного випалювання сухої рослинності** на степових, лучних територіях, очерету на сотнях гектарів для сільськогосподарських потреб (сінокосіння, випас). Дослідження показали, що, наприклад, у Харківській області раз на 1–2 роки спалюється до 80 % відсотків обстежених об'єктів ПЗФ, більшість з яких випалюється кожного року. На практиці не випалюються тільки ті степові ділянки, до яких в принципі дуже важко дістатися. Тобто ніякої реальної охорони об'єктів ПЗФ землекористувачами нема. Випалювання рослинності, у поєднанні з перевипасом взагалі призводить до майже повної втрати об'єктами своєї цінності. Наприклад, на Харківщині регулярно горить заказник «Ковиловий степ», Протопопівський, «Чабанне», «Ковиловий», «Павлівський», «Олександрійський», «Бесарабівський», «Вшивий», «Новомиколаївський», «Цибівський», «Альошкіна балка», «Чаплі», «Пересіл», заповідне урочище «Дубові гряди», у м. Києві — заказник «Жуків острів», РЛП «Лиса гора», в Київській області — заказники «Тулинецькі Переліски», «Копачівські схили», «Васильківські Карпати», тощо.

Масові випадки випалювання сухої рослинності на степових, лучних територіях, очерету на сотнях гектарів. Наприклад, на Харківщині регулярно горить заказник «Ковиловий степ». Не слід забувати і про технологічні процеси в лісовому господарстві, коли випалюються порубочні залишки обсягами в сотні кубометрів часто без сплати за забруднення атмосферного повітря.

Відсутність державного контролю (вірніше всього комплексу управління), особливо на місцях.

1. У той час, коли більшість територій ПЗФ відсутні власні адміністрації, в місцевих адміністраціях відсутні відділи (особи), відповідальні за стан ПЗФ області (району).
2. Планові перевірки ПЗФ державними екологічними інспекціями в більшості областей проводяться приблизно раз на п'ять років, що є вкрай недостатнім.
3. Працівники держкоінспекцій не використовують повною мірою свої можливості та не добиваються реального усунення порушень режиму охорони ПЗФ.

4. Позапланові перевірки виконання наданих приписів землекористувачам ПЗФ, які передбачені законодавством України, майже не проводяться, що призводить у багатьох випадках до того, що виявлені порушення не усуваються десятиріччями.

5. Землекористувачі прилеглих ділянок не мають легкого доступу до інформації про розташування ПЗФ та режим їхньої охорони.

Причиною більшості порушень на окремих територіях ПЗФ є невиконання землевласниками (землекористувачами) територій ПЗФ охоронних зобов'язань покладених на них обов'язків дотримувати природоохоронний режим на території ПЗФ та відсутність контролю за ними. На превеликий жаль, майже не відомі випадки, коли землевласника (землекористувача) притягували б до відповідальності за невиконання ним охоронного зобов'язання. Таким чином, взагалі не зрозуміло, для чого видавати охоронні зобов'язання і розробляти положення про об'єкти ПЗФ, якщо ніхто не стежитиме за їхнім виконанням. Більш того, здебільшого землевласники абсолютно незацікавлені в охороні території.

Відсутність жорсткого контролю за дотриманням природно-заповідного режиму тягне за собою різке падіння авторитету ПЗФ як явища і недовіру людей до необхідності створення нових територій ПЗФ. При погодженні нових об'єктів користувачі нерідко задаються питанням, навіщо створювати ПЗФ, якщо все-одно цю територію ніхто не охоронятиме. З іншого боку, недовіра до ПЗФ часто наштовхує користувачів земельних ділянок на думку про те, що створення ПЗФ — це спроба відібрати у них землю для когось. З цієї причини, наприклад, на Київщині не вдається створити найбільший заказник місцевого значення в області «Бівецький», де Бівецька сільська рада глибоко переконана, що об'єкт створюється для того, щоб хтось побудував там котеджі. Для того, щоб перешкодити заповіданню унікальних круч на р. Рось, селяни навіть провели схід села, на якому одногосно висловились проти створення заказника.

У 2011–2012 роках громадськими організаціями розпочаті два пілотні проєкти дослідження стану дотримання природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ (в Київській та Харківській областях). Проєкт «Громадський контроль та підтримка мережі природно-заповідного фонду в Київській області» виконано Національним екологічним центром України протягом 2011–2012 років за підтримки Посольства Королівства Нідерландів в Україні. В рамках проєкту проведені натурні обстеження 88 об'єктів ПЗФ Київщини.

В багатьох з них виявлені різного ступеня порушення природоохоронного законодавства — від відсутності охоронних знаків до забудов, рубок та землезахоплень.

Найбільш вагомі порушення стосуються заказників «Чернинський», «Дзвінківський», «Жуків хутір», «Володарська дача», «Пірнівський», «Козинський», «Обухівський», «Заплавний» та парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва «Копилівський». Відсутність охоронних знаків та природоохоронних аншлаків зафіксована в заказниках «Усівський», «Усівський-2», «Галаганове», пам'ятці природи «Дуб» та парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва «Згурівський», «Копилівський». По кожному з виявлених порушень природоохоронного законодавства підготовлені відповідні скарги до контролюючих органів, направлені на вирішення ними проблем ПЗФ, а в частині випадків — підготовлені та розіслані матеріали для ЗМІ, наприклад, по проблемах заказників «Пірнівський», «Обухівський», «Дзвінківський», «Чернинський», тощо. Держекоінспекція відповіла на звернення НЕЦУ переважно небажанням притягувати винних у скоєнні порушень до відповідальності. Частина виявлених порушень припинена контролюючими органами, проте порушення лісогосподарська діяльність на землях ПЗФ, що найчастіше трапляється, не припиняється і в жодному з випадків не була зупинена в результаті наших звернень. Детальна інформація про виявлені порушення та зібрана інформація про всі ПЗФ Київської області міститься на спеціально створеному сайті www.pryroda.in.ua/kyiv-region.

Впродовж 2012 року активісти Екологічної групи (ЕкГ) «Печеніги» обстежили 30 територій природно-заповідного фонду у Харківській області. (Детальний звіт див rechenegy.org.ua/ru/rzf_report_2012). Порушення були виявлені у всіх без винятку об'єктах. Найбільш вагомі з них — розорювання територій, систематичне спалювання степових та водно-болотних ділянок об'єктів ПЗФ, видобуток корисних копалин, забудова,

Найбільших втрат природа зазнала від порушень охоронного режиму у:

— ботанічному заказнику місцевого значення «Коробочкине» — при видобуванні крейди зни-

щено унікальні ділянки крейдових схилів з ендемічними рослинами;

— ентомологічних заказників місцевого значення «Кущевате», «Великоярузьський», «Балки» — на цих територіях ПЗФ ведеться видобуток піску та глини на значній площі. При цьому про видобуток піску в заказнику «Балки» (Нововодолазький район) Держекоінспекцією було повідомлено компетентні органи ще у 2007 році, але станом на 2012 рік видобуток піску на об'єкті ПЗФ так і не припинено. У заказнику «Кущевате» (Дергачівський район) видобуток піску ведеться настільки інтенсивно, що копачі вже дісталися водоносних шарів ґрунту (наразі матеріали передано до органів МВС);

— територія ботанічного заказника місцевого значення «Ковиловий» (Кегичівський район) постраждала внаслідок виривання труб задля металобрухту (загальна довжина копанок більше кілометра). Держекоінспекція обстежувала заказник вже після виривання труб (рейд ЕкГ «Печеніги» 12.05.2012, рейд Держекоінспекції 23.05.2012), але з незрозумілих причин, порушень у заказнику так і не помітила. В той же час, через півроку після виявлення вказаних порушень, під час повторної перевірки, громадськими активістами виявлені нові пошкодження ґрунтового покриву, а приписи Держекоінспекції стосовно встановлення аншлаків виконано так і не було;

— ентомологічному заказнику місцевого значення «Пересіл» Нововодолазького району — розорювання 10 га земель, що становить майже третину загальної площі заказника.

Крім того, у 2007 році ЕкГ «Печеніги» було проведено кампанію з моніторингу об'єктів ПЗФ Харківської області. Тоді матеріали перевірок було направлено до органів Держекоінспекції. У 2012 році було проведено моніторинг роботи Держекоінспекції на територіях ПЗФ протягом 5 років. На превеликий жаль, з 11 перевірених об'єктів хоча б якісь позитивні зміни є тільки у двох (заказники «Родничок», «Протопопівський»). Стан решти об'єктів, зокрема заказників «Бесарабівський», «Павлівський», «Вшивий», «Ковиловий», «Балки», «Пересіл», «Михайлівський», «Чабанне», заповідне урочище «Дубові гряди», досить суттєво погіршився.

6. Аналіз роботи органів Державної екологічної інспекції України

Аналізуючи роботу підрозділів Держекоінспекції в областях, виявляємо значну кількість проблем, які стають причиною безсилості цього контролюючого органу у справі боротьби з порушеннями природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ. При цьому, варто зазначити, що Держекоінспекція є єдиним профільним контролюючим органом з цього питання. У розділі автори виділяють низку проблем, що стають причиною недостатнього нагляду за станом роботи Держекоінспекції в галузі заповідної справи.

Відсутність нормативів з періодичності проведення перевірок об'єктів ПЗФ. В деяких областях щорічно перевіряється менше 10 % об'єктів ПЗФ, в деяких — більше 40 %, але в більшості — менше 20 %. За сучасних реалій, коли основна маса об'єктів ПЗФ практично не охороняється, перевіряти їх раз на п'ять років вкрай недостатньо.

Недостатня робота з перевірки виконання наданих приписів. В більшості областей екоінспекції

виконання раніше наданих приписів із усунення порушень на територіях ПЗФ не перевіряють. Тільки в деяких областях Держекоінспекції використовують запити на інформацію задля перевірки виконання приписів суб'єктами господарювання.

Як приклад нормальної роботи з перевірки виконання наданих приписів можна привести роботу Держекоінспекції у Черкаській області: протягом перших трьох кварталів 2012 року нею було

Область	Кількість ПЗФ	Перевірено об'єктів за 1–3 квартал 2012	Позапланово	% на рік	% позапланових	Протоколів за ст. 188–5 КУпАП	Протоколів усього
Одеська	130	73	15	56,2	20,5	2	31
Волинська	374	204	14	54,5	6,9		8
Сумська	256	116	23	45,3	19,8		10
Кіровоградська	175	71	10	40,6	14,1	5	8
Закарпатська	454	167	12	36,8	7,2		10
Черкаська	488	148	н/в	30,3		24	32
Миколаївська	135	34	2	25,2	5,9	4	7
Хмельницька	492	104	11	21,1	10,6		38
м. Київ	171	35	н/в	20,5			19
Івано-Франківська	450	75	27	16,7	36,0		19
Вінницька	340	56	5	16,5	8,9	1	8
Харківська	240	35	3	14,6	8,6	3	10
Тернопільська	563	80	8	14,2	10,0	4	19
Дніпропетровська	156	22	4	14,1	18,2		12
Львівська	400	51	23	12,8	45,1	1	21
Чернігівська	656	78	4	11,9	5,1		18
Полтавська	384	45	2	11,7	4,4	3	9
Житомирська	181	21	1	11,6	4,8		3
Чернівецька	243	21	12	8,6	57,1		6

Перевірки об'єктів ПЗФ по областях, які впорядковані за кількістю перевірок по відношенню до загальної кількості об'єктів в області

складено за невиконання наданих приписів 24 протоколи (75 % всіх протоколів, складених за порушення в об'єктах ПЗФ). Натомість, у половині областей протоколи по ст. 188–5 КУпАП (невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища) взагалі не складаються, а в решті їх кількість у 1–3 кварталах 2012 року не перевищила 4–5.

Натомість, при перевірці ЕкГ «Печеніги» 30 об'єктів ПЗФ у Харківській області, інформаційні аншлаги були відсутні у 80 % об'єктів. Це значить, що приписи, надані по цих об'єктах раніше, було просто проігноровано. При цьому при перевірці протягом 11 місяців 2012 року 45 об'єктів ПЗФ Харківської області Держекоінспекцією за невиконання приписів було складено тільки 6 протоколів. Тобто приписи у 80 % випадках не виконуються, а до відповідальності за це було притягнуто землекористувачів тільки 13 % територій.

Можливості Держекоінспекції при перевірках об'єктів ПЗФ використовуються не в повному обсязі, зокрема це стосується контролю за оформленням охоронних зобов'язань, перевірки наданих приписів, використання ГІС, повторних перевірок, — аж доки порушення не буде усунене.

Контролювати виконання приписів можна за допомогою планових перевірок (в цьому разі їх кількість повинна бути більшою, ніж існуюча — в даний час в більшості областей щорічно перевіряється не більше 15 % об'єктів ПЗФ), або за допомогою позапланових перевірок задля перевірки виконання приписів (такі позапланові перевірки, на відміну від позапланових перевірок за зверненням громадян, не потребують погодження Мінприроди, тобто екоінспекції можуть робити їх на свій розсуд).

На превеликий жаль, позапланових перевірок такого типу проводиться дуже мало — навіть у Львівській області, де позапланових перевірок проводиться найбільше в Україні (45 % від загаль-

Область	Кількість ПЗФ	Перевірено об'єктів за 1–3 квартал 2012	Позапланово	% на рік	% позапланових	Протоколів за ст. 188–5 КУпАП	Протоколів усього
Черкаська	488	148	н/в	30,3		24	32
Кіровоградська	175	71	10	40,6	14,1	5	8
Миколаївська	135	34	2	25,2	5,9	4	7
Тернопільська	563	80	8	14,2	10,0	4	19
Харківська	240	35	3	14,6	8,6	3	10
Полтавська	384	45	2	11,7	4,4	3	9
Одеська	130	73	15	56,2	20,5	2	31
Вінницька	340	56	5	16,5	8,9	1	8
Львівська	400	51	23	12,8	45,1	1	21
Волинська	374	204	14	54,5	6,9		8
Сумська	256	116	23	45,3	19,8		10
Закарпатська	454	167	12	36,8	7,2		10
Хмельницька	492	104	11	21,1	10,6		38
м. Київ	171	35	н/в	20,5			19
Івано-Франківська	450	75	27	16,7	36,0		19
Дніпропетровська	156	22	4	14,1	18,2		12
Чернігівська	656	78	4	11,9	5,1		18
Житомирська	181	21	1	11,6	4,8		3
Чернівецька	243	21	12	8,6	57,1		6

Перевірки об'єктів ПЗФ по областях, які впорядковані за кількістю протоколів за невиконання приписів

ної кількості перевірок) тільки 6 % проводиться задля перевірки виконання наданих приписів.

Формальний підхід до перевірок

При проведенні перевірок акцент здебільшого робиться на звітності, максимум — на притягненні порушника до відповідальності. У багатьох випадках органами Держекоінспекції не ставиться за мету саме припинення порушень та відновлення режиму охорони. Про це свідчить той факт, що значна кількість наданих приписів не виконується, проте в багатьох областях протоколів за невиконання наданих приписів не складається.

Наприклад, у 2007 році до Держекоінспекції Харківської області було надано відомості про порушення охоронного режиму в 11 об'єктах ПЗФ, але станом на 2012 рік стан більшості з цих об'єктів значно погіршився, позитивні зміни відбулися на території тільки двох заказників.

Аналізуючи матеріали по перевірках, надані областями можна зробити висновки, що екоінспекції деяких областей (наприклад Тернопільська при пе-

ревірці РЛП «Дністровський каньйон», або Івано-Франківська при перевірці НПП «Карпатський»), знайшовши значне порушення, роблять перевірку за перевіркою, навіть двічі на квартал, з метою домогтися припинення порушення, натомість в інших областях екоінспекціям достатньо скласти протокол про порушення та на значний час залишити об'єкт ПЗФ напризволяще.

Слід зазначити, що деякі екоінспекції виносять приписи навіть по незначним порушенням (наприклад, за недостатню кількість аншлагов), а деякі в половині перевірених об'єктів ПЗФ порушень не знаходять — що, враховуючи реальний стан територій та об'єктів ПЗФ в Україні, викликає серйозні підозри (наприклад, в одній з областей при перевірці 76 % об'єктів (усі-заказники) не було знайдено жодного порушення).

Крім того, вражає занадто мала кількість перевірок в деяких областях, та мала кількість складених протоколів за порушення охоронного режиму територій ПЗФ.

Непрофесійність працівників деяких екоінспекцій

Область	Кількість ПЗФ	Перевірено об'єктів за 1–3 квартал 2012	позапланово	% на рік	% позапланових	протоколів за ст. 188–5 КУпАП	протоколів усього
Чернівецька	243	21	12	8,6	57,1		6
Львівська	400	51	23	12,8	45,1	1	21
Івано-Франківська	450	75	27	16,7	36,0		19
Одеська	130	73	15	56,2	20,5	2	31
Сумська	256	116	23	45,3	19,8		10
Дніпропетровська	156	22	4	14,1	18,2		12
Кіровоградська	175	71	10	40,6	14,1	5	8
Хмельницька	492	104	11	21,1	10,6		38
Тернопільська	563	80	8	14,2	10,0	4	19
Вінницька	340	56	5	16,5	8,9	1	8
Харківська	240	35	3	14,6	8,6	3	10
Закарпатська	454	167	12	36,8	7,2		10
Волинська	374	204	14	54,5	6,9		8
Миколаївська	135	34	2	25,2	5,9	4	7
Чернігівська	656	78	4	11,9	5,1		18
Житомирська	181	21	1	11,6	4,8		3
Полтавська	384	45	2	11,7	4,4	3	9
Черкаська	488	148	н/в	30,3		24	32
м. Київ	171	35	н/в	20,5			19

Перевірки об'єктів ПЗФ по областях, які впорядковані за кількістю позапланових перевірок

Під час перевірок, судячи з відповідей, інспекторами Харківської Держекоінспекції систематично ігноруються відомості, надані у зверненнях стосовно порушень охоронного режиму об'єктів ПЗФ, зокрема, про ерозійні процеси викликані змивами з полів, випалювання рослинності (складається враження, що вже через 2–3 місяці працівники екоінспекції не в змозі їх встановити), залишки вогнищ (об'єкти ПЗФ інспектуються не дуже ретельно).

Є випадки (заказник «Великоязузький», Харківська область), коли місця видобування піску у відповіді називаються природними геологічними змінами у ґрунтовому покриві (при тому, що їх розташування було вказано буквально до метра на декількох мапах).

При обстеженні заказника «Ковиловий» (Кегичівський район Харківської області), працівниками Держекоінспекції з невідомих причин було проігноровано наявність декількох копанок (виривалися труби) загальною довжиною більш за кілометр. При перевірці заказника «Олександрівський» серед порушень охоронно-

го режиму було вказано сінокосіння, хоча згідно кадастрової картки 54 % території заказника — це сіножаті. В заповідному урочищі «Дубові гряди» були проігноровані факти рубок, залишки вогнищ, хоча їх розташування було вказане дуже точно. В заказнику «Вшивий» — інформацію про заїзди сільськогосподарської техніки, спалювання соломи, розорювання частини території, купу сміття, хоча заказник має дуже просту форму, легко ідентифікується на місцевості, а місця порушень були вказані дуже точно.

При роботі по ліквідації порушень повністю ігноруються можливості співпраці з місцевими державними адміністраціями.

Крім усього переліченого, при перевірці заказника «Григорівський бір» працівниками Держекоінспекції було неправомірно заборонено відеозйомку процесу перевірки заказника, у зв'язку з чим, станом на початок 2013 року ведеться слідство по кримінальній справі у зв'язку з заявою про перевищення працівниками Держекоінспекції своїх службових повноважень. Законодавчо мотивувати працівники

Область	Кількість ПЗФ	Перевірено об'єктів за 1–3 квартал 2012	Позапланово	% на рік	% позапланових	Протоколів за ст. 188–5 КУпАП	Протоколів усього
Хмельницька	492	104	11	21,1	10,6		38
Черкаська	488	148	н/в	30,3		24	32
Одеська	130	73	15	56,2	20,5	2	31
Львівська	400	51	23	12,8	45,1	1	21
Івано-Франківська	450	75	27	16,7	36,0		19
Тернопільська	563	80	8	14,2	10,0	4	19
м. Київ	171	35	н/в	20,5			19
Чернігівська	656	78	4	11,9	5,1		18
Дніпропетровська	156	22	4	14,1	18,2		12
Сумська	256	116	23	45,3	19,8		10
Харківська	240	35	3	14,6	8,6	3	10
Закарпатська	454	167	12	36,8	7,2		10
Полтавська	384	45	2	11,7	4,4	3	9
Кіровоградська	175	71	10	40,6	14,1	5	8
Вінницька	340	56	5	16,5	8,9	1	8
Волинська	374	204	14	54,5	6,9		8
Миколаївська	135	34	2	25,2	5,9	4	7
Чернівецька	243	21	12	8,6	57,1		6
Житомирська	181	21	1	11,6	4,8		3

Перевірки об'єктів ПЗФ по областях, які впорядковані за кількістю складених протоколів

свою заборону не змогли, а з заявлених у зверненні порушень знайшли далеко не усі.

Крім того, у відповідь на запит про перевірки стану заказників, Держекоінспекція тільки однієї області з усіх доповіла про використання сучасних систем супутникових мап задля моніторингу стану об'єктів ПЗФ, тобто цей спосіб перевірки теж значною мірою ігнорується.

Недостатнє використання ГІС

Сучасні технології дозволяють без виїзду на місцевість встановити значну кількість суттєвих порушень (видобуток корисних копалин, розорювання, забудова, проїзд автотранспорту поза межами доріг, у деяких випадках — незаконні вирубки лісу) та перевірити усі об'єкти ПЗФ області буквально протягом декількох робочих днів.

Попри те, що Мінприроди та деякі Держекоінспекції (наприклад, Сумської області, яка протягом 1–3 кварталів 2012 р. провела 23 перевірки — за зверненнями громадян та в рамках програми космічного моніторингу) втілюють в життя практику моніторингу стану об'єктів ПЗФ за допомогою ГІС, багато аспектів такої роботи залишаються не врегульовані. Зокрема відсутні загальнодержавні стандарти та вимоги для екоінспекцій, які б вимагали від них періодично (декілька разів на рік, з виходом оновлень на публічних сервісах супутникових мап (Yandex, Google, Nokia) перевіряти відсутність загальнодержавного кадастру об'єктів ПЗФ та бази даних їх меж з супутниковими координатами робить процес обстеження об'єктів ПЗФ за допомогою ГІС більш складним та довгим.

Навіть при знаходженні очевидних порушень, наприклад розорювання частини степового заказника, можливість підрахунку ушкодженої площі за допомогою ГІС законодавчо не врегульована. Більш того, за умов відсутності проектів створення більшості територій, та невинесення їх в натуру, у екоінспекцій деяких областей (заказник «Вшивий», Харківська область) виникають не тільки труднощі з підрахунком розміру завданої шкоди, але й взагалі з встановленням факту вчиненого правопорушення.

Недостатня робота з переоформлення охоронних зобов'язань

Дослідження показали, що охоронні зобов'язання близько 15–20 % об'єктів ПЗФ (дані по Харківській області) оформлені на давно ліквідовані підприємства, але чомусь це з'ясовується тільки під час планових чи позапланових перевірок. В багатьох випадках не виносяться приписи місцевим адміністраціям по переоформленню охоронних

зобов'язань. Крім того, далеко не завжди виносяться приписи місцевим адміністраціям з цього питання.

Неспроможність підрахувати площу, збитки, встановити порушення за умов невинесення меж об'єктів в натуру

Навіть сумлінне виконання органами екоінспекції своїх обов'язків не гарантує усунення порушень

На прикладі матеріалів перевірок НПП «Карпатський»:

03.02.12. Незаконна вирубка дерев, об'єм 21,08 куб.м., шкода 10151,5 грн., передано до прокуратури

28.02.12. Незаконна вирубка дерев, об'єм 1,47 куб.м., шкода 806 грн., складено протокол.

23.04.12. Пошкодження дерев, об'єм 3,9 куб.м., шкода 1114 грн., складено протокол.

26.04.12. Незаконна вирубка дерев, об'єм 1,9 куб.м., шкода 1132 грн., складено протокол.

11.05.12. Незаконна вирубка дерев, об'єм 1,76 куб.м., шкода 1469 грн., складено протокол.

12.07.12. Незаконна вирубка дерев, об'єм 2,21 куб.м., шкода 1260 грн., складено протокол.

Тобто НПП перевірявся двічі, та навіть тричі на квартал, складалися протоколи, та навіть такі жорсткі заходи не змогли попередити можливі порушення. *Хоча, безумовно, малі розміри збитків викликають певні підозри.*

Проблеми з доступом до інформації

Держекоінспекції в Запорізькій, Київській, Луганській, Рівненській, Херсонській областях відмовилися надати звіт по результатам проведених перевірок та складених протоколів протягом 1–3 кварталів 2012 року

Є випадки приховування від громадськості матеріалів перевірок, зокрема Держекоінспекція в Харківській області систематично відмовляє у наданні копій матеріалів перевірок без персональних даних (протоколів, актів, приписів), чим, фактично, вчиняються корупційні дії.

Затримки у роботі по зверненнях громадян

викликані необхідністю узгоджувати позапланові перевірки по зверненнях у міністерстві, та з інших незрозумілих чинників, Держекоінспекція в Харківській області по травневому зверненню з приводу весняного палу було призначено пере-

вірку на серпень (заказник «Протопопівський», 2012 рік). У серпні, звісно, встановити факт випалювання сухої рослинності, що був скоєний декілька місяців тому, інспектори не змогли.

Результати завершення справ Держекоінспекції нерідко лишаються невідомими. Звертаючись до Держекоінспекції або прокуратури із скаргами, громадські організації в частині випадків отримують відповідь про те, що в результаті перевірки факти підтвердились, Держекоінспекція нарахувала суму збитків, нанесених державі і передала матеріали до суду. Втім, як правило отримати інформацію про те, чим завершилось судове слідство і чи дійсно порушник сплатив вказану суму збитків, неможливо.

Держекоінспекція України як правило не залучає до перевірок біологів і не намагається оцінити реальну суму збитків нанесену державі знищенням конкретної кількості рослин або тварин, що загинули внаслідок порушення.

Ще однією проблемою є розподіл статей Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення між різними державними контролюючими органами. Внаслідок цього, нерідко, зіштовхнувшись з порушенням земельного законодавства, Держекоінспекція переправляла справу до Держземінспекції і навпаки — Держземінспекція, Прокуратура або МВС, зіштовхуючись з порушеннями на землях ПЗФ, замість роботи по «своїх» статтях, пересилають справу на Держекоінспекцію, мовляв — ПЗФ — це питання «екології», хоча порушення стосується не лише «екологічних» статей кодексів. Додатковою проблемою виявилось скасування Держземінспекції в ході адміністративної реформи 2010–2012 років, в результаті чого лише частина її повноважень передана до Державної інспекції сільського господарства. Більшість напрямків роботи Держземінспекції, як то дослідження порушень земельного законодавства виявилась «нічийною» і після переправлення звернень громадськості до Держсільгоспінспекції від Держекоінспекції, громадяни отримують листи від Держсільгоспінспекції про те що дане питання не входить до сфери їх повноважень. Втім, дійсно врегулювати ситуацію із виявленим порушенням законодавства на землях ПЗФ можна лише за умов, коли суму збитків за кожною із порушених статей нараховуватимуть всі дотичні контролюючі органи.

Зважаючи на невисокі штрафи за екологічні порушення, такий «сукупний» ефект роботи контролюючих органів може стати потужним зрушенням у галузі екологічного контролю як такого.

Прикладом цьому може слугувати історія розробки корисних копалин в заказнику «Зорянський степ». В травні 2012 року 180 мешканців с. Високе на Донеччині, опублікували у газеті «Вечерняя Макеевка» відкритий лист про те, що на території ботанічного заказника «Зорянський степ» в межах Макіївської міської ради, розташовані 9 нелегальних копанок з видобутку вугілля. Копанки руйнують ландшафт заказнику, його ґрунтовий покрив і унікальну рослинність. На території заказника забороняється видобування корисних копалин.

До НЕЦУ надійшла відповідь Державної сільгоспінспекції у Донецькій області. На звернення НЕЦУ інспектори підтвердили, що копачі зайняли ділянку площею 20 га для самовільного видобутку вугілля і вже знищили рослинність на 5 га. Інспектори оцінили самовільне зайняття ділянки у 21 318 грн та знищення родючого шару ґрунту і рослинності — у 91 140 грн. Порушників, звісно ж, не встановили і тепер їх пошуком займається Гірницьке РВ МУ МВС України у Донецькій області. Планується порушення кримінальної справи за ч. 2 ст. 240 Кримінального кодексу України.

На звернення НЕЦУ прореагувала і Державна екологічна інспекція, додатково оцінивши шкоду природним комплексам у 287 000 грн. Втім, Держекоінспекція нарахувала збитки за те, що в одній з копанок влаштовано звалище твердих побутових відходів.

У зверненні було чітко зазначалось, що роботи ведуться в заказнику, а отже порушується ст. 252 Кримінального кодексу згідно з якою порушникам може «світити» до 5 років ув'язнення. Крім того, ніхто навіть не намагався поррахувати кількість знищених порушниками червонокнижних рослин та оцінити збитки відповідно такс щодо порушення режиму території ПЗФ. За попередньою оцінкою експертів НЕЦУ, сума збитків, нанесених державі їх знищенням, може сягнути кількох мільйонів гривень.

7. Стан виконання законодавчих актів у галузі заповідної справи, прийнятих у 2000-х роках

Стан виконання рішення Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи від 12.05.2008 Р №14/2.

12 травня 2008 року відбулись слухання у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (надалі — Комітет) на тему «Природно-заповідний фонд України: стан та перспективи розвитку». За їхніми результатами Комітет прийняв Рішення № 14/2, яким схвалив рекомендації комітетських слухань Кабінету Міністрів України, Генеральній прокуратурі України, Верховному Суду України, Національній академії наук України, Раді Міністрів АР Крим та облдержадміністраціям. Аналіз стану виконання вказаних рекомендацій, наведений нижче, показує, що більшість з них станом на березень 2012 року не виконані і потребують невідкладного перегляду на повторних комітетських слуханнях.

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12.05.2008 року	Стан виконання заходів
I. Кабінету Міністрів України:	
1. Створити Національну раду зі сталого розвитку України.	Було створено попереднім урядом (Ю. Тимошенко); Рада не працює. (Постанова КМУ від 16 вересня 2009 р. № 997 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. № 723) «Про утворення Національної Ради із сталого розвитку України»).
2. До 01.09.2008 р. внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», у якому передбачити вирішення таких питань:	Прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 21.01.2010 № 1826-VI, проте ним не вирішено усі питання пункту 2 Рішення.
— спрощення порядку створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду та резервування природних територій для подальшого заповідання, особливо в частині погодження з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та землекористувачами;	Не врегульовано.
— врегулювання питання створення охоронних зон заповідних територій;	Не врегульовано.
— запровадження механізмів економічного стимулювання створення нових заповідних територій та викупу земельних ділянок для наступного заповідання, компенсації втрат землекористувачам, на землях яких створюються нові заповідні території;	Не врегульовано.

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
<p>— встановлення обов'язкового погодження зміни власників чи користувачів у межах територій ПЗФ з територіальними органами Мінприроди, врегулювання розподілу повноважень між адміністраціями установ ПЗФ та власниками і користувачами земельних ділянок, що увійшли до складу об'єктів ПЗФ без їхнього вилучення;</p>	<p>Не врегульовано.</p>
<p>— вдосконалення управління та координації діяльності підрозділів служб державної охорони установ природно-заповідного фонду, забезпечення працівників служби державної охорони правовим та соціальним захистом;</p>	<p>Врегульовано частково.</p> <p>Стаття 61 Закону України «Про природно-заповідний фонд»: Служба державної охорони природно-заповідного фонду України має статус правоохоронного органу. Порядок діяльності служби державної охорони природно-заповідного фонду України, а також перелік підрозділів і посад працівників, які входять до її складу, визначаються Кабінетом Міністрів України. Служби державної охорони на місцях очолюють керівники адміністрацій територій та об'єктів природно-заповідного фонду»;</p> <p>«Стаття 61–1. Соціально-правовий захист посадових осіб служби державної охорони природно-заповідного фонду України Держава гарантує захист честі, гідності, здоров'я, життя, майна посадових осіб служби державної охорони природно-заповідного фонду України і членів їхніх сімей від злочинних посягань та інших протиправних дій.</p> <p>Посадові особи служби державної охорони природно-заповідного фонду України підлягають обов'язковому державному особистому страхуванню в порядку, встановленому законодавством.</p> <p>Перелік категорій посадових осіб служби державної охорони природно-заповідного фонду України, які підлягають обов'язковому державному особистому страхуванню, а також порядок та умови цього страхування визначаються Кабінетом Міністрів України.</p> <p>Посадові особи служби державної охорони природно-заповідного фонду України забезпечуються службовими жилими приміщеннями відповідно до законодавства.</p> <p>Шкода, заподіяна знищенням чи пошкодженням майна посадової особи служби державної охорони природно-заповідного фонду України або членів її сім'ї у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, компенсується в повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України з наступним стягненням цієї суми з винних осіб.</p> <p>У разі загибелі посадової особи служби державної охорони природно-заповідного фонду України у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків сім'ї загиблого або його утриманцем виплачується одноразова допомога в розмірі десятирічної заробітної плати загиблого за останньою посадою, яку він займав, за рахунок коштів Державного</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
	<p>бюджету України та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України з наступним стягненням цієї суми з винних осіб.</p> <p>У разі спричинення посадовій особі служби державної охорони природно-заповідного фонду України тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, що перешкоджають надалі</p> <p>займатися професійною діяльністю, їй виплачується одноразова допомога в розмірі п'ятирічної заробітної плати за останньою посадою, яку вона займала, за рахунок коштів Державного бюджету України та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України з наступним стягненням цієї суми з винних осіб і призначається пенсія за інвалідністю.</p> <p>У разі спричинення посадовій особі служби державної охорони природно-заповідного фонду України тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, що не перешкоджають надалі займатися професійною діяльністю, їй виплачується одноразова допомога в розмірі однорічної заробітної плати за рахунок коштів Державного бюджету України та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України з наступним стягненням цієї суми з винних осіб.</p> <p>Річна заробітна плата посадової особи служби державної охорони природно-заповідного фонду України, що береться для нарахування розміру одноразової допомоги, включає всі види грошових виплат, які одержала посадова особа за час роботи за останньою посадою за рік, що передував роковій загибелі такої особи або отримання нею тілесних ушкоджень.</p> <p>За рахунок коштів Державного бюджету України виплачується різниця між сумою, передбаченою частинами шостою — восьмою цієї статті, та сумою, встановленою відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».</p> <p>Порядок відшкодування шкоди, заподіяної майну, а також порядок виплати допомоги в разі загибелі або отримання тілесних ушкоджень посадовій особі служби державної охорони природно-заповідного фонду України чи членам її сім'ї визначаються Кабінетом Міністрів України».</p> <p>Статті не виконуються.</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
— встановлення дієвої системи управління й охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, для управління якими не створюються спеціальні адміністрації;	Не врегульовано.
— запровадження ефективних механізмів ідентифікації, попередження та зменшення негативних впливів від антропогенних та природних загроз екосистемам територій та об'єктів ПЗФ;	Не врегульовано.
— посилення системи державного контролю у сфері додержання вимог режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду;	Не врегульовано.
— вдосконалення процедури персональної відповідальності посадових осіб за порушення законодавства щодо природно-заповідного фонду, в тому числі щодо створення об'єктів та встановлення їх меж.	Не врегульовано.
1. До 01. 10. 2008 р. внести на розгляд Верховної Ради України проект змін до законів, спрямованих на врегулювання невідповідностей та суперечностей між різними законодавчими актами, що стосуються природно-заповідного фонду, встановивши пріоритетність заповідання та збереження природних територій над іншими видами користування.	Не врегульовано
4. До 01. 09. 2008 р. внести на розгляд Верховної Ради України проект закону про встановлення мораторію на вилучення (відчуження) земельних ділянок з територій та об'єктів природно-заповідного фонду, межі яких не встановлені у натурі (на місцевості) або є спірними, чи землі яких не переведені до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.	Не врегульовано.
5. До 01. 10. 2008 р. внести на розгляд Верховної Ради України проект змін до Земельного кодексу України щодо:	23. 11. 2007 під № 0911 зареєстровано Проект Закону про внесення змін до Земельного кодексу України (щодо обмеження вилучення особливо цінних земель заповідників та національних природних парків), втім відхилений і знятий з розгляду.
— встановлення мораторію на зміну цільового призначення земель природно-заповідного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення, земель водного фонду в межах водоохоронних зон, розширення меж населених пунктів за рахунок включення до них перспективних для заповідання природних територій та існуючих заповідних об'єктів;	Не врегульовано.

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
— розширення переліку особливо цінних земель;	<p>Не врегульовано.</p> <p>Під № 3125 від 08. 09. 2008 зареєстровано Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вилучення (викупу) особливо цінних земель.</p> <p>Проект відхилено та знято з розгляду і направлено на доопрацювання. Досі не було подано доопрацьований проект.</p>
— заборони вилучення земель природно-заповідного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення;	<p>Не врегульовано.</p> <p>Втім, 16. 02. 2012 під № 10066 зареєстровано і перебуває на стадії опрацювання Проект закону Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо посилення вимог стосовно охорони довкілля під час вирішення питань вилучення (викупу), надання, зміни цільового призначення земельних ділянок. Втім, згідно даних сайту ВРУ, проект відкликано (12. 12. 2012)</p> <p>Цим проектом пропонується врегулювати питання заборони вилучення земель ПЗФ та заборона добровільної відмови від земель ПЗФ, втім нічого не йдеться за землі історико-культурного та іншого природоохоронного призначення.</p> <p>Зокрема:</p> <p>Стаття 142: Забороняється добровільна відмова від права постійного користування земельними ділянками, наданими підприємствам, установам та організаціям, що належать до державної та комунальної власності, для збереження та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.</p> <p>Стаття 150 (Особливо цінні землі і порядок їх вилучення):</p> <p>Вилучення особливо цінних земель для несільськогосподарських потреб допускається, лише у випадках, визначених частиною другою цієї статті. Вилучення земель природних заповідників, ботанічних садів, зоологічних та дендрологічних парків загальнодержавного значення, а також заповідних зон біосферних заповідників та національних природних парків забороняється.</p>
— обов'язкового переведення територій та об'єктів ПЗФ до земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.	Не врегульовано.

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
6. До 01. 10. 2008 р. внести на розгляд Верховної Ради України проект змін до Водного кодексу України щодо особливостей використання поверхневих та підземних вод для збереження біорізноманіття на територіях природно-заповідного фонду в маловодних регіонах України.	Не виконано.
7. До 01. 10. 2008 р. внести на розгляд Верховної Ради України проекти змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства на територіях природно-заповідного фонду, зокрема за прийняття протиправних рішень щодо розпорядження земельними ділянками в межах територій і об'єктів ПЗФ та зарезервованих під заповідання земель	Не виконано.
8. До 01. 08. 2008 р. подати до Верховної Ради України проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової екологічної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року».	Подано, але не прийнято.
9. Передбачати у щорічних державному та місцевих бюджетах необхідні видатки для створення й утримання територій та об'єктів ПЗФ усіх категорій, а також для викупу земельних ділянок для наступного заповідання, компенсації втрат землекористувачів, на землях яких вони створюються.	Виконано частково. За повідомленням Комітету у 2011 році на розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок для виготовлення Державних актів на право постійного користування земельними ділянками та встановлення в натурі (на місцевості) меж земельних ділянок із закріпленням їх відповідними знаками для установ ПЗФ Мінприроди передбачено кошти у сумі 11,2 млн. грн.
10. Передбачити у проекті закону про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» та в Державному бюджеті України на 2009 рік видатки в обсягах, необхідних для повного виконання робіт з установа в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також для виготовлення та видачі державних актів на право постійного користування землею установам ПЗФ. Утворити, починаючи з 2009 року, нову бюджетну програму «Розвиток заповідної справи» Державного фонду охорони навколишнього природного середовища України.	Частково виконано.

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12.05.2008 року	Стан виконання заходів
<p>11. Внести зміни та доповнення до Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1094, щодо спрощення процедури встановлення меж існуючих територій та об'єктів ПЗФ, передбачивши можливість встановлення меж на підставі технічної документації з метою прискорення проведення робіт, запобігання подвійного погодження і зменшення необхідних для цього коштів.</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>12. Внести зміни та доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 21.04.1998 р. № 521 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» щодо суттєвого підвищення розміру такс та поширення дії цієї постанови на господарські зони регіональних ландшафтних парків.</p>	<p>Не виконано. За повідомленням Комітету, зміни розроблені, проте поки не прийняті. Проект Постанови не оприлюднений для обговорення з громадськістю.</p>
<p>13. Внести до переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1147, встановлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду.</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>14. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 14.07.2000 р. № 1127 «Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України», щодо розширення прав працівників установ ПЗФ в частині притягнення до відповідальності винних осіб за порушення дотримання природоохоронного законодавства на територіях та об'єктах ПЗФ</p>	<p>Не виконано</p>
<p>15. Розробити та затвердити Програму створення і забезпечення функціонування пожежно-хімічних станцій в установах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>16. До 01.01.2010 р. завершити встановлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, меж водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, меж земельних ділянок лісогосподарського призначення.</p>	<p>Частково виконано.</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12.05.2008 року	Стан виконання заходів
17. До 01.01.2010 р. провести інвентаризацію природних територій, зокрема ділянок морського узбережжя та заплав великих і середніх річок, для виявлення найбільш цінних земель з метою подальшого їх заповідання.	Не виконано.
18. До 01.01.2011 р. провести інвентаризацію морських акваторій та внести до Верховної Ради України проекти законодавчих актів, необхідних для створення системи морських природоохоронних об'єктів.	Не виконано.
19. Забезпечити недопущення зниження природоохоронного статусу існуючих територій і об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема створення національних природних парків на основі природних заповідників.	Започатковано
20. Розглянути можливість створення нових територій та об'єктів ПЗФ за рахунок земель, які виведені з сільськогосподарського користування, земель, що надавалися для потреб Міноборони, які мають значну природну цінність і на даний час не використовуються за призначенням, а також заплавних ділянок річок, зокрема рр. Десни, Прип'яті, Дніпра, Південного та Західного Бугу, Дністра та Сіверського Дінця.	Частково виконано. За повідомленням Комітету, створено НПП «Сіверсько-Донецький», «Хотинський», «Дністровський каньйон», «Олешківські піски». Проводиться робота над створенням НПП «Західне Побужжя», «Подесіння», «Дніпровсько-Тетерівський», «Нижняодніпровський», «Верхнє Побужжя», «Дніпровсько-Деснянське міжріччя», розширення НПП «Прип'ять Стохід» і «Шацький».
21. Збільшити чисельність штатних одиниць Державної служби заповідної справи, державних екологічних інспекцій на місцевому рівні, а також територіальних органів Мінприроди, створивши в їх складі окремі відділи з питань екомережі та заповідної справи.	Не виконано. Міністерство фінансів не погодило постанову КМУ «Про внесення змін у Додаток 1 до Постанови КМУ від 26.02.2000 року № 403, якою передбачалось збільшити чисельність Мінприроди на 12 штатних одиниць для Державної служби заповідної справи. Постановою КМУ від 28.03.2011 р. № 346 «Про ліквідацію урядових органів» Державну службу заповідної справи ліквідовано.
22. Доручити Мінекономіки та Мінфіну розробити механізм економічного заохочення суб'єктів господарської діяльності до розвитку та підтримки територій та об'єктів ПЗФ.	Не виконано.
23. Доручити Міносвіти розробити пропозиції щодо: — впровадження дошкільних, шкільних, поза-шкільних програм та програм для вищої школи екологічної освіти та формування екологічної свідомості стосовно збереження біотичного і ландшафтного різноманіття; — координації співпраці між науковими колективами університетів та науковими відділами заповідників і національних природних парків.	Частково виконано.

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12.05.2008 року	Стан виконання заходів
<p>24. Забезпечити в III кварталі 2008 р. проведення колегій в Мінприроди, Міносвіти, Мінагрополітики, МНС, Міноборони, Держкомземі, Держводгоспі, Держкомлігоспі із запрошенням відповідальних осіб і експертів НАН України та УААН з питань дотримання природоохоронного законодавства в галузі заповідної справи та розвитку природно-заповідного фонду.</p>	<p>Частково виконано.</p> <p>У 3-му кварталі 2008 року проведено розширене засідання колегії Мінприроди «Про проблемні питання розвитку заповідної справи» за участю урядових та територіальних органів Мінприроди, Держкомзему, Держкомлігоспу, Держводгоспу, наукових закладів НАН України.</p>
<p>25. На виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» завершити створення біосферних заповідників та національних природних парків (НПП), терміни створення яких станом на 01.05.2008 р. були прострочені. Зокрема:</p>	<p>Виконано частково.</p> <p>Створено НПП «Нижньодністровський», «Бузький Гард», «Гетьманський», «Зачарований край», «Кременецькі гори», «Чарівна гавань».</p>
<p>— створити в III кварталі 2008 р. НПП «Гранітно-степове Побужжя» ім. С. Паращука (Миколаївська обл.);</p>	<p>НПП «Бузький Гард» створений Указом Президента від 30.04.09 р. за № 279/2009 на базі території існуючого тут з 1994 року регіонального ландшафтного парку «Гранітно-Степове Побужжя».</p>
<p>— створити в IV кварталі 2008 р. НПП «Приазовський» (Запорізька обл.), НПП «Меотида» (Донецька обл.), НПП «Сиваський» (АР Крим), НПП «Дністровський каньйон» (Тернопільська обл.), НПП «Тростянецько-Ворсклянський» (Сумська обл.)</p>	<p>Не створено «Сиваський», «Тростянецько-Ворсклянський».</p>
<p>— створити в 2009 р. НПП «Центрально-Подільський» (Бузькі пороги) (Вінницька обл.), НПП «Переяслав-Хмельницький» (Київська обл.) НПП «Самарський бір» (Дніпропетровська обл.), НПП «Кінбурнська коса» (Миколаївська обл.).</p>	<p>Не створено НПП «Самарський бір», «Центрально-Подільський».</p>
<p>26. До 01.01.2009 р. розширити територію Канівського природного заповідника за рахунок частини РЛП «Трахтемирів» і урочища «Бучак» (Канівський район), території виробничого підрозділу «Михайлівське лісництво» ДП «Канівський лісгосп», заплави річки Дніпро між селами Прохорівка та Бубнівська Слобідка вздовж гирла річки Горіхівка (Канівський та Золотоніський райони).</p>	<p>Виконано частково.</p> <p>Прийнято Указ про розширення території Канівського природного заповідника від 01.01.2010 № 2/2010 із включенням до складу заповідника частини вказаних територій.</p>
<p>27. В проекті Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової екологічної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року» передбачити створення:</p> <p>— в м. Севастополь національного природного парку на базі існуючих ландшафтних заказників загальнодержавного значення «Мис Айя» та «Байдарський»;</p>	<p>Не виконано.</p> <p>Програма розроблена, але створення вказаних ПЗФ не передбачено у її тексті.</p> <p>Проект не опубліковано для громадського обговорення.</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
<p>— НПП «Київські острови» в межах міста Києва з включенням території регіонального ландшафтного парку «Дніпровські острови», островів Труханів та Жуків;</p> <p>— в Черкаській області НПП «Черкаський бір»;</p> <p>— в Чернівецькій області НПП «Черемоський» на базі існуючого однойменного регіонального ландшафтного парку;</p> <p>— в Чернігівській області Міжрічинського НПП на базі існуючого однойменного регіонального ландшафтного парку;</p> <p>— НПП «Подесіння» в межах заплави річки Десна в Київській та Чернігівській областях;</p> <p>— природного заповідника «Древлянський» (Житомирська обл.);</p> <p>— НПП «Сульський» в верхів'ях ріки Сула (Сумська обл.);</p> <p>— спеціального Чорнобильського біосферного заповідника.</p>	<p>Не виконано.</p> <p>Втім, створено НПП «Черемоський» та природний заповідник «Древлянський».</p>
<p>II. Генеральній прокуратурі України:</p>	
<p>1. Організувати разом із Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України перевірки додержання природоохоронного та земельного законодавства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Про результати перевірки поінформувати Комітет до 01. 10. 2008 р.</p> <p>2. Провести колегію з питань дотримання природоохоронного законодавства в сфері заповідної справи та розвитку природно-заповідного фонду.</p>	<p>Генеральна прокуратура України у своєму листі № 23–355 вих-12 від 17. 04. 2012 р. повідомила, що на виконання рекомендацій комітетських слухань, Генеральною прокуратурою організовані перевірки у галузі заповідної справи. За їхніми результатами порушено 82 кримінальні справи, принесено 97 протестів, внесено 600 подань і приписів про усунення порушень закону. За документами прокурорського реагування до відповідальності притягнуто 250 посадових осіб, заявлено до суду 117 позовів про відшкодування збитків завданих докільню на загальну суму 670 тис. грн., з яких на даний час 50 вже розглянуто і задоволено.</p> <p>Крім того, 23. 10. 2009 питання стану додержання вимог природоохоронного законодавства, у тому числі і про охорону територій ПЗФ та прокурорського нагляду з цих питань, обговорено на розширеному засіданні колегії Генеральної прокуратури України.</p>
<p>III. Верховному Суду України проаналізувати стан розгляду судових справ щодо порушення природоохоронного законодавства на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.</p>	<p>Невідомо.</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12.05.2008 року	Стан виконання заходів
<p>IV. Національній Академії Наук України розробити:</p> <ul style="list-style-type: none"> — спільну програму НАН України, МОН та Мінприроди з проведення наукових досліджень на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду; — пропозиції щодо створення навчально-методичних центрів з організації моніторингових робіт для підвищення кваліфікації наукових співробітників установ природно-заповідного фонду на базі установ ПЗФ, що перебувають в підпорядкуванні НАН України. 	<p>На виконання Указу Президента України від 14.08.2009 № 611/2009 «Про додаткові заходи щодо розвитку природо-заповідної справи в Україні» на базі Канівського природного заповідника створено навчальний центр заповідної справи.</p>
<p>V. Раді міністрів АР Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям провести засідання колегій з питань дотримання природоохоронного законодавства в сфері заповідної справи та розвитку природно-заповідного фонду та екомережі.</p>	<p>У своїй більшості, в областях проведені тематичні наради, колегії та засідання з питань заповідної справи. Решта роботи в галузі заповідної справи зосереджена переважно на створенні нових територій ПЗФ та винесені в натуру меж існуючих ПЗФ.</p> <p>В частині областей видані тематичні розпорядження голів облдержадміністрацій. Варто відзначити високий рівень менеджменту заповідної справи, закладений у розпорядження голови Кіровоградської ОДА від 1.09.2008 № 740-р «Про дотримання в області природоохоронного законодавства у сфері заповідної справи та розвитку природно-заповідного фонду та екомережі»</p> <p>Хмельницька область</p> <p>Державним управлінням ОНПС у Хмельницькій області проведені тематичні колегії з питань заповідної справи 19.02.2010, 20.01.2011 та 27.04.2012 р.</p> <p>Кіровоградська область</p> <p>В області видане розпорядження голови ОДА від 1.09.2008 № 740-р «Про дотримання в області природоохоронного законодавства у сфері заповідної справи та розвитку природно-заповідного фонду та екомережі», яким скоординована дія обласних органів виконавчої влади по розвитку мережі ПЗФ.</p> <p>24.07.2008 року відбулось розширене засідання обласної колегії ОДА, на якому розглядалось питання «Про дотримання в області природоохоронного законодавства у сфері заповідної справи та розвитку природно-заповідного фонду та екомережі.</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
	<p>Запорізька область</p> <p>Листом № 79–09–043-е від 30.03.2012 р. Запорізька ОДА повідомила, що рішення Комітету від 12.05.2008 № 14/2 їй невідоме. Проте на виконання Указу Президента України від 23.05.2005 р. № 838/2005, 10.07.2008 року проведено засідання колегії ОДА, за результатами якого видане розпорядження голови ОДА № 250 від 10.07.2008 р. «Про заходи щодо дальшого розвитку заповідного фонду в Запорізькій області» та № 43 від 09.02.2012 р. «Про заходи щодо дальшого розвитку заповідного фонду в Запорізькій області», якими скоординована дія обласних органів виконавчої влади по розвитку мережі ПЗФ.</p> <p>Полтавська область</p> <p>31.07.2008 року проведено розширене засідання колегії ОДА «Про стан дотримання в області природоохоронного законодавства в сфері заповідної справи», низка нарад у першого заступника голови ОДА (29.07.2008 р., 17.11.2008 р., 10.11.2009 р.) та колегій Державного управління ОНПС в Полтавській області.</p> <p>Херсонська область</p> <p>26.09.2008 р. проведено виїзне засідання колегії ОДА «Про реалізацію в області державної політики у сфері екології та природокористування».</p> <p>Одеська область</p> <p>В області проведено засідання колегії ОДА від 18.08.2008 р., видане розпорядження голови Одеської ОДА № 683/А-2008 від 08.09.2008 р. «Про стан і розвиток природно-заповідного фонду та екомережі області», яким скоординована дія обласних органів виконавчої влади по розвитку мережі ПЗФ.</p> <p>Чернівецька область</p> <p>Окрім поточної роботи, тематичних заходів, присвячених виконанню Рекомендацій комітетських слухань, в області не відбувалось.</p> <p>Вінницька область</p> <p>Окрім поточної роботи, тематичних заходів, присвячених виконанню Рекомендацій комітетських слухань, в області не відбувалось.</p> <p>Закарпатська область</p> <p>13.07.2009 року при голові ОДА відбулась нарада з питань виконання в області указів Президента України з питань розвитку природно-заповідного фонду. Також щоквартально на нарадах при керівництві ОДА розглядаються питання розвитку мережі ПЗФ.</p>

Рекомендації комітетських слухань № 14/2 від 12. 05. 2008 року	Стан виконання заходів
	<p>Харківська область</p> <p>13. 07. 2009 року проведено засідання колегії ОДА «Про розвиток природно-заповідного фонду та екомережі в області відповідно до Указу Президента України від 23 травня 2005 року № 838/2005 «Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» та видане розпорядження голови ОДА № 401 від 20. 07. 2009 р. «Про розвиток природно-заповідного фонду та екомережі в області відповідно до Указу Президента України від 23 травня 2005 року № 838/2005 «Про заходи щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні», яким скоординована дія обласних органів виконавчої влади з розвитку мережі ПЗФ.</p> <p>Львівська область</p> <p>26. 08. 2008 року відбулась нарада про стан установ а перспективи розвитку ПФЗ області.</p> <p>Донецька область</p> <p>17 грудня 2008 року було проведено спільне засідання колегії Держуправління та Державної екологічної інспекції в Донецькій області розглянуто питання дотримання природоохоронного законодавства у сфері природно-заповідного фонду та прийнята відповідна постанова.</p> <p><i>Для інших областей інформація у авторів відсутня.</i></p> <p>АР Крим</p> <p>Питання дотримання законодавства у сфері заповідної справи з 2008 р. розглядалися на засіданнях Республіканського комітету АР Крим з охорони навколишнього природного середовища 18. 12. 2008 р., 25. 06. 2009 р., 06. 10. 2010 р. та 26. 07. 2011 р.</p> <p>м. Севастополь</p> <p>Севастопольська міська рада спільно з державною екологічною інспекцією у м. Севастополь провела засідання колегії «Про підсумки роботи за перше півріччя 2008 року та головні завдання на друге півріччя», на якій розглянуті питання, поставлені в п. V Рекомендацій Комітетських слухань від 21. 05. 2008 р.</p>
<p>VI. Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи розглянути питання про хід виконання цих рекомендацій на засіданні Комітету в жовтні 2008 р.</p>	<p>Невідомо.</p>

Стан виконання Указу Президента № 838/2005 «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 23 травня 2005 року

Указ постановляє:	
1. Визнати розвиток природно-заповідної справи на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави одним з найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України.	Оцінити, чи виконання не можливе, оскільки пункт є декларативним. Подальші Укази В. Ющенка у галузі заповідної справи вказують на послідовну реалізацію цього пункту з боку самого В. Ющенка, втім, низький рівень виконання вказаних Указів говорить про протилежне.
2. Кабінету Міністрів України:	
1) підготувати та внести в установленому порядку в двохмісячний строк пропозиції щодо впорядкування мережі природних, біосферних заповідників, національних природних парків, уточнення їхніх меж та передачі у разі потреби відповідних установ в управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України як спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду	Не виконано і до кінця 2012 року. В червні 2011 року проект Указу Президента України «Про підпорядкування природних заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків Міністерству екології та природних ресурсів України» проходив погодження у зацікавлених профільних установах, проте після того більше не фігурував. Однією з причин цього є небажання установ, яким підпорядковані установи ПЗФ передавати їх у відання Мінприроди.
2) внести у тримісячний строк проект державної програми розвитку природно-заповідної справи в Україні до 2020 року, в якому передбачити: — розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду, прискорення формування на їх основі національної екологічної мережі; -зміцнення матеріально-технічної бази та поліпшення фінансового забезпечення існуючих природних та біосферних заповідників, національних природних парків, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, розвиток на їх базі стаціонарних та інших наукових досліджень, систем моніторингу навколишнього природного середовища, рекреаційної діяльності, туризму, освіти та екологічного виховання, міжнародного співробітництва; — забезпечення координації заходів у сфері розвитку природно-заповідної справи, передбачених загальнодержавними та іншими програмами	Не виконано. У вересні 2011 року було розроблено проект Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року». Проте цей документ фігурував лише на етапі погодження з профільними установами і більше не виносився ні на розгляд КМУ, ні на голосування у Верховній Раді України. Разом з тим, даний документ не відповідав поставленим перед ним задачам. Попри переконливу преамбулу, сам документ майже повністю направлений на фінансування адміністрацій існуючих установ ПЗФ та майже не передбачає інших напрямків заповідної справи.

<p>3) підготувати та подати проект закону про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законів, в якому передбачити, зокрема, забезпечення повнішого поєднання розвитку природно-заповідної справи з інтересами розвитку економіки та соціальної сфери, територіальних громад, збереження історичної та культурної спадщини, посилення вимог до режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, вдосконалення системи державного контролю у цій сфері, підвищення відповідальності за порушення законодавства, вдосконалення порядку створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердження проектів організації територій природних, біосферних заповідників та національних природних парків, підвищення ефективності системи економічного стимулювання розвитку природно-заповідної справи в Україні</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>4) вжити невідкладних заходів для суттєвого поліпшення фінансового та матеріально-технічного забезпечення Державної служби заповідної справи, підвищення її відповідальності за ефективне виконання покладених на неї завдань</p>	<p>Не виконано, а саме: Державна служба заповідної справи ліквідована в ході адміністративної реформи 2010–2012 років.</p>
<p>5) забезпечити протягом 2005–2006 років установа в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, оформлення їх відповідними знаками та інформаційними матеріалами, нанесення таких меж на відповідні планово-картографічні матеріали, а також виготовлення та видачу природним та біосферним заповідникам, національним природним паркам, ботанічним садам, дендрологічним та зоологічним паркам документів, що посвідчують право на надані їм земельні ділянки</p>	<p>Виконано частково.</p>
<p>6) активізувати роботу щодо утворення в Україні в установленому порядку нових біосферних заповідників</p>	<p>Лише частково розпочато реалізацію в частині формування біосферних резерватів «Розточчя» та «Брянсько-Старогутські ліси» Переважна більшість ініціатив (у т. ч. щодо створення БЗ «Донецький Кряж», «Дворічансько-Білогірський» та інших) перебувають лише на стадії ідеї, а розширення Канівського природного заповідника та перетворення його в біосферний наштовхнулось на небажання лісників погоджувати передачу угідь заповіднику у зв'язку з тим, що переважна більшість цих лісових угідь арендуються приватними мисливськими господарствами.</p>
<p>7) вжити додаткових заходів для недопущення приватизації земельних ділянок з особливо цінними природними комплексами та об'єктами, внести у тримісячний строк пропозиції щодо резервування відповідних територій для наступного заповідання</p>	<p>Не виконано, окрім підготовки переліків проєктованих НПП, пізніше включених до текстів Указів Президента № 774/2008 від 27 серпня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо розширення мережі національних природних парків» та № 1129/2008 від 1 грудня 2008 року «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів»</p>

8) забезпечити поліпшення підготовки фахівців для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій, до повноважень яких віднесено управління відповідними територіями та об'єктами природно-заповідного фонду України	Не виконано.
9) забезпечити із залученням органів місцевого самоврядування, громадських організацій, засобів масової інформації, учених посилення контролю за додержанням режиму природних, біосферних заповідників, національних природних парків та інших територій і об'єктів природно-заповідного фонду України	Не виконано. Ініціативи громадських організацій в цій галузі не мають відношення до виконання даного пункту Указу.
10) передбачати під час розроблення проектів законів про Державний бюджет України на 2006 та наступні роки необхідні видатки на створення та утримання природних, біосферних заповідників, національних природних парків, інших територій і об'єктів природно-заповідного фонду України за єдиними нормативами незалежно від підпорядкування таких об'єктів	Виконано частково. Зокрема, відомий випадок виключення з Держбюджету на 2012 рік фінансування установ ПЗФ, що підпорядковані Держлісагенству; на місцевому рівні подекуди не виділяються гроші на функціонування РПП; деякі з них досі залишаються без спеціальних адміністрацій.

Стан виконання Указу Президента № 774/2008 «Про невідкладні заходи щодо розширення мережі національних природних парків» від 27 серпня 2008 року

Указ постановляє:	
1. Підтримати ініціативу Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій щодо розширення мережі національних природних парків та створення:	
національного природного парку «Чарівна гавань» (робоча назва — Тарханкутський національний природний парк), Автономна Республіка Крим	Створено Указом Президента № 1037/2009 «Про створення національного природного парку «Чарівна гавань» від 11. 12. 2009 р.
національного природного парку «Кармелюкове Поділля» (робоча назва — «Південне Поділля»), Вінницька область	Створено Указом Президента № 1057/2009 «Про створення національного природного парку «Кармелюкове Поділля» від 16. 12. 2009 р.
Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца», Волинська область	Створено Указом Президента № 203/2010 «Про створення Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца» від 22. 02. 2010 р.
національного природного парку «Козацькі степи» (робоча назва — «Меотида»), Донецька область	Створено Указом Президента № 1099/2009 «Про створення національного природного парку «Меотида» від 25. 12. 2009 р.
національного природного парку «Зачарований край», Закарпатська область	Створено Указом Президента № 343/2009 Про створення національного природного парку «Зачарований край» від 21. 05. 2009
Приазовського національного природного парку, Запорізька область	Створено Указом Президента № 154/2010 «Про створення Приазовського національного природного парку» від 10. 02. 2010 р.

національного природного парку «Верховини Довбуша» (робоча назва — Верховинський національний природний парк), Івано-Франківська область	Створено Указом Президента № 58/2010 «Про створення національного природного парку «Верховинський» від 22.01.2010 р.
національних природних парків «Бузький Гард» (робоча назва — «Гранітно-степове Побужжя») та «Білобережжя Святослава» (робоча назва — «Кінбурнська коса»), Миколаївська область	Створено Указами Президента № 279/2009 «Про створення національного природного парку «Бузький Гард» від 30.04.2009 р. та № 1056/2009 «Про створення національного природного парку «Білобережжя Святослава» від 16.12.2009 р.
Нижньодністровського національного природного парку, Одеська область	Створено Указом Президента № 1033/2008 «Про створення Нижньодністровського національного природного парку» від 13.10.2008 р.
національного природного парку «Кременчуцькі плавні», Полтавська та Кіровоградська області;	Не виконано.
національних природних парків «Великий бір», «Верхньосульський», «Середньосеймський» та Гетьманського національного природного парку (робоча назва — Тростянецько-Ворсклянський національний природний парк), Сумська область	Виконано частково. НПП «Гетьманський» створено Указом Президента № 273/2009 «Про створення Гетьманського національного природного парку» від 27.04.2009 р.
національних природних парків «Дністровський каньйон» та «Данилів град» (робоча назва — «Кременецькі гори»), Тернопільська область	Створено Указами Президента № 1036/2009 «Про створення національного природного парку «Кременецькі гори» від 11.12.2009 р. та № 96/2010 «Про створення національного природного парку «Дністровський каньйон» від 3.02.2010 р.
національного природного парку «Черемоський», Чернівецька область	Створено Указом Президента № 1043/2009 «Про створення національного природного парку «Черемоський» від 11.12.2009 р.
Кабінету Міністрів України:	
1. Прискорити опрацювання та внести до 1 вересня 2008 року в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект про затвердження Загальнодержавної цільової екологічної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року.	Не виконано (див. вище)
2. Передбачати у законопроекті про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» і проектах закону про Державний бюджет України на 2009 та наступні роки видатки у необхідних обсягах для фінансування національних природних парків, у тому числі новостворюваних.	Виконано частково (див.вище)
3. Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, відповідним обласним державним адміністраціям забезпечити підготовку та внести в установленому порядку узгоджені пропозиції щодо створення відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» національних природних парків, зазначених у статті 1 цього Указу.	Виконано частково. Залишається не створеним НПП «Кременчуцькі плавні»

Стан виконання Указу Президента № 1129/2008 «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів» від 1 грудня 2008 року

Указ постановляє:	
1. Підтримати ініціативу обласних державних адміністрацій, Севастопольської міської державної адміністрації щодо:	
1) створення: національного природного парку «Західне Побужжя», Волинська область	Не виконано.
національного природного парку «Орільський», Дніпропетровська область	Не виконано.
природного заповідника «Древлянський», Житомирська область	Створено Указом Президента № 1038/2009 «Про створення природного заповідника «Древлянський» від 11. 12. 2009 р.
національного природного парку «Синьогора», Івано-Франківська область	Створено Указом Президента № 1083/2009 «Про створення національного природного парку «Синьогора» від 21. 12. 2009 р.
національних природних парків «Залісся», «Переяславський» (робочі назви — «Білоозерський», «Переяслав-Хмельницький»), «Подесіння», «Дніпровсько-Тетерівський» та ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Конча-Озерна», Київська область	Виконано частково. Частина територій створена Указами Президента № 1049/2009 «Про створення національного природного парку «Залісся»» від 11. 12. 2009 та № 1048/2009 «Про створення національного природного парку «Білоозерський»» від 11. 12. 2009 р. Необхідно відмітити, що НПП «Залісся» та «Білоозерський» реально не запрацювали як установи ПЗФ
національного природного парку «Сіверсько-Донецький», Луганська область	Виконано частково. Створено Указом Президента № 1040/2009 «Про створення національного природного парку «Сіверсько-Донецький» від 11. 12. 2009 р., проте згодом Указ скасований у судовому порядку (постанова Вищого адміністративного суду України 21. 10. 2010 р. № П-155/10 «Про визнання протиправним та скасування Указу Президента України від 11 грудня 2009 року «Про створення національного природного парку «Сіверсько-Донецький»»)
національного природного парку «Пам'ятка Пеняцька» (робоча назва — «Північне Поділля»), Львівська область	Створено Указом Президента № 156/2010 «Про створення національного природного парку «Північне Поділля» від 11. 02. 2010 р.
національного природного парку «Тузловські лимани», Одеська область	Створено Указом Президента № 1/2010 «Про створення національного природного парку «Тузловські лимани» від 1.01.2010 р.
національних природних парків «Диканський», «Пирятинський» та ботанічного саду загальнодержавного значення «Хорольський», Полтавська область	Врегульовано частково. Частина територій створена Указами Президента № 1046/2009 «Про створення національного природного парку «Пирятинський»» від 11. 12. 2009 р. та створено Указом Президента № 1041/2009 «Про створення Хорольського ботанічного саду від 11. 12. 2009 р.

національного природного парку «Дермансько-Острозький» (робоча назва — «Перлина Волино-Поділля»), Рівненська область;	Створено Указом Президента № 1039/2009 «Про створення національного природного парку «Дермансько-Острозький» від 11. 12. 2009 р.
Слобожанського національного природного парку, Харківська область;	Створено Указом Президента № 1047/2009 «Про створення національного природного парку «Слобожанський» від 11. 12. 2009 р.
національних природних парків «Олешківські піски», «Нижньодніпровський» та «Джарилгацький», Херсонська область	Врегульовано частково. Частина територій створена Указами Президента № 1045/2009 № 1045/2009 «Про створення національного природного парку «Джарилгацький» від 11. 12. 2009 та № 221/2010 «Про створення національного природного парку «Олешківські піски» від 23.02. 2010 р.
національних природних парків «Мале Полісся» та «Верхнє Побужжя», Хмельницька область;	Не виконано..
національних природних парків «Буковина» та «Хотинський», Чернівецька область;	Створено Указом Президента № 56/2010 «Про створення національного природного парку «Хотинський» від 22.01. 2010 р.
національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське міжріччя», Чернігівська область;	Не виконано.
національного природного парку «Айя-Байдарський», місто Севастополь;	Не виконано.
2) розширення територій Поліського природного заповідника, Житомирська область, і Канівського природного заповідника, Черкаська область, та внесення в установленому порядку пропозицій до Бюро Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО «Людина та біосфера» щодо включення їх до міжнародної мережі біосферних заповідників;	Виконано частково. Указом Президента № 2/2010 «Про розширення території Канівського природного заповідника» від 01.01. 2010 р. розширено Канівський природний заповідник
3) розширення територій: Черемського природного заповідника та Шацького національного природного парку, Волинська область	Не виконано.
національного природного парку «Прип'ять-Стохід», Волинська та Рівненська області;	Не виконано.
Яворівського національного природного парку, Львівська область;	Не виконано.
Ічнянського національного природного парку, Чернігівська область;	Не виконано.
Карпатського біосферного заповідника та національного природного парку «Синевир», Закарпатська область	Розширено Указом Президента № 1118/2009 «Про розширення території національного природного парку «Синевир» від 29. 12. 2009 р. та № 25/2010 «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника» від 14.01. 2010 р.
природного заповідника «Єланецький степ», Миколаївська область;	Не виконано.
біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Ф. Е. Фальц-Фейна, Херсонська область.	Не виконано.

<p>2. Кабінету Міністрів України передбачати у проєктах законів про Державний бюджет України на 2009 та наступні роки видатки на створення нових та розширення територій існуючих національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів, а також на фінансування установ природно-заповідного фонду.</p>	<p>Виконано частково (див. вище)</p>
<p>3. Кабінету Міністрів України, відповідним обласним державним адміністраціям, Севастопольській міській державній адміністрації забезпечити підготовку та внесення в установленому порядку узгоджених пропозицій щодо створення відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» нових та розширення територій існуючих національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів, зазначених у статті 1 цього указу.</p>	<p>Виконано частково. Національні природні парки «Західне Побужжя», «Айя-Байдарський», «Дніпровсько-Деснянське міжріччя», «Верхнє Побужжя», «Мале Полісся», «Нижньодніпровський», «Диканський» та «Орільський» не створені, а НПП «Сіверсько-Донецький» створений, а потім скасований у судовому порядку. Більшість запланованих указом дій з розширення заповідників та національних парків не здійснено.</p>

Стан виконання Указу Президента № 611/2009 «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 14 серпня 2009 року

<p>1. Кабінету Міністрів України:</p>	
<p>1) внести у місячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроект про загальнодержавну цільову екологічну програму розвитку заповідної справи на період до 2020 року;</p>	<p>Не виконано. (див. вище)</p>
<p>2) розробити та внести до 1 жовтня 2009 року на розгляд Верховної Ради України проєкти законів про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо:</p> <p>посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, зокрема за прийняття протиправних рішень про відчуження земельних ділянок у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і зарезервованих для заповідання природних територій та об'єктів;</p> <p>визначення особливих вимог використання зарезервованих для заповідання природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, спрощення порядку резервування таких територій та об'єктів;</p> <p>спрощення порядку відведення земельних ділянок для природних та біосферних заповідників, національних природних парків, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, віднесення земельних ділянок до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;</p>	<p>Не виконано</p>

<p>заборони приватизації, відчуження, передачі в оренду, зміни цільового призначення земельних ділянок державної власності з цінними природними комплексами, включених до територій біосферних заповідників і національних природних парків без вилучення у землекористувачів;</p> <p>мораторію на приватизацію, відчуження та передачу в оренду земельних ділянок державної власності, прилеглих до територій і об'єктів природно-заповідного фонду, межі яких не встановлені в натурі (на місцевості) і є спірними;</p> <p>упровадження системи екологічного страхування територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p>	Не виконано
<p>3) забезпечити супроводження в установленому порядку у Верховній Раді України проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (реєстраційний № 2747);</p>	Виконано
<p>4) опрацювати у місячний строк питання щодо вдосконалення системи управління заповідною справою в Україні та за результатами прийняти відповідні рішення;</p>	Не виконано.
<p>5) у тримісячний строк:</p>	
<p>розробити та затвердити план заходів, спрямованих на збереження та розвиток української частини природного об'єкта «Букові праліси Карпат», внесенного до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;</p>	Частково виконано
<p>забезпечити передачу в установленому порядку в підпорядкування Міністерству охорони навколишнього природного середовища України установ природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, що перебувають в управлінні Державного комітету лісового господарства України;</p>	Не виконано.
<p>забезпечити проведення інвентаризації земель, що перебувають у користуванні Міністерства оборони України, та надати в установленому порядку пропозиції щодо заповідання природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p>	Не виконано. Мінприроди України розпочало дану роботу, проте вона залишилась незавершеною. Пропозиції громадських організацій не знайшли відгуку з боку влади
<p>ужити заходів для забезпечення необхідними приміщеннями спеціальних адміністрацій по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;</p>	В більшості НПП та заповідників такі адміністрації створені. Разом з тим, досі не створені вони в НПП «Залісся», НПП «Білоозерський», НПП «Синьогора».

<p>ужити в установленому порядку заходів щодо забезпечення спеціальних адміністрацій по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебувають такі території та об'єкти, необхідним протипожежним обладнанням та інвентарем, пожежною технікою;</p>	<p>Врегульовано частково, оскільки ці заходи не проведені у тих НПП, де не створені самі адміністрації та у частині новостворених НПП.</p>
<p>б) у шестимісячний строк:</p>	
<p>розробити та затвердити план заходів, спрямованих на створення нових та підтримку діяльності існуючих ботанічних садів в Україні;</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>розробити та затвердити план заходів із розвитку туризму та рекреаційної діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в тому числі опрацювати питання щодо кредитування юридичних і фізичних осіб, які мають намір розвивати туристичну інфраструктуру в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>забезпечити створення єдиного веб-сайту (веб-порталу) з інформацією про існуючі установи природно-заповідного фонду, їх розташування, природні комплекси та об'єкти на їх території (з характеристикою), рекреаційні можливості, туристичні маршрути та інфраструктуру послуг для відвідувачів</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>7) забезпечити встановлення в установленому порядку до 1 січня 2011 року в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, оформлення їх відповідними знаками та інформаційними матеріалами, нанесення меж цих територій та об'єктів на відповідні планово-картографічні матеріали, а також виготовлення і видачу природним та біосферним заповідникам, національним природним паркам, ботанічним садам, дендрологічним та зоологічним паркам документів, що посвідчують право на передані їм земельні ділянки;</p>	<p>Виконано частково. З цього питання здебільшого робота в областях мало здійснюється по причині відсутності коштів, необхідних для винесення в натуру меж територій ПЗФ.</p>
<p>8) активізувати роботу з утворення в установленому порядку нових біосферних заповідників, у тому числі в рамках програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера»;</p>	<p>Лише частково розпочато реалізацію в частині формування біосферних резерватів «Розточчя» та «Брянські-Старогутські ліси». Переважна більшість ініціатив (у т. ч. щодо створення БЗ «Донецький Кряж», «Дворічанськ-Білогірський» та інших) перебувають лише на стадії ідеї, а розширення Канівського природного заповідника та перетворення цього в біосферний наштовхнулось на небажання лісників погоджувати передачу угідь заповіднику у зв'язку з тим, що переважна більшість цих лісових угідь арендуються приватними мисливськими господарствами.</p>

<p>9) здійснювати заходи щодо відтворення в навколишньому природному середовищі, зокрема, шляхом забезпечення створення спеціальних розсадників та розплідників рідкісних видів рослинного та тваринного світу, насамперед тих, що зникають та мають господарську цінність, а також заходи щодо посилення боротьби з незаконним полюванням та збутом незаконно добутих тварин;</p>	<p>Не виконано.</p> <p>В НПП «Синевир» створено реабілітаційний центр для ведмедів, проте він має на меті реабілітацію тварин, вилучених з умов жорстокого утримання, та по ряду причин не передбачає їхнього розведення і тим більше випускання у природу.</p>
<p>10) вживати за участю Національної академії наук України заходів щодо активізації співпраці наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів із науковими працівниками спеціальних адміністрацій по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебувають такі території, у проведенні науково-дослідної роботи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;</p>	<p>Не виконано.</p> <p>Планомірно робота ведеться лише в природних та біосферних заповідниках, підпорядкованих НАН України. З іншими установами ПЗФ така робота ведеться лише за власною ініціативою їхніх співробітників, в формі укладання договорів про співпрацю між установами ПЗФ та профільними інститутами НАН України.</p>
<p>11) передбачати у проектах закону про Державний бюджет України на 2010 та наступні роки видатки у необхідних обсягах для фінансування заходів зі створення нових та утримання існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду.</p>	<p>Врегульовано частково (див. вище)</p>
<p>2. Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним державним адміністраціям:</p>	
<p>1) забезпечити підготовку у шестимісячний строк та внесення в установленому порядку узгоджених пропозицій щодо створення нових і розширення територій існуючих національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів, передбачених Указами Президента України від 27 серпня 2008 року № 774 «Про невідкладні заходи щодо розширення мережі національних природних парків» та від 1 грудня 2008 року № 1129 «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів»;</p>	<p>Виконано частково (див. вище)</p>
<p>2) вжити протягом 2010–2012 років заходів щодо створення функціонування центрів санаторного лікування, медичної та соціально-психологічної реабілітації для дітей та дорослих у межах відповідних зон території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, залучивши для цього інвестиції, в тому числі іноземні;</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>3) вжити заходів щодо проведення роз'яснювальної роботи серед населення, що проживає на природних територіях, на яких передбачено створення об'єктів природно-заповідного фонду, про необхідність створення таких об'єктів, особливості їх функціонування та обмеження традиційного природокористування;</p>	<p>Виконано частково</p>

<p>4) забезпечити створення до 1 січня 2011 року на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення туристичної та рекреаційної інфраструктури, зокрема інформаційно-туристичних центрів, прокладання та облаштування туристичних стежок та місць відпочинку, проведення капітального ремонту і реконструкції під'їзних доріг.</p>	<p>Виконано частково</p>
<p>3. Кабінету Міністрів України за участю Національної академії наук України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка забезпечити створення на базі Канівського природного заповідника навчального центру з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників та спеціалістів спеціальних адміністрацій по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебувають такі території та об'єкти, інших фахівців заповідної справи, представників громадських природоохоронних організацій.</p>	<p>Виконано</p>
<p>4. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:</p>	
<p>1) підготувати та внести у місячний строк у встановленому порядку пропозиції щодо створення нових і розширення існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення;</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>2) співпрацювати з органами місцевого самоврядування щодо розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;</p>	<p>Виконано частково</p>
<p>3) вжити в установленому порядку заходів щодо розміщення на постійній основі соціальної реклами, спрямованої на формування у населення екологічної культури, підвищення екологічної свідомості, популяризацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>4) сприяти участі юридичних і фізичних осіб у заходах із розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p>	<p>Відомості, необхідні для оцінки стану виконання цього пункту у авторів відсутні</p>
<p>5) вжити у тримісячний строк заходів щодо ліквідації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду стихійних сміттєзвалищ, недопущення їх утворення у майбутньому;</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>6) вживати заходів щодо впровадження на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду еколого-натуралістичних напрямів позашкільної освіти, зокрема проведення екскурсій, організації літніх екологічних таборів, залучення учнівської молоді до практичної природоохоронної роботи.</p>	<p>Виконано частково</p>

<p>5. Рекомендувати Національній академії наук України:</p>	
<p>1) розробити у тримісячний строк відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО та затвердити науково-методичні засади використання територій біосферних заповідників;</p>	<p>Невідомо авторам.</p>
<p>2) до 1 січня 2011 року ужити заходів щодо вивчення та наукового дослідження природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема ділянок морського узбережжя та заплав великих і середніх річок, морських акваторій, для виявлення найбільш цінних природних комплексів з метою подальшого заповідання цих територій та об'єктів;</p> <p>розробити та затвердити довгострокову наукову програму збереження та відтворення рідкісних видів рослинного та тваринного світу, насамперед тих, що зникають, занесені до Червоної книги України і знаходяться на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;</p>	<p>Виконано частково</p>
<p>3) забезпечувати разом із Міністерством охорони навколишнього природного середовища України координацію здійснення науково-дослідних робіт на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>6. Державному комітету телебачення та радіомовлення України забезпечити широке висвітлення в засобах масової інформації заходів щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні, інформації, спрямованої на популяризацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду, формування у населення екологічної культури і підвищення його екологічної свідомості.</p>	<p>Не виконано.</p>
<p>7. Запропонувати Генеральній прокуратурі України:</p>	
<p>1) провести у тримісячний строк разом із Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України перевірки додержання законів України, що регулюють відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища та у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земельних відносин, в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і зарезервованих для заповідання;</p>	<p>Генеральна прокуратура України у своєму листі № 23-355 вих-12 від 17.04.2012 р. повідомила, що на виконання рекомендацій комітетських слухань, Генеральною прокуратурою організовані перевірки у галузі заповідної справи. За їхніми результатами порушено 82 кримінальні справи, принесено 97 протестів, внесено 600 подань і приписів про усунення порушень закону. За документами прокурорського реагування до відповідальності притягнуто 250 посадових осіб, заявлено до суду 117 позовів про відшкодування збитків завданих довіллю на загальну суму 670 тис. грн., з яких на даний час 50 вже розглянуто і задоволено.</p>

	Крім того, 23.10.2009 року питання стану додержання вимог природоохоронного законодавства, у тому числі і про охорону територій ПЗФ та прокурорського нагляду з цих питань, обговорено на розширеному засіданні колегії Генеральної прокуратури України.
2) організувати перевірки додержання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування законів України, що регулюють відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища та у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земельних відносин;	Не виконано.
3) посилити нагляд за додержанням законів України під час розслідування кримінальних справ про порушення природоохоронного та земельного законодавства;	Не виконано.
4) створити робочу групу із залученням представників Служби безпеки України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Державного комітету України із земельних ресурсів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідних органів місцевого самоврядування та у двомісячний строк провести перевірку додержання вимог законів України при використанні земель Нікітського ботанічного саду — Національного наукового центру	Не виконано.

Рекомендації

А. У сфері правового регулювання.

І. У галузі законодавства про природно-заповідний фонд:

1. Ліквідувати законодавчу можливість вилучення для суспільних потреб земель зі складу територій ПЗФ (Верховна Рада України, Мінприроди України*).
2. Ліквідувати законодавчу можливість скасування статусу територій ПЗФ у разі втрати ними природної цінності (Верховна Рада України, Мінприроди України).
3. Врегулювати правові умови роботи зоологічних парків як природоохоронних установ та територій ПЗФ (Верховна Рада України, Мінприроди України).
4. Мінімізувати на законодавчому рівні можливість вилучення з природи тварин з метою експозиції в зоопарках (Верховна Рада України, Мінприроди України).
5. Ліквідувати на законодавчому рівні можливість відміни або невиконання рішень про резервування територій, зарезервованих під заповідання (Верховна Рада України, Мінприроди України).
6. Врегулювати на законодавчому рівні умови використання територій, зарезервованих під заповідання та обмеження їхнього господарського використання (Верховна Рада України, Мінприроди України).
7. Забезпечити контроль за створенням територій, зарезервованих для заповідання, і відповідальності за бездіяльність щодо їх створення (Мінприроди України).
8. Передбачити у законодавстві відповідальність за невиконання відповідними державними органами покладених на них повноважень із створення об'єктів ПЗФ, території яких зарезервовані під заповідання, або відносно яких був розпочатий процес створення згідно із положеннями ст. 51–54 Закону України «Про природно-заповідний фонд»; а також за невиконання рішень про заповідання зарезервованих територій (Верховна Рада України, Мінприроди України).
9. Передбачити у законодавстві можливість створення територій ПЗФ без погодження власника або користувача природних ресурсів, якщо такі території знаходяться на землях державної власності.
10. Передбачити у законодавстві можливість вилучення (викупу) приватних земель для суспільних потреб з метою їхнього заповідання.
11. Затвердити державну цільову програму розвитку заповідної справи та перспективного розвитку мережі ПЗФ України (Верховна Рада України, Мінприроди України).
12. Обов'язки із додержання охорони територій ПЗФ, які не мають адміністрацій, покласти на держані адміністрації або органи місцевого самоврядування, на землях яких вони розташовані.
13. Розробити і впровадити Агроекологічну програму на зразок таких, що діють в країнах членах ЄС, для економічного стимулювання застосування природозберігаючих технологій на сільськогосподарських землях, які мають високу природоохоронну цінність (Мінприроди, Мінагрополітики).
14. Внести зміни до ЗУ «Про місцеве самоврядування»:
 - а) при створенні заповідних об'єктів згода органів місцевого самоврядування не потрібна. Вони створюються як національне надбання;
 - б) вводиться норма державного бюджетного фінансування в місцеву раду при створенні на його території заповідної території будь-якого рівня.

ІІ. У галузі земельного законодавства:

1. Встановити мораторій заборону на зміну цільового призначення земель природно-заповідного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення, земель водного фонду в межах водоохоронних зон, розширення меж населених пунктів за рахунок включення до них перспективних для заповідання природних територій та існуючих заповідних об'єктів (Верховна Рада України, Президент України, Мінприроди України).
2. Розширити перелік особливо цінних земель, включивши зокрема вкриті степовою рослин-

ністю (Верховна Рада України, Мінприроди України).

3. Ввести у законодавство заборони вилучення земель природно-заповідного, історико-культурного та іншого природоохоронного призначення (Верховна Рада України, Мінприроди України).
4. Передбачити у земельному законодавстві детальні вказівки про обмеження господарської діяльності на територіях ПЗФ в земельній документації і в умовах використання земельних ділянок в складі актів на постійне користування документів на право власності або користування земельними ділянками зокрема (Верховна Рада України, Мінприроди України, Держземагентство).

III. У галузі законодавства про юридичну відповідальність:

1. Внести зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ, зокрема, за прийняття протиправних рішень щодо розпорядження земельними ділянками в межах територій і об'єктів ПЗФ, їхніх охоронних зон та зарезервованих для заповідання (Верховна Рада України, Мінприроди України).
2. Суттєво збільшити суми адміністративних штрафів та цивільних стягнень за порушення законодавства на територіях природно-заповідного фонду. Сьогодні відповідальність за порушення законодавства на територіях ПЗФ незначна і, відповідно, не є стримуючим фактором для порушників (Верховна Рада України, Мінприроди України).
3. Внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 255), щоби надати громадським інспекторам з охорони довкілля право складати протоколи за ст. 91 КУпАП (Верховна Рада України, Мінприроди України).

З метою узгодження законодавства про природно-заповідний фонд із іншими галузями законодавства:

4. На виконання вимоги ЗУ «Про Червону книгу України» про необхідність пріоритетного створення територій ПЗФ на ділянках, в межах яких виявлені види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, закріпити цю умову обов'язковою номою, оскільки сьогодні місця поширення рідкісних видів не набувають юридично спеціального статусу

в порівнянні з іншими територіями, де такі види не поширені (Верховна Рада України, Мінприроди України).

5. Передбачити у містобудівному законодавстві всіх типів врахування територій, щодо яких прийняті рішення про їхнє резервування для заповідання (Верховна Рада України, Мінприроди України, Мінрегіон України).
6. Внести зміни до Порядку проведення санітарних заходів, заборонивши в лісах природно-заповідного фонду України всі типи санітарних рубок (Кабінет Міністрів України).
7. Вдосконалити класифікацію категорій територій та об'єктів ПЗФ у законодавстві про природно-заповідний фонд в частині узгодження її з міжнародними підходами та вимогами окремих конвенцій. Наприклад, надати окремий статус Рамсарським угіддям, ІВА-територіям, об'єктам екомережі, тощо. (Верховна Рада України, Мінприроди України)
8. Встановити підвищені розміри штрафів за порушення, нанесені територіям природно-заповідного фонду та об'єктам їхньої охорони в Кодексі України про адміністративні правопорушення; посилити кримінальну відповідальність (і особливо для випадків зловживання посадовими особами) за порушення, здійснені на території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення та врахувати це у Кримінальному Кодексі України (Верховна Рада України, Мінприроди України).
9. Розробити підвищені такси за порушення, нанесені територіям природно-заповідного фонду та об'єктам їхньої охорони та затвердити їх відповідними постановами Кабінету Міністрів України; посилити кримінальну відповідальність (і особливо для випадків зловживання посадовими особами) за порушення, здійснені на території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення та врахувати це у Кримінальному Кодексі України (Верховна Рада України, Мінприроди України).
10. Додати до всіх статей Кодексу України «Про адміністративні правопорушення», що стосуються порушень земельного законодавства, десятикратне збільшення суми штрафу у випадках, коли ці порушення здійснюються на територіях природно-заповідного фонду. Після цього необхідно додати всі ці статті до переліку статей, які передбачають складання протоколів державними та громадськими інспекторами з охорони довкілля (Верховна Рада України, Мінприроди України).
11. Розробити підзаконні акти до Рамсарської конвенції, Європейської ландшафтної конвен-

ції та посилити ЗУ «Про екологічну мережу», внаслідок чого об'єкти їхньої уваги зможуть отримувати охоронний статус, обмеження використання та гарантію збереження в природному стані; це ж стосується і лісів, що охороняються ЮНЕСКО (Верховна Рада України, Мінприроди України).

Б. В інституційній площині

1. Відновити Державну службу заповідної справи України у формі Державного агентства заповідної справи як урядового органу державного управління у сфері збереження та невиснажного використання ПЗФ (Кабінет Міністрів України, Президент України).
2. Забезпечити централізоване управління установами ПЗФ та підпорядкування установ ПЗФ ДУС і Держлісагентства в управлінні Мінприроди України (Кабінет Міністрів України, Президент України).
3. Передбачити 100 % фінансування установ ПЗФ з державного бюджету та виключити потоки коштів від установ ПЗФ до бюджету (Кабінет Міністрів України).
4. Визнати питання створення та функціонування діючих об'єктів ПЗФ питанням загальнодержавного значення із внесенням відповідних змін в законодавство для обмеження прав місцевих органів влади щодо перешкоджання створенню та функціонуванню об'єктів ПЗФ на їхній території, рішення щодо яких було прийнято в установленому законом порядку Президентом (Кабінет Міністрів України, Президент України, Верховна Рада України).
5. Забезпечити в повній мірі виконання Указів Президента України № 838/2005 «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 23 травня 2005 року, № 774/2008 «Про невідкладні заходи щодо розширення мережі національних природних парків» від 27 серпня 2008 року № 1129/2008 «Про розширення мережі та територій національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів» від 1 грудня 2008 року та від 14 серпня 2009 року № 611/2009 «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні».
6. Створити при облдержадміністраціях координаційні ради з питань заповідної справи та розвитку екомережі (Адміністрація Президента України).
7. Забезпечити в повній мірі виконання заходів Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки (розпорядження КМУ від 25 травня 2011 р. N 577-р), розділ — Ціль 5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі.
8. Забезпечити в повній мірі виконання заходів Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки (розпорядження КМУ від 25 травня 2011 р. N 577-р), розділ — Ціль 5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі.
9. Забезпечити належне функціонування Кадастру територій та об'єктів ПЗФ, зокрема:
 - Кадастр територій та об'єктів ПЗФ включає має включати всі території та об'єкти ПЗФ,
 - Кадастр територій та об'єктів ПЗФ має бути інтегрований в Державний земельний кадастр та інші ресурсні кадастри.
 - Кадастр територій та об'єктів ПЗФ (на геоінформаційній (сучасні ГІС-технології) основі (Мінприроди України).
10. На протязі року (щороку) забезпечити проведення державними екологічними інспекціями в областях планових перевірок стану дотримання природоохоронного законодавства на територіях всіх ПЗФ певної області, а також перевірки суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють свою діяльність на територіях певних ПЗФ. Сьогодні проведення таких перевірок відбувається лише на основі еkleктичних звернень громадськості не має комплексного характеру і повноти (Мінприроди України).
11. Ввести спеціалізацію «заповідна справа» в перелік наукових тематик в НАН України і відповідно розглядати її як наукову дисципліну (Кабінет Міністрів України, МОНМС України, Мінприроди України).
12. Створити профільні державні наукові та популярні друковані періодичні видання у галузі заповідної справи (Кабінет Міністрів України, Міносвіти).
13. Забезпечити інтеграцію заповідної справи у всі сектори державної політики та економіки (Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України).
14. Ініціювати розслідування незаконних будівництв на території національних парків та

інших заповідних територій із подальшим скасуванням незаконних рішень та знесенням незаконних споруд (Генеральна прокуратура України).

15. Ініціювати розслідування фактів переслідування та тиску на осіб з причин їхнього сприяння розвиткові заповідної справи (Генеральна прокуратура України).
16. Нагородити постраждалих за ідею заповідної справи та відстоювання інтересів держави Віктора Маруняка, Віктора Дригваля, Леоніда Ладу, Івана Гаркушу, Володимира Баніна, Бориса Шубича та ін. (Верховна Рада України, Мінприроди України).

В. В організації площині

І. Питання функціонування установ ПЗФ

Завершення створення системи територій і об'єктів ПЗФ:

1. Завершити винесення в природу меж всіх територій ПЗФ, продовжити винесення в природу меж територій та об'єктів ПЗФ, що створюються. Мінприроди України з Державного фонду ОНПС виділити кошти на винесення в природу меж територій ПЗФ загальнодержавного значення, що не мають адміністрацій. Кабінету Міністрів України внести зміни до постанови КМУ «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» від 25.08.2004 № 1094 для спрощення процедури узгоджень та затвердження землевпорядкувальної документації для давно створених заповідних територій та об'єктів, коли землевласники та користувачі, місцеві органи влади не дають згоди на оформлення документів на вже існуючі об'єкти (Мінприроди України).
2. Забезпечити розроблення проектів організації території всіх існуючих установ ПЗФ (Мінприроди України).
3. Передбачити фінансування та створення адміністрацій всіх існуючих РЛП (Мінприроди України).

Для установ ПЗФ:

4. Забезпечити достатнє та регулярне фінансування установ ПЗФ (Мінприроди України).

5. Забезпечити належний механізм підвищення кваліфікації всіх категорій працівників установ ПЗФ (Мінприроди України).
6. Обов'язково скеровувати всіх керівників установ ПЗФ, призначених на посади, на курси підвищення кваліфікації (Мінприроди України).
7. Затвердити критерії формування персонального складу адміністрацій окремих установ ПЗФ (Мінприроди України).
8. Вжити заходів, що будуть стримувати плинність кадрів в установах ПЗФ та підвищувати кваліфікацію та умотивованість кадрів (у т. ч. керівних) установ ПЗФ.
9. Розробити та затвердити положення про керівників установ ПЗФ, визначивши в них, якою має бути освіта, досвід роботи таких осіб, та головне — хто не може займати такі посади. Не допускати на посадах керівників установ ПЗФ та у відділах науки цих установ осіб без природничої або екологічної освіти (Мінприроди України).
10. Забезпечити належний механізм підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ (Мінприроди України).
11. Забезпечити координацію роботи між установами ПЗФ (Мінприроди України).
12. Забезпечити координацію наукової роботи в установах ПЗФ (Мінприроди України, НАН України).
13. Забезпечити механізм узагальнення відомостей, зібраних в процесі наукової роботи в установах ПЗФ в формі єдиної бази даних (Мінприроди України, НАН України).
14. Забезпечити координацію співпраці між науковими колективами університетів та науковими відділами заповідників і національних природних парків (Мінприроди України).
15. Затвердити методики моніторингу за впливом та відшкодування шкоди, завданої об'єктам ПЗФ, в тому числі загальнодержавного значення, від підприємств-забруднювачів повітря та водойм, що знаходяться на незначній відстані (Мінприроди України).
16. На законодавчому рівні ліквідувати обмеженість роботи НПП до моменту отримання земель у постійне користування та внесення обмежень на діяльність в Земельний кадастр для території без вилучення земель в природно-заповідний фонд (Мінприроди України).
17. Визначити механізм впровадження в діяльність поточних рекомендацій наукових підрозділів та інших наукових установ, не внесе-

них в Проект організації установ природно-заповідного фонду, та отримання ними юридичної допомоги (Мінприроди України).

18. Позбавити заповідні об'єкти завдань заробляння грошей і госпрозрахунку — вони мають отримувати бюджетне фінансування. Їх внесок у розвиток країни в грошах неоціненний — це збереження дикої природи для підтримки екобалансу, надання екосистемних послуг, тощо (Мінприроди України).

Для територій та об'єктів ПЗФ, що не мають адміністрацій:

1. Забезпечити цільове державне фінансування об'єктів ПЗФ, які не мають адміністрацій (Мінприроди України).
2. Забезпечити належний контроль за дотриманням законодавства на всіх територіях ПЗФ, які не мають адміністрацій, та за виконанням охоронних зобов'язань на територіях ПЗФ. Створити державний орган, відповідальний за це питання, а також Державний архів ПЗФ України, що матиме повний набір резервних копій матеріалів щодо кожної з територій ПЗФ (Мінприроди України, Кабінет Міністрів України, Держекоінспекція України).
3. Виявити випадки втрати документації щодо територій ПЗФ в архівах профільних установ та забезпечити їх відновлення (Мінприроди України).
4. Розробити та запровадити регламент моніторингу стану ПЗФ та достовірні уявлення про те, в якому стані знаходяться території ПЗФ сьогодні (Мінприроди України, Держекоінспекція України).
5. При обласних Держекоінспекціях створити відділи, які б займалися перевіркою ВИКЛЮЧНО стану об'єктів ПЗФ (Мінприроди України, Держекоінспекція України).
6. При райдержадміністраціях, облдержадміністраціях створити відділи, відповідальні за стан ПЗФ (Верховна Рада України).

II. У галузі розвитку мережі ПЗФ

1. Забезпечити та проконтролювати виконання всіх рішень про створення ПЗФ, зарезервованих до заповідання, які не виконані (Мінприроди України, Генеральна Прокуратура України).
2. Увести Указом Президента загальнодержавний мораторій на зміну цільового призначення земель, які заплановано під створення територій і об'єктів ПЗФ до винесення їх меж в натуру (на

місцевості) (Мінприроди України, Президент України).

3. Виявити випадки, коли ділянки, зарезервовані під заповідання, розпайовуються та надаються для потреб, несумісних з їх подальшим заповіданням та притягнути винних у скоєнні таких порушень до кримінальної відповідальності.
4. Видати доручення Президента України, адресоване Державному управлінню справами (ДУС) щодо прискорення реорганізації господарств ДУС в адміністрації національних парків «Залісся», «Білоозерський» та «Синьогора» (Президент України).
5. Виявити винних у затримці створення установ ПЗФ, щодо яких вже видані відповідні Укази Президента України (Генеральна прокуратура України).
6. Виявити випадки прийняття органами різного рівня рішень не на користь ПЗФ, скасувати такі рішення та притягнути винних у їх прийнятті до відповідальності (у т. ч. рішення про призначення необґрунтованих з точки зору охорони біорізноманіття санітарних рубок в заказниках (Генеральна прокуратура України).
7. У державному та місцевих бюджетах передбачити видатки для створення й утримання територій та об'єктів ПЗФ усіх категорій, а також для викупу земельних ділянок для наступного заповідання, компенсації втрат землекористувачів, на землях яких вони створюються (Верховна Рада України).
8. З метою унеможливлення саботування органами місцевого самоврядування створення національних природних парків, необхідно:
 - а) створити координаційну комісію щодо вирішення актуальних проблем ПЗФ на рівні центральних органів влади;
 - б) зобов'язати голів обласних державних адміністрацій підтримувати ініціативи щодо створення та розширення діючих об'єктів ПЗФ ;
 - в) зобов'язати КМУ, Мінприроди України та ДУС прискорити виконання Указів Президента в частині їх компетенцій;
 - г) винести питання щодо захоплення земель ПЗФ, самовільного скасування, самовільного будівництва на землях ПЗФ на засідання РНБОУ із попереднім аналізом всіх проблем та фактів порушень законодавства про ПЗФ;
 - д) прискорити створення «проблемних» НПП, передбачених Указами Президента України.
9. Провести інвентаризацію земель, що перебувають у користуванні Міністерства оборони України, та надати пропозиції щодо заповідання

природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду (Мінприроди, НАН України, Міноборони).

10. Розпочати створення територій ПЗФ загальнодержавного значення на базі цінних природних територій, що перебувають наразі у віданні Міністерства оборони України (Мінприроди України). Зокрема:

1. Болградський полігон (Одеська область) — цінна степова територія (площа до 4 тис.га),
2. Полігон Дівички (Київська область) — цінна степова територія, найбільше угруповання ковили дніпровської на Київщині (площа потребує уточнення);
3. Полігон у с. Велико-Половецьке — один за найбільших степових ареалів у Київській області (площа потребує уточнення);
4. Широколанський полігон (діючий, 28 тис. га) (Миколаївська область);
5. Києво-Олександрівський полігон (діючий, 7 тис. га) (Миколаївська область);
6. Раденський полігон (недіючий, 19,5 тис. га), (Херсонська область);
7. Васильківський полігон (діючий, 20 тис. га, Дніпропетровська область);
8. Чаудинський масив (Діючі український та російський полігони, 13,2 тис. га — Автономна республіка Крим).

Крім того, надати статус національних природних парків існуючим регіональним ландшафтним паркам, що в минулому створені на базі земель Міноборони України:

1. НПП «Караларський степ», на базі існуючого регіонального ландшафтного парку «Караларський» — Ленінський район, АР Крим
2. НПП «Тарутинський степ», на базі проєктованого регіонального ландшафтного парку «Тарутинський степ» (Одеська обл.).

Створення на базі зазначених регіональних ландшафтних парків національних природних парків зробить можливим і збільшення їх площі.

III. Питання відповідності системи ПЗФ поставленим завданням

1. Збільшити у складі ПЗФ частку зональних біотопів та екосистем (Мінприроди України, НАН України).
2. Провести дослідження з метою з'ясування, яка реально кількість природних ландшафтів в Україні має природно-заповідний статус (Мінприроди України).
3. Припинити практику проведення на території природних заповідників туристичної та іншої діяльності, не сумісної з задачами заповідників (наприклад, природний заповідник «Мис Март'ян», Ялтинський гірсько-лісовий заповідник, Український степовий заповідник та ін.) (Мінприроди України, НАН України)).

Г. Попередження порушень законодавства на територіях ПЗФ

1. При райдержадміністраціях, облдержадміністраціях створити відділи, відповідальні за стан ПЗФ місцевого значення на рівні з землекористувачами або створити адміністрації (дирекції) з управління територіями та об'єктами ПЗФ в регіонах (Адміністрація Президента України).
2. Зобов'язати землекористувачів прилеглих територій до ПЗФ запобігати ерозійним процесам у ПЗФ, шляхом створення санітарно-захисних смуг, валів, траншей. Невжиття заходів по запобіганню цих процесів призводить до порушення охоронного режиму (Держсільгоспінспекція, Генеральна прокуратура України).
3. Оскільки аншлагов та охоронних знаків немає майже ніде, централізовано вирішити питання їх виготовлення та встановлення на усіх територіях ПЗФ місцевого значення (Мінприроди України).
4. В усіх містах і селах постійно вести потужну інформаційну кампанію з попередження підпалів сухої рослинності шляхом інформування та уроків в школах (Мінприроди України, Держекоінспекція).
5. Вжити заходи для припинення розорювання схилів більше 7 градусів навколо ПЗФ (Держсільгоспінспекція, Генеральна прокуратура України).
6. Збільшити темпи заповідання територій шляхом створення ПЗФ місцевого значення, на цінних

ділянках, що ще залишилися не заповіданими (Мінприроди України).

7. Шляхом оприлюднення на сайтах ДУ ОНПС, ОДА та РДА забезпечити доступ громадськості водночас і природоохоронців, і землекористувачів до документації ПЗФ місцевого значення (Мінприроди України).
8. Зобов'язати держекоінспекції проводити позапланові перевірки виконання усіх наданих приписів (Держсільгоспінспекція, Держекоінспекція, Генеральна прокуратура України).
9. У разі пошкодження території ПЗФ зобов'язувати землевласника (землекористувача), який відповідає за виконання охоронних зобов'язань, або порушника проводити відновлення території до відтворення первинного стану, а не вилучати її зі складу ПЗФ (Держсільгоспінспекція, Держекоінспекція, Генеральна прокуратура України, Мінприроди України).
10. Організувати інвентаризацію ПЗФ місцевого значення та провести натурні обстеження стану дотримання природоохоронного законодавства у всіх ПЗФ місцевого значення всіх областей України (Мінприроди України).
11. Розробити пропозиції щодо екострахування об'єктів ПЗФ (Мінприроди України).

Д. Щодо покращення роботи Держекоінспекції

1. Запровадити нормативи з періодичності проведення перевірок об'єктів ПЗФ та публічного звітування щодо цього
2. Запровадити нормативи перевірки виконання наданих приписів та публічного звітування щодо цього
3. Запровадити курси підвищення кваліфікації та екологічної освіти працівників екоінспекцій

4. Запровадити використання ГІС в роботі Держекоінспекції України
5. Запровадити практику залучення біологів до перевірок стану дотримання природоохоронного законодавства на території об'єктів ПЗФ.

Е. Пропозиції для громадських організацій

1. Приділяти увагу питанням заповідної справи, заохочувати до такої діяльності молодих активістів.
2. Проводити громадський нагляд за дотриманням природоохоронного законодавства на території об'єктів ПЗФ та забезпечити потік інформації про виявлені порушення до контролюючих органів.
3. Утворити громадські комітети допомоги територіям ПЗФ.
4. Входити до громадських, наглядових, координаційних рад заповідних закладів, органів влади, міжнародних проектів з питань заповідної справи, формування екомережі.
5. Сформувати всеукраїнську волонтерську мережу «Друзі заповідників і парків» з допомоги установам ПЗФ.
6. Оприлюднювати інформацію про виявлені порушення законодавства на територіях ПЗФ в інтернеті (на централізованому ресурсі) з обов'язковою заявою (запитом) до контролюючих органів.
7. Оприлюднювати інформацію про успіхи заповідних закладів, громадських організацій, наукових та громадських діячів, видавати методичні рекомендації/посібники.
8. Видавати кожні 2 роки звіти про ситуацію в заповідній справі та проводити щорічні підсумкові прес-конференції щодо ситуацій у заповідній галузі в поточному році.

Василюк О., проєктований заказник «Нагольний Кряж»

Демченко Д., степи Антрацитівського району Луганщини

Демченко Д., степи Антрацитівського району Луганщини

Іноземцева Д., Національний парк «Святі гори»

Не для продажу

